

Det **digitala** kalifatet

En studie av Islamiska statens propaganda

Lisa Kaati (red.)

FOI-R--4429--SE

MAJ 2017

Lisa Kaati (red.)

Det digitala kalifatet

En studie av Islamiska statens propaganda

Bild/Cover: Shutterstock/Aleksey Fefelov

Titel	Det digitala kalifatet. En studie av Islamiska statens propaganda.
Title	The Digital Caliphate. A study of propaganda from the Islamic state
Rapportnr/Report no	FOI-R--4429--SE
Månad/Month	Maj
Utgivningsår/Year	2017
Antal sidor/Pages	98
ISSN	1650-1942
Kund/Customer	Kulturdepartementet
Forskningsområde	1. Beslutsstödssystem och informationsfusion
FoT-område	Välj ett objekt.
Projektnr/Project no	A68001
Godkänd av/Approved by	Matts Gustavsson
Ansvarig avdelning	Försvars- och säkerhetssystem

Detta verk är skyddat enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, vilket bl.a. innebär att citering är tillåten i enlighet med vad som anges i 22 § i nämnd lag. För att använda verket på ett sätt som inte medges direkt av svensk lag krävs särskild överenskommelse.

This work is protected by the Swedish Act on Copyright in Literary and Artistic Works (1960:729). Citation is permitted in accordance with article 22 in said act. Any form of use that goes beyond what is permitted by Swedish copyright law, requires the written permission of FOI.

Sammanfattning

I den här rapporten presenteras forskning och analys som gjorts inom ramen för det uppdrag som regeringen har tilldelat Totalförsvarets forskningsinstitut (Ku2016/01373/D – Uppdrag till Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) att göra kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda). Projektet pågår fram till mars 2019 och detta är den andra rapporten inom ramen för uppdraget.

Syftet med rapporten är att belysa olika aspekter av terrorgruppen IS digitala propaganda; hur propagandan sprids, vilka budskap som förmedlas, hur budskapen varierar över tid och vilken roll bilder har i propagandan. Vi har också studerat kvinnors och barns roll i IS propaganda och hur en ungdomskultur som benämns som *Jihadi cool* vuxit fram med en egen typ av klädstil, musik och kulturyttringar.

IS propaganda innehåller en stor mängd religiösa begrepp och hänvisningar, som IS ibland tilldelat en annan betydelse än den traditionella. Därför ägnas en del av rapporten till att beskriva det religio-politiska språkbruket inom islam, och hur kan användas för att föra fram olika typer av budskap.

Nyckelord: våldsbejakande religiös extremism, Islamiska staten, IS, propaganda

Summary

This report presents research carried out within the project (Ku2016/01373/D - *Uppdrag till Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) att göra kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda*) that has been assigned to the Swedish defence research agency by the Swedish Government. The project will continue until March 2019.

The purpose of this report is to highlight various aspects of IS's digital propaganda; How it is spread, what its content is, how the content varies over time, and how images are used in the propaganda. We have also studied the role of women and children in IS-propaganda, and how a youth culture called Jihadi cool has evolved with its own kind of clothing, music and cultural expressions.

IS's propaganda contains a variety of religious concepts and references, which IS sometimes use in a non-traditional way. Therefore, a chapter in this report describes how Islamic politico-religious language can be used to convey different kinds of messages.

Keywords: violent religious extremism, Islamic State, IS, propaganda

Innehållsförteckning

1	Översikt	11
1.1	Om arbetet	11
1.2	Rapportens struktur.....	12
1.3	Rapporten i korthet.....	12
2	Inledning	14
2.1	IS i ett svenskt perspektiv.....	14
2.2	IS och propaganda.....	15
2.3	Centrala begrepp.....	15
2.3.1	Våldsbejakande islamistisk extremism	15
2.3.2	Våldsbejakande extremistisk propaganda	16
2.4	Etiska frågeställningar	16
3	IS framväxt och utveckling	18
3.1	Historia	18
3.2	Framgångsfaktorer.....	20
4	Religiösa begrepp och tolkningar	22
4.1	Religio-politiskt språkbruk	22
4.2	Korgen.....	22
4.3	Några särdrag i islamiskt religio-politiskt språkbruk.....	25
4.3.1	Texters auktoritet och symbolvärde	25
4.3.2	Terminologi: arabiska ord och religiösa ord	25
4.3.3	Tolkningstraditioner.....	28
4.3.4	Objektiveringen av den heliga historien	28
4.4	Två exempel: gemenskap och konflikt	30
4.4.1	Skapande av vi-känsla	30
4.4.2	Kategorisering av motståndarna. Vi och dem	34
4.5	Slutord	36
5	Produktion och spridning	38

5.1	Propaganda och interaktivitet i sociala medier	38
5.2	Avsändare	40
5.3	Målgrupper	41
5.4	Spridning av propaganda	42
5.4.1	Kanaler för spridning.....	42
5.4.2	Media mujahidin.....	43
6	Budskapen i IS propaganda	46
6.1	Propagandans byggstenar	46
6.2	Tematiska analyser av propagandabudskap	48
6.3	Några centrala teman i IS propaganda	49
6.3.1	Krig och konflikt.....	50
6.3.2	Brutalitet och offerskap	50
6.3.3	Utopi – Kalifatet som en fungerande stat	51
6.4	Analysmetoder	54
6.5	Data.....	55
6.6	Analys av propaganda	57
6.6.1	Två tillvägagångsätt	57
6.6.2	Winters' teman	57
6.6.3	Datadrivna teman.....	60
6.6.4	Sammanfattning och diskussion av resultaten	62
7	Kvinnor, barn och ungdomar i IS	64
7.1	Olika gruppers roll i propaganda	64
7.2	Kvinnor i IS.....	64
7.2.1	Kvinnors roll i propaganda	66
7.3	Barn i propaganda.....	67
7.4	IS och ungdomskultur	71
8	Kraften i bilder	75
8.1	En bild säger mer än 1000 ord.....	75
8.2	IS tidskrifter	75

8.3	Förändringar i bilder	76
8.4	Tema krig.....	78
8.4.1	Segev.....	80
8.4.2	Slagfält	81
8.4.3	Terrordåd	83
8.4.4	Krigarporträtt/hjältar/martyrskap	84
8.4.5	Avrättningar/dödade fiender.....	86
8.4.6	Fiendeporträtt.....	87
8.4.7	Offerskap.....	88
8.5	Tema utopi	88
8.5.1	Gemenskap.....	88
8.5.2	Välfärd	89
8.5.3	Rättskipning/lag och ordning.....	90
8.5.4	Kulturkorrigering.....	91
8.6	Sammanfattning av förändringar i bilderna	92
9	Propagandans förändring över tid	93
9.1	Teman över tid	93
9.2	Förändringar i teman	95
10	Slutord och framtida forskning	97

1 Översikt

Den här rapporten är en del i det uppdrag regeringen gett till Totalförsvarets forskningsinstitut och som pågår till mars 2019 (Ku2016/01373/D - Uppdrag till Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) att göra kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda). Uppdraget pågår fram till mars 2019 och detta är den andra rapporten som producerats inom ramen för uppdraget. Uppdraget för denna delrapport är att analysera våldsbejakande islamistisk propaganda, vilket vi har avgränsat till propaganda från Islamiska staten (i rapporten benämnd IS¹). Avgränsningen motiveras främst av att IS är den våldsbejakande islamistiska rörelse som ur ett svenskt perspektiv utgör det största hotet, i form av risk för terrorattacker och svenska medborgare som ansluter sig till rörelsen.

Den här rapporten beskriver hur IS använder internet och sociala medier för att sprida propaganda och vilket innehåll propagandan har. För att kunna studera innehållet i propaganda har en kombination av olika metoder som inkluderar både manuella analyser och datorstödda analyser använts. För att kunna studera propagandans innehåll har ett antal centrala teman identifierats, förekomsten av dessa teman har sedan studerats i en stor mängd av propaganda från olika kanaler (Twitter, bloggar och tidskrifter). För två IS-producerade tidskrifter har vi även studerat hur innehållet har förändrats över tid. En del av rapporten fokuserar på hur kvinnor, barn och ungdomar beskrivs i IS propaganda, och ger exempel på hur propaganda riktad till kvinnor kan se ut.

Analyserna är framför allt fokuserade på textuellt innehåll och i viss mån bilder, vilket innebär en begränsning eftersom rörlig bild i form av video är en viktig del av IS propagandamaskineri. Av etiska och juridiska skäl är analyserna också begränsade till öppna kanaler, det vill säga sådant som går att ta del av utan inloggning eller medlemskap, något som också medför begränsningar.

1.1 Om arbetet

Det här arbetet är i högsta grad tvärvetenskapligt och innehållet förenar flera olika forskningsfält och kompetenser. De personer som medverkat i den här rapporten är:

- Lisa Kaati (editor, författare till kapitel 10 och medförfattare till kapitel 1, 2, 6, 7, 8 och 9)

¹ Andra namn på rörelsen är Daesh, ISIL, och ISIS. Språkrådet förordar användningen av IS och vi har i den här rapporten valt att benämna den rörelse som kallar sig för Islamiska staten för IS.

- Katie Cohen (författare av kapitel 5 samt medförfattare till kapitel 1, 2, 6, 7 och 9)
- Erika Holmquist (medförfattare till kapitel 3 och kapitel 8)
- Eric Hartshorne (medförfattare till kapitel 3, 6, 7 och 9)
- Tim Isbister (medförfattare till kapitel 6 och 9)
- Simon Sorgenfrei (medförfattare till kapitel 4)
- Jonas Svensson (medförfattare till kapitel 4).

Författarna som bidragit till respektive kapitel är angivna i bokstavsordning vid varje kapitels inledning. Innehållet i rapporten är granskat enligt FOIs interna granskningsstruktur och med stor hjälp av Michael Jonsson och Sinna Lindquist.

1.2 Rapportens struktur

I inledningen förklaras syftet med rapporten, centrala begrepp definieras och etiska frågeställningar diskuteras. Kapitel 3 är en introduktion till IS i en större kontext av våldsbejakande religiös extremism. Kapitel 4 handlar om religio-politiskt språkbruk inom islamistiska rörelser, det vill säga religiösa begrepp, språkbruk och tolkningar. Kapitel 5 beskriver hur IS sprider propaganda på internet och i sociala medier. Kapitel 6 handlar om vilka teman som förekommer i IS propaganda och fördelningen av teman ser ut i olika typer av propaganda. Kapitel 7 handlar om kvinnors roll i IS och kvinnor framställs i propaganda. Vidare handlar kapitlet om hur barn framställs i propaganda och hur propaganda anpassas till olika målgrupper. Kapitel 8 och 9 handlar om de engelskspråkiga tidskrifterna Dabiq och Rumiya. Kapitel 8 fokuserar på hur bilder används och kapitel 9 visar hur de budskapen förändrats över tid. Några slutord och tankar kring framtida forskning finns i det avslutande kapitel 10.

Rapportens olika kapitel kan läsas fristående eller i en följd.

1.3 Rapporten i korthet

- Målet med IS propaganda är att forma uppfattningar, polarisera åsikter och att inspirera till våld.
- IS har mycket effektivt utnyttjat olika digitala kommunikationskanaler på bland annat sociala medier för att nå ut med sina budskap.
- Individuer med IS-vänliga åsikter kan på internet lätt hitta material som stöder deras åsikter, och välja bort annat material, vilket ofta leder till att världsbilden förenklas och åsikterna förstärks.
- IS har ett välutvecklat mediemaskineri med flera olika centrala och regionala produktionscentra.

- IS-propaganda online skapas och sprids i stor utsträckning av privatpersoner, så kallade *media mujahidin*.
- IS-aktivism på internet har utvecklats till något av en subkultur, där deltagandet i konsumtion och spridning av propagandamaterial är ett sätt att odla och stärka gruppsammanhållning.
- Ord och tecken i ett religio-politiskt språkbruk har känslomässiga laddningar, och frammanar olika föreställningar hos troende muslimer. IS använder dessa känslomässigt laddade begrepp i sin propaganda.
- Centrala element i IS propaganda är *identitet*, *kris* och *lösning* – som tillsammans används för att bygga upp en propagandistisk ramberättelse.
- De två vanligaste temana i propagandans innehåll har i olika tidigare analyser visat sig vara *utopi* och *krig*.
- Krig är det dominerande temat i propagandan som analyserats i denna rapport.
- Propaganda riktad mot kvinnor illustrerar ofta tillhörighet och systerskap och romantisering av äventyret.
- Kvinnor omnämns i IS propaganda i samband med giftermål, familj, förbud och slaveri.
- Barn porträtteras i IS propaganda, som offer för fiendeattacker, som reklam för kalifatets barnvänlighet, men oftast i våldsglorifierande sammanhang, där de som en del av en god uppfostran tidigt får lära sig hantera vapen och även ta liv.
- Mellan 2015 och 2017 har IS propaganda ändrats till att handla mer om krig och mindre om det utopiska Kalifatet.
- IS propaganda handlar allt mer om tillvägagångssätt för genomförande av terrorattacker i anhängarnas närområden.

2 Inledning

Katie Cohen och Lisa Kaati

2.1 IS i ett svenskt perspektiv

Den 7 april 2017 drabbades Sverige av ett terrorattentat då en ensam gärningsman i en lastbil körde på människor längs en av Stockholms mest välbefolkade gågator. Gärningsmannen använde en tydligt IS-inspirerad metod då han körde en stulen lastbil rakt in i en folksamling. Attentatet i Stockholm följer en trend av ökade terrordåd i Europa under 2016, där attackerna i Nice, Berlin, London och Bryssel är de som genererat mest rubriker.² I samtliga av dessa dåd har gärningsmännen uttryckt sympatier med IS.

Under de senaste åren har problemet med så kallade IS-resenärer och återvändare uppmärksammats i Sverige. I slutet av 2015 uppskattades ca 300 personer ha rest från Sverige till konfliktområdena i Syrien och Irak i syfte att strida för IS.³ I ett europeiskt perspektiv har Sverige ett högt antal IS-resenärer per capita, endast Belgien och Österrike har fler. Räknat i absoluta tal kommer Sverige på en femteplats. I Europa är det främst unga män mellan 18 och 30 som åker (17 procent av de europeiska resenärerna är kvinnor).⁴ Denna siffra gäller enligt Säkerhetspolisens årsbok även för de svenskar som ansluter sig till olika terroristgrupper.⁵

Det beräknas idag finnas ca 150 personer i Sverige som har återvänt efter att ha rest för att ansluta sig till IS.⁶ De som återvänder har samlat på sig ny kunskap och nya kontakter, sänkt sin våldströskel och kan även bli statusgestalter för andra våldsbejakande extremister.⁷ Vissa av dem har fått militär träning och i vissa fall begått terrorbrott under tiden de var borta. Enligt Säkerhetspolisen kommer sannolikt många av dessa individer att fortsätta att verka i Sverige inom stödverksamhet eller radikaliseringsring. Även om återvändarna har förmåga att genomföra terrorattentat, bedöms endast ett fåtal av dem ha avsikt att begå terrorbrott i Sverige. Men bland de individer som utgör ett terrorhot i Sverige finns inte bara återvändare, utan även individer som radikaliserats utan att lämna Sverige.

² Även Turkiet har varit drabbat, liksom länder utanför Europa, t ex Pakistan, Irak och Egypten.

³ The Soufan Group, *Foreign Fighters: An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq*, 2015.

⁴ van Ginkel, B. & Entenmann, E. (Eds.). *The foreign fighters phenomenon in the European Union: profiles, threats & policies*. International Centre for Counter-Terrorism, 2016.

⁵ Säkerhetspolisens årsbok, 2016.

⁶ T ex Karlsson, P. Säpo-chefen: Över 150 jihadister har återvänt till Sverige. Aftonbladet, 9/1 2017.

⁷ Säkerhetspolisens årsbok, 2016.

Resandet från Sverige i syfte att ansluta sig till IS har enligt Säkerhetspolisen⁸ avtagit under 2016, i takt med de motgångar som drabbat kalifatet. Även om det är en önskvärd utveckling i sig, medför det också en risk, dels för att IS under 2016 har uppmanat sina anhängare att istället för att försöka ta sig till kalifatet utföra terrorattacker i sina hemländer (vilket också har skett), dels för att antalet återvändare kan komma att öka när IS förlorar mer av sina territorier.⁹

2.2 IS och propaganda

Sedan IS utropade sitt kalifat i juni 2014 har deras propaganda vuxit i både omfång och komplexitet. Dagliga radiomeddelanden, fotografier, videor och texter på olika sociala medier visar allt från avrättningar till scener från det dagliga livet i kalifatet, militära operationer och religionsutövande. Utöver den centralt producerade propagandan finns en uppsjö av privatproducerat material i form av IS-hyllande videor, dikter, bilder, texter etc. Att propagandaspridning i digitala miljöer är en viktig del i IS framgångar vad gäller att rekrytera anhängare världen över är ett faktum.

I diskussionen om IS-propaganda är det oundvikligt att förr eller senare stöta på frågan om motbudskap. Men på grund av att IS-propaganda är så pass komplex och diversifierad omöjliggörs formulerandet av ett universellt motbudskap. Genom att bryta ned propagandan och analysera den i detalj går det att bilda sig en uppfattning om hur den är uppbyggd, och vilka av mottagarens drifter, fantasier och önskningar den appellerar till. Endast genom en sådan kunskap blir det möjligt att utveckla en uppsättning av effektiva strategier för bemötande. Ett hinder för användbara propagandaanalyser är den enorma omfattningen av tillgängligt material i ett flertal olika kommunikationskanaler. Manuella analyser kan endast omfatta stickprov, vilkas representativitet inte kan säkerställas. Genom att kombinera manuella analyser med automatiserade metoder för textanalys är det möjligt att undersöka, om inte all, så åtminstone en betydande del av tillgängligt material. Det blir även möjligt att undersöka hur materialet ändras över tid, för att bibehålla analysernas relevans och för att kunna identifiera samspelet mellan gruppens våldsaktioner och dess propaganda.

2.3 Centrala begrepp

2.3.1 Våldsbejakande islamistisk extremism

FOI har i uppdrag att analysera våldsbejakande extremistiskt material i digitala miljöer. I denna delrapport ligger fokus på propagandamaterial producerat av

⁸ Säkerhetspolisens årsbok 2016, 2016.

⁹ Säkerhetspolisens årsbok 2016, 2016.

Islamiska staten (som i rapporten benämns IS). Vi använder genomgående följande definition av begreppet *våldsbejakande extremism*.¹⁰

En våldsbejakande extremistisk ideologi innefattar:

- 1) en uppfattning om att det föreligger en konflikt på samhällsnivå mellan olika grupper,
- 2) en avståndstagande och nedvärderande hållning gentemot minst en av dessa grupper, och
- 3) ideologiskt rättfärdigande av våld utanför det våldsmonopol som tilldelats vissa aktörer inom ramen för en demokratisk rättsstat.

Vi definierar vidare *våldsbejakande religiös extremism* som våldsbejakande extremistiska ideologier baserade på föreställningar om att vissa religiösa lagar eller dogmer behöver upprätthållas eller försvaras med våld.

2.3.2 Våldsbejakande extremistisk propaganda

Propaganda kan definieras som budskap som är medvetet utformade i syfte att påverka mottagarens uppfattningar, åsikter och beteende i en viss riktning.¹¹ Våldsbejakande extremistisk propaganda är följaktligen propaganda som syftar till att vinna anhängare till den egna rörelsen, och påverka individer i riktning mot eget våldsutövande, eller stöd till andras våldsutövande.

Propaganda som kommunikationsstrategi har ofta haft en central roll i de militära/politiska strategierna hos våldsbejakande utomparlamentariska politiska rörelser.¹² Bristande ekonomiska och teknologiska resurser kompenseras i dessa fall av kommunikation strategiskt utformad för att skrämja motståndare och vinna känslomässigt stöd hos potentiella anhängare.

2.4 Etiska frågeställningar

Att sympatisera med våldsbejakande ideologier är i sig inte olagligt. Vårt arbete handlar inte om att kartlägga privatpersoners åsikter, detta skulle vara oförenligt med ett öppet demokratiskt samhälle. Därför har våra analyser begränsats för att skydda privatpersoners integritet. Ingen data har inhämtats från lösenordskyddade sidor, slutna Facebook-sidor, eller andra typer av webbsidor eller sociala medier där användaren vidtagit åtgärder för att hålla upplagt

¹⁰ Samma definition används och förklaras i Hatbudskap och våldsbejakande extremism i digitala miljöer. FOI-R--4392--SE, 2017.

¹¹ Jowett, Garth S., and Victoria O'donnell. *Propaganda & persuasion*. Sage, 2014.

¹² Ingram, Haroro J. *Deciphering the Siren Call of Militant Islamist Propaganda*. ICCT Research Paper 2016.

material inom en sluten krets. All data som används i studien kommer från källor som är öppna och tillgängliga för alla, det vill säga inte kräver någon form av inloggning eller medlemskap. Detta innebär att det material som analyseras inom ramen för projektet är begränsat eftersom en stor del av spridningen av propaganda från IS sker i kanaler där medlemskap krävs, som exempelvis meddelandetjänsten Telegram.

Data som laddas ned lagras i en kodad form som inte är reversibel. Detta innebär att textinnehållet inte sparas ned som det är, utan det enda som lagras är den information som krävs för vidare automatiserad bearbetning och analys. Därmed minimeras risken för att enskilda individer eller deras åsikter kan identifieras. Kodningen består av så kallade vektorer där utvalda egenskaper (även kallade features eller särdrag) som beskriver datan finns lagrade. Den automatiska databehandling som tillämpas minimerar behovet av mänsklig inblandning i processen, vilket i sin tur också minimerar inverkan på enskilda individers integritet. Mer information om etiska aspekter på analys av data finns i den första rapporten som släpptes inom ramen för det här uppdraget.¹³

¹³ Hatbudskap och våldsbejakande extremism i digitala miljöer. FOI-R--4392--SE, 2017.

3 IS framväxt och utveckling

Erika Holmquist och Eric Hartshorne

3.1 Historia

Grunden till IS lades 2003 i Irak när den jordanske jihadisten och Afghanistanveteranen Abu Mus'ab al-Zarqawi skapade organisationen *Jama'at al-Tawhid wa al-Jihad* (monoteism och jihad) i reaktion på den amerikanska invasionen. Snart därefter svor dock Zarqawi trohet till al-Qaida¹⁴ och Usama bin Ladin varför organisationen också bytte namn till al-Qaida i Irak (AQI).¹⁵ Kopplingen till centrala al-Qaida (med högkvarter i Pakistan) är en särskilt viktig aspekt i förståelsen av IS framväxt och senare utveckling. Zarqawi delade i mångt och mycket al-Qaidas våldsbejakande ideologi och dess grundläggande önskan om att en dag återupprätta det islamiska kalifatet. Hans syn på vilka metoder man skulle använda avvek däremot från al-Qaidas och under tiden i Irak valde han ibland att agera frikopplat från al-Qaidas direktiv.¹⁶ Zarqawi förespråkade liksom al-Qaida *takfir*¹⁷ som innebär att man i egenskap av rättroende muslim kan avdöma andra muslimer som apostater vilket gör det legitimt att döda dem. I jämförelse med al-Qaida ansåg han däremot att *takfir* kunde appliceras på ett bredare spektrum av motståndare.¹⁸ Zarqawi förespråkade också en mer extrem våldsanvändning mot såväl civila som militära mål.¹⁹

Den dåvarande al-Qaidaledaren Bin Ladin menade i kontrast till Zarqawi att den muslimska befolkningen kunde övertygas med hjälp av ideologi snarare än tvång, och att den väpnade kampen skulle generera stöd bland muslimer om den riktades mot västvärlden.²⁰ Bin Ladin förespråkade också att man i största möjliga mån skulle undvika att döda muslimer. Zarqawis strategi att underblåsa sektarisk konflikt bland Iraks muslimer genom att attackera shiiter blev därför något som ledarskapet i centrala al-Qaida ifrågasatte nyttan med.²¹ AQI och Zarqawis medlemskap i al-Qaida resulterade till slut i en hel del negativ publicitet för den centrala organisationen. Att al-Qaidas popularitet sjönk kraftigt under perioden 2004-2006 berodde till stor del på Zarqawis brutala framfart i

¹⁴ Kan också skrivas som al-Qaeda eller al-Qa'ida men vi har valt att skriva organisationens namn på samma sätt som Nationalencyklopedin.

¹⁵ Holmquist, E. *ISIS and Hezbollah Conduits of Instability*, 2015.

¹⁶ McCants, W. *The ISIS Apocalypse*, 2015.

¹⁷ För ett djupare resonemang kring detta begrepp se kapitel 4.

¹⁸ Drennan, Shane. *Constructing takfir from 'Abdullah 'Azzam to Djamel Zitouni*, CTC West Point, 2008.

¹⁹ Stern J. och Berger J.M. *ISIS, the state of terror*, 2015.

²⁰ McCants, W. *The ISIS Apocalypse*, 2015.

²¹ Ibid., 2015.

Irak. AQ-ledarna Usama bin Ladin och Ayman al-Zawahiri kritiserades hårt inom jihadistiska kretsar²² och fick hantera anklagelser om att al-Qaida dödar oskyldiga muslimer, något som de naturligtvis försökte förneka.²³

Efter att Zaraqawi dödats i ett amerikanskt flyganfall 2006 följde några år av allvarliga motgångar för al-Qaida i Irak (som bytt namn till Islamiska Staten i Irak, ISI). På grund av gruppens urskillningslösa våld mot såväl sunni- som shiamuslimer lyckades USA övertyga vissa sunnitiska stammar att vända vapnen mot AQI/ISI. Strategin var så effektiv att AQI/ISI tvingades gå under jorden 2010. AQI/ISI var inte tillräckligt militärt starkt för att stå emot både USA och stammarna.²⁴ Samma år tog den nuvarande IS-ledaren Abu Bakr al-Baghdadi över ledarskapet för den kraftigt försvagade organisationen. När Syrienkriget blossade upp tog Baghdadi ett strategiskt viktigt beslut att etablera närvaro i Syrien (den syriska grenen blev sedermera känd under namnet Jabhat al-Nusra). Tack vare Jabhat al-Nusras militära framgångar flödade så småningom vapen och pengar över gränsen in till Islamiska Staten i Irak. Samtidigt kunde Baghdadi kapitalisera på det sunnitiska missnöje som den USA-stödda shiadominerade regeringen i Irak orsakat.²⁵

Den irakiska regeringen under premiärminister Nouri al-Maliki gynnade under sitt styre landets shiamajoritet, något som fick Iraks sunnimuslimer att känna sig åsidosatta. När regeringen under 2012 slog ned fredliga sunnimuslimska demonstrationer runt om i landet bekräftades sunnimuslimernas självuppfattade ställning i Irak.²⁶ Just tidpunkten för IS framväxt är särskilt viktig. Förutom det sunnitiska missnöjet och den misslyckade försoningen efter Irakkriget, samt flödet av internationella donationer till IS, spelade även omvärldens – och särskilt då USA:s – skiftande fokus från Irak till konflikten i Syrien en viktig roll. Tillsammans, kulminerade dessa faktorer i att IS kunde utvecklas förbi al-Qaida som världens ledande jihadistgrupp och utropa kalifatet 2014.²⁷

Under Baghdadis styre fördjupades schismen med centrala al-Qaida så pass att han 2013 valde att bryta samarbetet. Jabhat al-Nusra ställde sig då på al-Qaidas sida, och bröt sig i sin tur loss från Baghdadi. Sedan dess krigar IS och Jabhat al-

²² Drennan, *Constructing takfir from 'Abdullah 'Azzam to Djamel Zitouni*, 2008.

²³ Cragin, R.K., A Recent History Of Al-Qa'ida. *The Historical Journal*, 57(03), 2014.

²⁴ Holmquist, E. *ISIS and Hezbollah Conduits of Instability*, Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), FOI-R, 1650-1942; 4058, 2015.

²⁵ Ibid., 2015.

²⁶ Svensson, I., Det kidnappade Icke-våldet: En omvärldsanalys. I *Icke-våldets vägar: Fred i terrorns tid*, 2016.

²⁷ Phillips, A., The Islamic State's challenge to international order. *Australian Journal of International Affairs*. 68 (5), 2014 samt

Cockburn, P., *The Rise of The Islamic State and the new Sunni Revolution*. Updated edition London: Verso, 2015.

Nusra mot varandra i Syrien.²⁸ Stötestenarna var och förblir desamma som på Zarqawis tid. Baghdadis organisation använde sig då och fortsätter alltjämt att använda sig av extremt våld mot alla som står i dess väg. Detta extrema våld tar sig inte bara i form av de brutala avrättningsvideos som florerar på nätet med halshuggningar, massgravar och korsfästning, utan även i IS militära taktik. IS har tillämpat och utvecklat terrortaktiker så som självmordsbombning till en militär taktik, t.ex. genom att köra bepansrade lastbilar, fulladdade med sprängmedel, in i militära mål. Denna typ av aktion är inte enbart effektivt militärt, utan även psykologiskt, då det kan sprida rädsla bland IS motståndare på slagfältet.

En annan skavande punkt mellan al-Qaida och IS är att al-Qaida inte anser att Baghdadi har auktoriteten att utropa ett kalifat, som implicit kräver alla världens muslimers underkastelse. Det är värt att notera att inte enbart al-Qaida förkastat Baghdadis rätt att utropa kalifatet. Ett flertal fatwor har utropats mot IS kalifat, däribland en från 2015 med över 70 000 signaturer från indiska muslimska präster.²⁹ Baghdadi har sedan utropandet av kalifatet varit oerhört skygg och inte synts i olika former av media, detta är intressant i jämförelsen mellan IS och al-Qaida där de sistnämnda – särskilt under Bin Ladins tid – var centrerade kring den karismatiska ledaren. IS däremot använder sig av symboliska personer i sina filmklipp, t.ex. västerländska stridande, och lågt rankade soldater, för att belysa att organisationen är mer än sina ledare.³⁰ Oavsett vad utomstående må tycka om IS strategi och vurm för extremt våld, kan man konstatera att deras effektiva organisation och deras metoder, både på slagfältet och i propagandan, åtminstone initialt gett snabbare resultat än al-Qaidas mer långsiktiga tillvägagångssätt. IS har på bara några år kunnat etablera en stat, något som al-Qaida aldrig har varit i närheten av. IS strategi lider dock av en fundamental brist vilket är att göra sig till fiende med alla som inte delar IS målsättning. I det längre perspektivet kan det bli svårt för en sådan stat att överleva.

3.2 Framgångsfaktorer

Något som utan tvivel bidragit till IS framgångar, och som organisationen också har gjort bättre än många andra jihadiströrelser är produktionen och användandet av propaganda. Grunden till IS mediaorganisation lades 2006 och redan då hade ledarskapet insett vikten av att propagera kring sina handlingar gentemot den

²⁸ Holmquist, E., *What's in a name? Jabhat al-Nusra's reasons for 'disassociating' from al-Qaeda*. FOI Memo 5802, 2016.

²⁹ Mortimer, C., 70,000 Indian Muslim clerics issue fatwa against ISIS, the Taliban, al-Qaeda and other terror groups. *The Independent*, 10 december 2015.

³⁰ Stern, J. och Berger J.M., *ISIS: The State of Terror*, Ecco, 2015.

irakiska befolkningen, både i syfte att skrämmas och att skaffa anhängare.³¹ IS i dagens inkarnation har varit mycket bra på att både inspirera och locka till sig anhängare från hela världen och att injaga fruktan i sina motståndare. En viktig ingrediens i detta är det extrema och tidvis medvetet koreograferade våldsanvändandet, som man också ser till att sprida så mycket som möjligt i media. Anledningen till detta är, för att parafrasera IS-kännaren William McCants, att våld fungerar. Det finns åtskilliga historiska exempel på att brutalt våld kan vara en fungerande statsbyggande metod, och ytterligare en funktion som IS drar nytta av är att våldet drar till sig våldsbenägna individer.³² Dock så är det med stor sannolikhet så att IS fysiska kalifat i Irak och Syrien förr eller senare kommer att falla genom den internationella koalitionen försorg, eftersom IS territoriella kontroll bygger på en kombination av militär styrka och att man lyckats ingjuta en tillräckligt hög grad av rädsla hos lokalbefolkningen för att de inte ska våga göra motstånd. Ideologin är därmed inte förankrad hos alla som lever inom kalifatets gränser. Försvagar man, eller tar bort IS militära makt borde möjligheten att skrämma folk till underkastelse rimligen också gå förlorad.

En faktor som återstår vid en sådan utveckling är vad som händer med IS verkliga anhängare både ute i världen såväl som i Syrien och Irak när kalifatet faller. Fortsätter de att stödja ideologin oavsett om det finns ett fysiskt kalifat eller inte? Är vetskapen om att kalifatet faktiskt existerade i några år tillräcklig för att inspirera fortsatt lojalitet till IS ideologi och projekt? Hur kommer de att förvalta erfarenheterna av det extrema våldsutövande som vissa av dem har bevittnat och vissa fall också praktiserat? Ingen av dessa frågor har något svar ännu, men det är av stor vikt att fundera kring dem för att vara förberedd inför nästa fas i IS utveckling. Det är också i högsta grad sannolikt att insatser för att motverka spridningen av IS ideologi och budskap kommer att behövas under lång tid framöver. I och med att det går militärt allt sämre för IS är det troligt att IS-avhopparna också blir fler. Det är tänkbart att en del av dessa skulle kunna utgöra effektiva kanaler för att sprida motbudskap.

³¹ Milton, D., *Communication Breakdown: Unraveling the Islamic State's Media Efforts*. *Combating Terrorism Center at West Point*, 2016.

³² McCants, W. *The ISIS Apocalypse*, Picadore, 2015.

4 Religiösa begrepp och tolkningar

Simon Sorgenfrei och Jonas Svensson

4.1 Religio-politiskt språkbruk

Alltsedan universitetsämnet islamologi inrättades 1983 har islamiskt religio-politiskt språkbruk, och framför allt användningen av en islamisk "helig terminologi" varit en central del i studiet av inom-muslimska diskussioner, konflikter och mobilisering.³³ Islamologer har särskilt intresserat sig för ords och andra teckens känslomässiga laddning (positivt och negativt), vilka föreställningar de frammanar hos troende muslimer, och hur dessa föreställningar och känslomässiga laddningar förändras över tid. Islamologer har också länge hävdat att sådan kunskap behövs för att korrekt kunna avkoda texter och andra former av kommunikation, och är därför viktig även utanför det islamologiska fältet - i exempelvis polisiärt- eller underrättelsearbete. Avkodningen kan dels ha syftet att klarlägga det budskap avsändaren vill få fram, dels att mer eller mindre träffsäkert förutsäga vilka möjliga effekter på mottagaren som kommunikationen kan ha. Utgångspunkten är att den religiösa traditionen, islam, rymmer en uppsättning "kulturella resurser" som olika aktörer använder, på olika sätt, bland annat i försök att övertyga andra som delar, och värdesätter, samma religiösa tradition.

4.2 Korgen

Jan Hjärpe, professor i islamologi, har liknat den islamiska traditionen vid en korg fylld med olika element: etablerade dogmer, texter, riter, berättelser om historiska skeenden och personer et cetera.³⁴ Ur denna korg plockar olika aktörer olika delar, beroende på olika sammanhang, och av olika skäl. Plockandet kan vara medvetet, i syfte att till exempel stärka en argumentation eller mobilisera andra, stärka vi-känslan inom en grupp, eller för att skilja ut denna grupp (vi) från en annan (dem). Att, gärna svepande eller generellt, anspela på ord som *umma* eller på kärlek till Muhammed kan vara ett strategiskt sätt att skapa ett muslimskt "vi", mot ett icke-muslimskt "dom". Detta eftersom få muslimer skulle ta avstånd från föreställningen om en muslimsk gemenskap (*umma*) eller Profetens särställning, även om de flesta tar avstånd från hur dessa ord mer

³³ Jan Hjärpes bok *Politisk islam* från 1983 ägnar stort utrymme åt just frågan om religio-politiskt språkbruk.

³⁴ Hjärpe, Jan "What will be chosen from the basket. The Muslim as the other", i M. Ekman and I. Karlsson, (red). *Political prophets and the word. The fundamentalist threat to freedom of expression*. The Swedish Rushdie Defence Committee, 1996.

specifikt begreppsliiggörs i exempelvis IS propaganda. Genom att betona andra ord eller personer ur islams historia kan andra *vi* och *dom* skapas, där gränserna dras mellan olika muslimer. Detta kommer att illustreras mer utförligt nedan.

Men plockandet ur korgen kan också vara omedvetet, som ett resultat av gammal vana eller som ett led i individers tolkningar av skeenden i vardagen. Vissa element i korgen är vid en viss tid och plats aktuella och ligger överst, och plockas därför lätt upp. Andra är inte lika aktuella och ligger längre ner, men är för den skull inte försvunna. Genom springorna i korgen kan även sådant som inte ligger överst skönjas, och plockas upp när omständigheterna är de rätta.

Liknelsen av en korg är Jan Hjärpes egen, men samma sätt att se på islamisk tradition som en kulturell resurs som kan brukas återfinns också hos till exempel antropologen Dale Eickelman och statsvetaren James Piscatori i deras internationellt inflytelserika bok *Muslim politics*. De talar dock istället om en resursbank (pool of resources), men den bakomliggande tanken är densamma.³⁵

Grundläggande kunskaper om vad den islamiska korgen innehåller blir viktigt för att korrekt analysera islamiskt religio-politiskt språkbruk, och dess eventuella effekter, var det än uppträder. Även om till exempel texter i korgen - Koranen, samlingar med berättelser om vad Muhammed sagt och gjort, tidiga profetbiografier, lärdas utläggningar i historien med mera - är desamma över tid, varierar förståelsen och bruket av dem. I vissa fall kan enskilda ord vara föremål för, eller hamna i centrum för, betydande tolkningskonflikter.

Användandet av datorer gör det numera möjligt att samla in och analysera stora mängder text, studera teman i texter och hur olika begrepp används. För att kunna göra relevanta analyser och korrekta tolkningar av resultaten behövs en förståelse för vad de ord och begrepp som ingår i analyserna står för i olika sammanhang. I kapitel 6,7 och 9 visas några exempel på hur man kan använda datorstöd för att studera stora mängder propaganda. I utvecklandet av ordlistor för att studera teman i text, har en förståelse för ord och begrepp som beskriver dessa olika teman varit nödvändiga för resultaten av analysen.

För att kunna förstå islamiskt språkbruk behöver man alltså kännedom om de *specifika* sammanhang i vilka element från korgen används. Direkta eller indirekta referenser till koranord, Profetens uttalanden eller berättelser från islams "urtid" får olika betydelse beroende på vem som uttalar dem och med vilka syften, och i vilket sammanhang de används. En analys av sådant språkbruk kräver inte bara detaljkunskaper, utan även en känslighet både för den kontext i

³⁵ Eickelman, Dale F., & James P. Piscatori 2004. *Muslim politics*. Princeton University Press 2004 [1996], s. 29.

vilket språkbruket förekommer, och de förändringar det genomgår över tid. Med "urtid" menas här tiden då Muhammed levde och ledde muslimerna, samt, ungefär, tiden fram till 661 då de sista av de så kallade "rättledda kaliferna" - Muhammeds efterträdare som ledare för muslimerna - dog. Om denna tidsepok berättas i en rad olika muslimska textsamlingar, med olika fokus och ibland med olika värderingar av skeenden och av personer, kanske tydligast exemplifierat av skiljelinjer mellan sunnitisk och shiitisk tradition. Huruvida dessa textkällor redogör för faktiska historiska skeenden eller inte är i detta sammanhang inte relevant.³⁶

Vår ambition här är att mycket kort peka på några återkommande drag i islamiskt religio-politiskt språkbruk när detta brukas för att övertyga andra om den egna religionsförståelsens autenticitet och riktighet. Detta är drag som är generella och på intet sätt begränsade till militanta, extremistiska former av islam, vilket denna rapport i övrigt fokuserar på. I stort sett alla muslimska aktivister som på ett eller annat sätt förhåller sig till islam i sin aktivism använder sig av element ur korgen, till exempel ord och fraser ur Koranen och anspelningar på händelser och personer hämtade från berättelser om Muhammed och islams första tid. Funktionen är att framkalla känslor och associationer hos en mottagare som också har (åtminstone rudimentär) kännedom om, och inte minst en emotionell relation till, korgens innehåll.

Givet det sammanhang som detta skrivs i kommer vi dock i stor utsträckning (men inte helt och hållet) att använda oss av exempel som återfinns i IS propaganda och bland grupper som delar ideologiska utgångspunkter med IS. Vi ger först en översikt över några särdrag i islamiskt religio-politiskt språkbruk, och fokuserar sedan specifikt på två funktioner som detta språkbruk kan ha: att mobilisera känslor av gemenskap och att avgränsa den egna gruppen från "de andra" samt religiöst rättfärdiga våld mot de senare. Exempelen är inte uttömmande. IS texter, liksom andra texter producerade av likasinnade, är späckade med referenser, alluderingar och citat från de religiösa skrifterna. Att ge en fullständig inventering av det religio-politiska språkbruket i sådana texter kräver långt mer utrymme än vad som finns här.

³⁶ För en diskussion om muslimsk historiografi se Silverstein, A. J. Islamisk historia - en kort introduktion. Studentlitteratur. 2016.

4.3 Några särdrag i islamiskt religio-politiskt språkbruk

4.3.1 Texters auktoritet och symbolvärde

Islam är i hög utsträckning en textorienterad religion, ett särdrag som har förstärkts i modern tid i och med ökad läskunnighet bland en muslimsk allmänhet och nya tekniker för massproduktion av texter.³⁷ Koranen är en central text. För den absoluta majoriteten muslimer är Koranen Guds rena ord till mänskligheten, förmedlad via uppenbarelse till profeten Muhammed. Detta ger också boken en särställning som auktoritet, vilket återspeglas i det religio-politiska språkbruket. Där kan anförandet av direkta citat från Koranen uppfattas som heliggörande av en argumentation, även i de fall då kopplingen mellan det citat som anförs och den argumentation som förs inte alltid är glasklar. En medvetenhet om denna möjliga funktion hos korancitat, ja till och med enstaka ord från Koranen, att fungera som heliga markörer i en text, snarare än som bärare av en given mening, är viktigt att beakta i en analys av islamisk religio-politiskt språkbruk.

Men Koranen är inte den enda auktoritativa text som kan fungera på detta sätt. Här finns dock skillnader mellan olika riktningar inom islam idag. Den ideologiska tradition som IS står i, *salafismen*, betonar särskilt starkt auktoriteten hos Koranen och hos vad man menar är autentiska *hadith*, berättelser om vad Muhammed sagt och gjort eller stillatigande accepterat att andra sagt och gjort.³⁸ I salafitisk argumentation får därmed dessa berättelser, ordagrant citerade, en funktion liknande den Koranen har, det vill säga som argumentationsförstärkande markörer som ger texten en aura av religiös legitimitet, helighet och autenticitet. För andra, icke-salafitiska, grupper är också andra texter av central betydelse, inte minst de uttolkningar av läran som förvaltats inom de klassiska rättsskolorna och av lärda knutna till dessa.

4.3.2 Terminologi: arabiska ord och religiösa ord

Majoriteten av världens muslimer har inte arabiska som modersmål och kan varken skriva, läsa eller tala språket. Däremot återfinns överallt i inom-muslimsk religiös kommunikation, oavsett på vilket språk annat än arabiska den förs, ord med arabiskt ursprung vilka fungerar som religiösa markörer. Detta hänger samman med arabiskans ställning som heligt språk och gudstjänstspråk.

³⁷ Se t.ex. Eickelman, Dale F., & Jon W. Anderson *New media in the Muslim world: the emerging public sphere*. Indiana University Press, 2003; Bunt, Gary R. *iMuslims: rewiring the house of Islam*. University of North Carolina Press 2009.

³⁸ För en samling artiklar som ger en utmärkt introduktion till salafism, se Meijer, Roel (red). *Global Salafism: Islam's new religious movement*. Columbia University Press, 2009.

Ibland blir texter på exempelvis engelska svårbegripliga på grund av att de är späckade med termer med ursprung i arabiska, som inte översätts eller förklaras närmare. Det kan vara termer med ursprung i Koranen, berättelser om den allra tidigaste perioden i islams historia, eller i rättstraditionens utläggningar. Den avsedda läsaren förmodas helt enkelt, genom sin kännedom om den islamiska korgens innehåll, kunna avkoda budskapet, men också, än mer viktigt, genom de religiösa markörerna uppfatta texten som just religiös. Här kan det i förbifarten påpekas att ord med ursprung i arabiska kan stavas på flera olika sätt i det latinska alfabetet. Den finns ingen konsensus i detta avseende.³⁹

Samspelet mellan ett ords värdeladdning och hur det begreppsliggörs, alltså hur det fylls med idéinnehåll och mening, är centralt. En viss idé kan ges en religiös aura genom att den knyts till ett ord med helig laddning och ett särskilt associationsmönster. Som exempel kan här lyftas bruk av ordet *jihad*. *Jihad* har etymologiskt med kamp, ansträngning och strävan att göra och förekommer i Koranen i sammansättningen *jihad fi sabil Allah* (se till exempel sura 9: 60). Direkt översatt blir detta "strävan på Guds väg", en förtjänstfull handling och enligt vissa tolkningar en religiös plikt vid sidan av till exempel tidebönen, allmosan och fastan under månaden ramadan. Den dominerande tolkningen i islamisk tradition är att *jihad* rör gudomligt sanktionerad väpnad kamp mot islams fiender.⁴⁰ Den som så kämpar kallas *mujahid* (pl. *mujahidiun*, *mujahidin*, eller *mujahideen*)⁴¹. Men eftersom *jihad* - ansträngning för att genomdriva Guds vilja - är positivt laddat används det om olika sorters handlingar i olika kontexter. Ordet används för att skapa en emotionell aura kring handlingar som just en rättfärdig strävan på Guds väg. Redan tidigare i idéhistorien ser vi till exempel hur *jihad* i vissa sammanhang och i vissa traditioner förknippas med personlig fromhet, och individens kamp i fromma handlingar (bön, askes, fasta) mot hens lägre drifter, det egna egot. För att skilja denna andliga *jihad* från militär *jihad*, och som ett sätt att upphöja den andliga fromheten, finner man inom denna tradition en distinktion mellan det lilla (militära) och det stora (andliga) *jihad*.

Vad gäller *jihad* som väpnad kamp finns i traditionell muslimsk uttolkning två former. Den ena formen handlar om ett försvarskrig, då muslimska områden angrips. I dessa fall blir *jihad* en individuell plikt (*fard al- 'ayn*) obligatorisk för alla (manliga) muslimer. Den andra formen är en *jihad* som kan delegeras till delar av gemenskapen (en armé) och som utropas av en legitim ledare, i klassisk tradition *kalifen*, som idealiskt sett var alla muslimers både andliga och politiska

³⁹ Försök att standardisera har förekommit, men de har inte fått allmänt genomslag. Se t.ex. Stenberg, Leif *The islamization of science*. Almqvist & Wiksell 1996, s. 177–180.

⁴⁰ Se t.ex. Halldén, Philip "Jihad-salafitisk koranutläggning och tillämpning", i Leif Stenberg och Jonas Otterbeck (red.). *Islamologi. Studiet av en religion*. Carlssons, 2012.

⁴¹ Pluralformen av *mujahid* kan transkriberas på flera olika sätt. Nationalencyklopedin använder sig av transkriberingen *mujahidin* och vi har valt att göra detsamma.

ledare. Den senare formen är ständigt pågående, enligt traditionell islamisk rätt, tills dess att hela världen befinner sig under härskarens formella kontroll. Ingendera formen av *jihad* kan, enligt traditionell muslimsk uttolkning, utkämpas mot andra muslimer. Därför måste de som definierar väpnad kamp mot andra muslimer som *jihad* först stämpla sina motståndare som avfallingar eller otrogna.⁴² Detta "stämplande" kallas *takfir*. Vi återkommer till detta nedan.

Utanför traditionell juridik (*fiqh*) används termen *jihad* idag på många olika vis. Till exempel talas det om *genus-jihad* avseende kampen att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män, *queer-jihad* rör kampen för HBTQ-rättigheter inom islam, medan *grön jihad* utgörs av ekologiskt orienterade tolkningar.⁴³ Frågan om vad "jihad" egentligen betyder blir i sammanhanget knappast produktiv. Vad man möjligen kan uttala sig om är vad som är ett möjligt associationsfält kring ordet, i termer av "rättfärdig kamp", vilket också avgränsar vad som kan utgöra *tänkbara* eller *prognostiserande* användningar av det. I IS propaganda är *mujahidin* framför allt de som strider vid fronten, med vapen i hand. Men även här finns en vidare förståelse, vilket bland annat märks i användningen av begreppet *media mujahidin* för de som är ansvariga för produktion och spridning av propaganda. Även dessa offerar sig för saken, och "strävar på Guds väg".

Ord med arabiskt ursprung, såsom *jihad* och *mujahidin* är lätta att identifiera i en text. Svårare är det med ord vars ursprung är arabiskt, men som översatts till motsvarande ord i målspråket och som där kan föra med sig andra associationer och värdeladdningar. Ett sådant ord som förekommer i IS propaganda är "innovation". Medan ordet i till exempel en svensk nutida samhällsdiskussion, präglad av en entreprenöriell anda, kan tyckas högst positivt i sin laddning, är detta inte alls fallet i den ideologiska tradition som IS står i, och överlag inte i islamisk religiös tradition. Innovation är en översättning av det arabiska ordet *bid'a*, vilket är starkt negativt.⁴⁴ För IS, och andra rörelser med kopplingar till en salafistisk tradition, är betydelsen av "innovation" att frångå vad de menar är ren islam, och lägga till tro och praktik utan stöd i källorna. "Innovatörer" är ett skällsord som salafister gärna riktar mot till exempel shia- och sufimuslimer, men även mot stora delar av världens muslimska befolkning som följer lokalt etablerade religiösa seder och traditioner.

⁴² Se Firestone, Reuven, *Jihād: the origin of holy war in Islam*, Oxford Univ. Press, New York, N.Y., 1999.

⁴³ Svensson, Jonas "Trender i muslimsk feminism", i Hanna Stenström, (red). *Att tolka Bibeln och Koranen*. Studentlitteratur, 2009; Denny, Frederick M. "Islam and Ecology: A Bestowed Trust Inviting Balanced Stewardship." *Earth Ethics* 10.1, 1998;

⁴⁴ Robson, James "Bid'a", i *Encyclopaedia of Islam* II. Brill Online; Cook, Michael A. 2003. *Forbidding wrong in Islam: an introduction*. Cambridge University Press, 2003.

4.3.3 Tolkningstraditioner

Det sätt på vilket ordet *jihad* fylls med innehåll exemplifierar hur korgen inte bara rymmer de grundläggande texterna, ritera och berättelserna om urtiden utan också *tolkningar* av dessa genom tiderna. Tolkningarna är i islamiskt religio-politiskt språkbruk kopplade till namngivna auktoriteter, och deras legitimitet är i sin tur knuten till legitimiteten hos dessa auktoriteter.

IS bruk av tidigare tolkningar är, som vi ska komma tillbaka till, snävt, vilket hänger samman med en snäv, och bokstavsorienterad syn på auktoritet. Inte desto mindre finns det exempel på hur tidigare tolkningar lyfts fram. Ibland handlar det om tolkningar som historiskt sett varit perifera, och kanske till och med mer eller mindre bortglömda. Detta exemplifieras väl av det uppmärksammade fenomenet med sexslavar. I historisk islamisk rättstradition är slaveri en realitet, och i de tidiga erövringskrigen var, enligt historieskrivningen, slavar en del av krigsbytet.⁴⁵ I modern tid har slaveri successivt kommit att avskaffas och förbjudas runt om i den muslimska världen, och om nutida religiöst lärda för resonemang om slaveri är de i allmänhet hypotetiska. IS är här ett undantag, genom rörelsens anammande av idén om (kvinnliga) slavar som krigsbyte. Detta exemplifierar väl en poäng som lyftes i början. Materialet i korgen är omfattande. Allt är inte aktuellt samtidigt, men om omständigheterna är de rätta kan element som hamnat långt ner i korgen skönjas genom springorna, dammas av och lyftas fram för att skapa nygamla förståelser av vad islam kan innebära för en specifik grupp i ett specifikt sammanhang.

4.3.4 Objektiveringen av den heliga historien

Den idétradition som IS står i brukar alltså betecknas *salafism*. Beteckningen härrör ur anhängarnas uppfattning att man följer den islam som upprättades av de tre första generationerna av muslimer, "de fromma föregångarna" eller *al-salaf al-salih*.⁴⁶ Muhammeds tid, och den närmaste tiden efter hans död, är i denna tradition en guldålder att återvända till. En modell för autentisk islam, enligt deras uppfattning. Det bör betonas att föreställningen om Muhammed och hans anhängares tid som ett ideal inte är unikt för denna ideologiska inriktning. Tvärtom är det standard i religiös retorik. Vad som är speciellt för salafismen är uppfattningen om att det ideala samhället är ett som *återskapar* denna mytologiska urtid idag, åtminstone på områden som tro, religionsutövning och lag. Andra grupper brukar av det historiska idealet kan istället peka på värderingar och ideal som kan vara relevanta i samtiden. Hur man uppfattar denna guldålder, och vilka ideal man finner i den kan också skilja sig diametralt åt mellan olika

⁴⁵ Ali, Kecia. *Marriage and slavery in early Islam*. Harvard University Press, 2010.

⁴⁶ Meijer, Roel (red). *Global Salafism: Islam's new religious movement*. Columbia University Press, 2009.

ideologiska traditioner, på samma sätt som *jihad* förstås och brukas olika av exempelvis IS-krigare och muslimska miljöaktivister.

Statusen hos den heliga historien som ideal gör att den också är tacksam att använda sig av i propagandasyfte. Centralt när det gäller ett religiöst språkbruk som brukar den tidiga historien som referenspunkt är att platser, personer och händelser *objektiveras*, det vill säga frikopplas från sin historiska kontext och görs allmängiltiga, och används som tolkningsraster för nutiden.⁴⁷

Ett exempel på hur historien kan fungera som ett känsloladdat tolkningsraster på samtiden är bruket av ordet *jahiliyya*. Ordagrant betyder det "okunnighet" och i engelsk text återges det också som "ignorance". Det syftar i islamisk historieskrivning på tiden innan Guds uppenbarelse levererades till befolkningen i Mecka. Traditionellt har beteckningen främst avsett just en tidsperiod, men i modern tid, inte minst som ett resultat av ideologen Sayyid Qutbs (d. 1966) utveckling av begreppet, har det kommit att objektiveras till en ordning, eller till och med ett sinnestillstånd av "icke-islam" som karakteriserar ett visst utsnitt av dagens muslimer, muslimska samhällen i stort eller västvärlden.⁴⁸ Samtidens samhällen kritiserar för att vara präglade av *jahiliyya*, och samtidens muslimer av en *jahiliyya*-mentalitet, vilket får motivera handling i syfte att förändra situationen. *Jahiliyya* är en term med en starkt negativ laddning, och med associationer till kaos, förtryck, övergrepp, orättfärdighet och moraliskt förfall. Implicit finns här också, i linje med objektiveringen, en förhoppning om att detta tillstånd ska ersättas med islam, som är dess motsats. Det gör begreppet användbart i propagandasyfte. När ordet "okunnighet" (ignorance) förekommer i islamisk religio-politiskt språkbruk, är de avsedda associationerna alltså till ogudaktighet, snarare än till brist på kunskap.

Ett annat exempel på objektivering, centralt i IS propaganda, är profeten Muhammeds och hans anhängares emigration från Mecka till Medina år 622, *hijra*. I islamisk historieskrivning markerar *hijra* en vändpunkt, början på etableringen av en samhällsordning med Muhammed som ledare och islam som organisatorisk princip. Året för emigrationen är också år 1 i islamisk tideräkning.

I IS propaganda är *hijra* inte bara något som ägde rum då och där, utan en pågående process. Tillresande till IS beskrivs som *muhajirun* ("emigranter") och de redan närvarande som *ansar* ("hjälpare"). Associationsfältet för ordet *muhajir* eller *muhajira* ("emigrant" i maskulin respektive feminin form) är alltså vidare än bara en person som förflyttar sig från en plats till en annan. Så som ordet

⁴⁷ Se t.ex. Hjärpe, Jan "Islamisk historieskrivning i det politiska språket", i Anders Davidsson *et al* (red.) *Islams mångfald*. Svenska afghanistankommitéen, 1990.

⁴⁸ Se t.ex. Khatib, Sayed. *The political thought of Sayyid Qutb: The theory of jahiliyyah*. Routledge, 2006.

begreppsliggörs i sammanhanget sker förflyttningen inte bara i tid och rum *till något*, utan också *från* en situation av religiöst förfall, förtryck och förnedring (*jahiliyya*), till ett idealsamhälle där Guds vilja råder, till något nytt som ska byggas upp (*islam*). Tolkningar gjorda av religiöst lärda i historien om *hijra* som en religiös plikt för den som befinner sig i en förtryckande situation där hen inte kan praktisera sin religion kan också lyftas fram. I föreställningen om *hijra* finns också möjliga associationer till kamp och återerövring. På så sätt ramas resan till IS-territorier in i en mytologisk världsbild och tolkningsram för nutiden, och pekar ut riktningen för framtiden.⁴⁹

4.4 Två exempel: gemenskap och konflikt

4.4.1 Skapande av vi-känsla

Ett gemensamt och i vid mening inkluderande symbolspråk kan fungera som ett sätt att knyta en grupp samman. “Vi” är en enhet för att “vi” talar och tänker på liknande sätt, klär oss likartat och delar kulturella referenspunkter, värderingar och föreställningar. Det finns element i korgen som kan användas för att framkalla och förstärka en sådan vi-känsla. Hit hör föreställningen om att muslimer alltsedan Muhammeds *hijra* till Medina år 622 tillhör en gemenskap, med grund i religionstillhörighet, en *umma*. Det är ett ord med koraniskt ursprung och starkt positiv värdeladdning, men som också fylls med olika innehåll i olika sammanhang. Ordet “troende”, *mu'min*, blir beteckning inte bara på en person som accepterar en uppsättning existentiella försanthållanden, utan framför allt en person som tillhör en gemenskap, en *umma*, med andra *mu'minun* (plural av *mu'min*). I korgen finns också praktiker som ytterligare förstärker intern solidaritet, till exempel kutymen att titulera varandra bror och syster i islam.⁵⁰

I samband med gemenskapens betydelse, och individens roll i denna gemenskap, kan man notera hur IS brukar begreppet martyrskap, eller snarare det specifika begreppet *istishahd*, “att (aktivt) söka martyrskap” som beteckning på attacker. Detta gör martyrskapet framför allt till en aktiv, målmedveten handling, och modifierar, och snävar i viss mån in, en traditionell syn. Martyrskap har genom islamisk idéhistoria kommit att omfatta en lång rad av dödsorsaker, varav död i kamp för gemenskapen, *umma*, och för sin tro bara är en, om än allmänt accepterad bland religiöst lärda. Individens intentioner spelar dock roll. Att aktivt söka martyrskap, det vill säga utföra en handling som man med säkerhet vet leder

⁴⁹ Se exempelvis Olsson, Susanne, Swedish Puritan Salafism: A Hijra Within. *Comparative Islamic Studies*. 2012, Vol. 8 Issue 1/2, p. 71-92

⁵⁰ Antropologen Scott Atran har på förtjänstfulla sätt analyserat hur sådana “fiktiva släktband” spelar roll för upplevelser av sammanhållning. Se till exempel Atran, Scott *Talking to the enemy: violent extremism, sacred values, and what it means to be human*. London: Allen Lane, 2010

till döden, är kontroversiellt, eftersom det i praktiken är självmord, vilket är förbjudet. Man kan se hur detta återkommer också i kritiken av IS metoder från religiöst håll.⁵¹

I skapandet av gemenskaps känsla spelar också föreställningen om ett gemensamt mål för "de troende" in. I IS fall är det uttalade målet expansionen av det man kallar *kalifatet*. Detta är välkänt. Vad som dock är mindre känt är hur IS fyller detta ord med ett för rörelsen unikt innehåll. *Khilafa* (kalifat) är ett ord, som likt många andra som nämnts, har rötter i Koranens text. *Khalifa*, alltså "kalif" är här beteckningen på människan, som Guds "ställföreträdare på jorden", med särskilt ansvar för att förvalta skapelsen. I den islamiska historieskrivningen blev *khalifa* efter Muhammeds död, beteckningen på *hans*, och i senare omtolkningar Guds, ställföreträdare i form av en enskild person.⁵² De fyra första kaliferna, som benämns "de rätt vägleda" styrde mellan 632–661, och det är framför allt deras styre som IS avser när de säger sig vilja återupprätta kalifatet. Idealet om en, enda ledare för *umma* har varit levande genom islams historia. I praktiken har dock kalifatet, eller snarare flera olika kalifat, knappast fungerat på detta sätt. Det umayyadiska kalifatet (661–750) kritiserades för att i praktiken vara ett arabiskt kungadöme; det abbasidiska kalifatet som ersatte det umayyadiska upphörde i och med mongolernas erövring av Bagdad 1258, och hade då i 300 år haft endast en symbolisk funktion. Alternativa kalifat hade också upprättats på 900–1000-talen, i Egypten och i Spanien, vilket därmed devalverade titeln. I det osmanska riket antog sultanen 1517 titeln kalif, men den blev bara en av flera titlar, och heller inte den viktigaste. Först i samband med första världskriget slogs större politiskt mynt av titeln, i försök från det osmanska riket lierat med Tyskland, att mobilisera muslimer mot det brittiska imperiet. Det misslyckades. År 1924, i samband med den sekularistiska turkiska revolutionen under ledaren Kemal Atatürk, avskaffades formellt det osmanska kalifatet.

Kalifatet, som faktisk politisk entitet, har alltså en brokig historia, och har sällan, om ens någonsin, de facto fungerat som enande för alla muslimer. Men i IS propaganda är det inte denna historiska verklighet som spelar in. Här är det ett mytologiskt kalifat i islams urtid, främst under de fyra första kaliferna, som objektivteras och tillämpas i nutid, med en stark ledare och hans lojala skara anhängare. Men kalifatets, eller snarare kalifatens, faktiska historia är inte utan betydelse. Även här finns resurser att bruka från korgen. I de visioner om det

⁵¹ Se här t.ex. det öppna brev till IS ledare al-Baghdadi som undertecknats av fler än 100 muslimska teologer och företrädare, <http://www.lettertobaghdadi.com> (besökt 2017-04-26), ett annat exempel är Al-Yaqoubi, Shaykh Muhammed, *Refuting ISIS: A Rebuttal Of Its Religious And Ideological Foundations*. Herdon, Sacred Knowledge 2015

⁵² Se exempelvis Gibb, Hamilton A. R. "Some Considerations on the Sunni Theory of the Caliphate". I *Studies on the Civilization of Islam*, Stanford J. Shaw & William R. Polk (red.). London: Routledge and Kegan Paul, 1962

framtida kalifatets geografiska utbredning som IS för fram sammanfaller gränserna med gränser för tidigare kalifat, i pluralis. Samtliga kalifat (även samtida och konkurrerande sådana) i historien förs samman till ett, vilket i sin tur knyts till urkalifatet. Även den av IS identifierade kalifen, rörelsens ledare, Abu Bakr al-Baghdadi al-Husayni har tagit sig ett namn som anspelar på urkalifatet. Abu Bakr är namnet på den allra första kalifen i islams historia, mellan 632–634, Bagdad var huvudort i det abbasidiska kalifatet (750–1258) och det avslutande namnet (al-Husayni) markerar också ett anspråk på att vara ättling till Profeten, en grund för hög social status, och inte helt ovanligt bland politiska ledare genom historien.⁵³

Som vi såg ovan är det vanligt att anspela på ord, personer eller historiska skeenden som har en generell positiv laddning för alla muslimer. För de flesta sunnimuslimer har Abu Bakr eller abbasidiska kalifatet positiva konnotationer, även om de starkt misstycker kring hur dessa ord begreppsliksom av IS.

När kalifatet, såsom en existerande entitet, beskrivs i IS propaganda är det i termer av ett idealsamhälle. Ett av de centrala elementen i detta idealsamhälle är att *shari'a* efterlevs, fullt ut. *Shari'a* är ytterligare en term från korgen med positiv värdeladdning för de flesta muslimer, men med diffust och omtvistat innehåll. Den är föremål för kamp om rätt att definiera bland muslimer idag. Alla, så gott som, är överens om att *shari'a* är synonymt med Guds vilja. *Shari'a* föreställs då som en evig, av Gud instiftad lag⁵⁴ som människor har att leva efter i vardagen. Sedan upphör likheterna. För en del är efterlevandet av *shari'a* en enskild angelägenhet för individer och en samvetsfråga, med fokus på vardaglig religionsutövning (ritualer) och vett och etikett i privata sociala relationer. För andra är efterlevandet av *shari'a* en gemensam fråga, och ett ansvar för makthavare och samhällsinstitutioner. De två inställningarna speglar här olika uppfattningar om *shari'as* ideala funktionsområde: som den enskildes värderingssystem, eller som samhällets lag. IS står tydligt i den senare traditionen. Men det är inte den enda skiljelinjen. Till detta kommer det faktum att det i islams historia, såväl som i vår samtid, finns mycket stor variation vad gäller uppfattningar om *inhåll* i *shari'a*. Även om ordet "lag" används som översättning för *shari'a*, även i religiöst språkbruk, så är associationsfältet annorlunda än det är i relation till lag i sekulär mening. *Shari'a* är till exempel inte stiftad, utan härledd. Enskilda regler är resultat av uttolkning ur de religiösa källorna, Koranen och berättelser om profeten Muhammed, och denna uttolkning har gett, och ger olika resultat beroende på vem som gör den och med vilka metoder. IS står i en tradition där fokus ligger på bokstaven i källorna, och där idealt bara de tidigaste muslimernas, *al-salaf al-salih*, tolkningar av dessa källor har auktoritet.

⁵³ Se Svensson, Jonas *Människans Muhammed*. Molin & Sorgenfrei, 2015.

⁵⁴ som lika väl kan förstås som naturlag som juridisk lag

Detta är en historiskt sett udda inställning. Islamisk rättstradition har genom historien annars anammat ett system där olika rättsskolor, med olika metoder, arbetar fram sina, i många fall olika, tolkningar av innehållet i *shari'a* på livets olika områden. Även om de flesta muslimer skulle kunna enas om att det finns en *shari'a*, så finns det, på grund av olika tolkningstraditioner, olika uppfattningar om vad denna *shari'a* konkret innebär med avseende på faktiskt regelverk att hålla sig till. Mångfalden har också, i hög utsträckning, accepterats som legitim av religiöst lärda. IS, och andra salafistiskt orienterade grupperingar är dock av en annan åsikt. De avvisar denna mångfald i korgen och frånerkänner de klassiska rättskolorna, och variationerna mellan dem, deras legitimitet. När IS hänvisar till *shari'a* är det i en snäv förståelse begreppet, som lämnar lite, eller inget tolkningsutrymme, eller utrymme för variation.⁵⁵

När IS i sin propaganda lyfter fram hur *shari'a* tillämpas i det nya kalifatet är det de allra mest iögonenfallande exemplen som ges: kroppsstraff, reglering av umgänget mellan könen, patrullerande moralpoliser, kläder och andra yttre symboler. Även för den som inte är närmare bevandrad i islamisk rättstradition ger detta bilden av att gruppen menar allvar med att implementera Guds lag i kalifatet.

Eftersom den inre gemenskapen i *umma* tänks vila på delade religiösa föreställningar och praktiker, kan det i propagandasyfte vara relevant att skapa bilden av fienden på motsvarande sätt. En återkommande beteckning på icke-muslimska motståndare i IS propaganda är till exempel "korsfarare", *crusaders*. Även om referensen kan tyckas uppenbar finns dimensioner av emotioner och associationsfält som kan vara relevanta att notera. Det är en form av objektivisering, genom att ett historiskt skeende generaliseras. Korståg (*salabiyya*) är sinnebilderna, i ett muslimskt religiöst språkbruk, för det orättfärdiga kriget, ett erövringskrig som, till skillnad från *jihad*, inte är reglerat i lag och därmed "ociviliserat". Beteckningen frammanar också bilden av ett motiv, erövring grundad i religiös övertygelse, liksom *jihad*, men i fel religiösa övertygelse. Användandet av ord som "korståg" och "korsfarare" fungerar då indirekt som en legitimering av den egna krigsföringen som *jihad* i termer av försvarskrig och individuell plikt. Muslimer blir i propagandan offer för religiöst motiverad aggression. Genom bruket av sådana termer lyfts också konflikten och kampen till kosmologiska nivåer, snarare än kamp om världsliga ting som territorier, makt eller pengar, blir det en kamp om de yttersta tingen, mellan ont och gott, mellan Guds anhängare och Guds fiender.

⁵⁵ Se exempelvis Hjärpe, Jan, *Sharī'a: gudomlig lag i en värld av förändring*, Studentlitteratur, Lund, 2014

4.4.2 Kategorisering av motståndarna. Vi och dem

Alla muslimer kan på ett abstrakt plan finna gemenskap i tro på Koranen som Guds rena ord i respekt för och kärlek till Profeten, och i föreställningar att Gud ställer krav på människor. Men allt eftersom innehållet i dessa föreställningar ges mer konkretion, blir olikheter och motsättningar tydliga. Då blir det också uppenbart hur andra berättelser och begrepp i korgen kan användas för att snäva in gemenskapen, att skilja ut den "sanna" *umma* och "de sanna" troende från "de andra".

Korgen rymmer gott om resurser att använda i sådan kategorisering, från källorna, Koranen och haditherna, från historieskrivningen och från rättstraditionen. Här finns en arsenal av beteckningar som kan brukas för att skilja ut olika grupper, och en uppsättning känsloladdade och associationsmönster som i sin tur är knutna till dessa beteckningar. I fallet med IS propaganda utnyttjas dessa till fullo. Här finns en stor uppsättning ord som brukas om fienderna, som "avfälling"/"apostate" (*murtadd*), "hycklare"/"hypocrite" (*munafiq*), "otrogen"/"disbeliever" (*kafir*). Dessa har alla en religiös klang, även på svenska och engelska, men de är också ord som var och ett har speciella associationsmönster och känsloladdningar i ett islamiskt religio-politiskt språkbruk.

Avfälling (*murtadd*), det vill säga någon som varit muslim men övergett denna lojalitet, är i klassisk islamisk rättstradition en person vars straff är döden. Men associationsmönstret kan antas vara vidare än så när termen används av IS, särskilt givet självuppfattningen att den egna gruppen är ett återupplivande av det ursprungliga kalifatet.⁵⁶ Enligt klassisk islamisk historieskrivning var en stor utmaning för den första kalifen Abu Bakr att bekämpa de som i och med profetens död år 632 upplevde att deras lojalitet mot de styrande i Medina upphört. Detta skedde under de så kallade *ridda* (avfallande-)krigen. Att med våld bekämpa de som avfallit är därmed att följa den första kalifens exempel, den person som också IS egen kalif tagit sitt namn från. Andra muslimska grupper kan, återigen, tolka dessa traditioner annorlunda och istället mena att "avfallingar", i den muslimska "urtiden", snarare ska förstås som desertörer som straffades för att de svek den egna gruppen under konflikter med yttre fiender. Enligt en sådan tolkning är det alltså inte straffbart idag att lämna islam.

Hycklare (*munafiq*) är en term som på svenska har en grundbetydelse av en person som säger en sak, men anser och gör en annan. Så även i arabiska. Men att begränsa ordet till dess betydelse enligt ordboken gör dock att man missar en viktig dimension. Att beteckna motståndare som hycklare är en alludering på

⁵⁶ Heffening, W., "Murtadd", i *Encyclopaedia of Islam*, Second Edition, Edited by: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs.

profeten Muhammeds tid i Medina. Bland invånarna där fanns, enligt historieskrivningen, en grupp personer som utåt hävdade att de var muslimer, men som i lönndom konspirerade med islams fiender mot Muhammed. Ordet "hycklare", som också återfinns i Koranen som beteckning på en speciell grupp rymmer alltså, åtminstone potentiellt, inte bara det att låtsas vara muslim, utan att låtsas vara muslim och dessutom aktivt motarbeta islam.

"Hycklare" och "avfälling" är ord som kan brukas för motståndare som hävdar att de tillhör den egna gruppen men egentligen inte gör det, respektive har tillhört den, men avvikit. Retoriskt fungerar detta för att religiöst legitimera kamp mot andra sunnimuslimer. Kampen mot andra grupper legitimeras på andra sätt, men också där blir kategoriseringar och terminologi hämtade från korgen viktiga.

"Förnekare", *rafida*, betecknar vanligen shiiter och är ett skällsord med lång historia, som syftar till hur shiamuslimer förnekar de tre första kaliferna, Abu Bakr, Umar och Uthman som legitima ledare.⁵⁷ I och med att IS har som sin främsta mytologiska referenspunkt och sitt ideal just detta tidiga kalifat, blir beteckningen särskilt retoriskt användbar.

"Otrogen", *kafir*, är en generisk kategori som omfattar samtliga grupper ovan, inklusive "korsfararna" och andra icke-muslimer. Ordet är framträdande i Koranen och används där framför allt som beteckning på Muhammeds motståndare i Mecka. Till associationerna, åtminstone klassiskt, hör att den otrogne är medveten om religionens innehåll, men ändå aktivt tar avstånd och därmed visar sin "otacksamhet" mot Gud. Otrogna är inte bara icke-muslimer, de är också obstinata sådana. Att kategorisera samtliga motståndare som *kuffar* (pl. av *kafir*) är i linje med den ideologiska tradition som IS tillhör. IS och liknande grupper kallas ibland i den akademiska litteraturen för *takfiri salafitiska*. Ordet *takfir*, vilket kan översättas ungefär med "att stämpla någon som *kafir* (otrogen)" gäller generellt när en person som själv identifierar sig som muslim utpekats som icke-muslim av andra muslimer. Som nämnts ovan är *takfir* en del av framställningen av den militära kampen som religiöst legitimt *jihad*, vare sig det handlar om att försvara sig (defensiv *jihad*) eller att vara den som attackerar (offensiv *jihad*). Enligt klassisk islamisk rätt kan inte *jihad* föras mot andra muslimer. Genom att stämpla dem som *kuffar* avskiljs motståndarna från den muslimska gemenskapen, och heligt krig gentemot dem blir legitimt, ja till och med påbjudet, speciellt om det förs på order av en legitim ledare.

Att *takfir* spelar en viktig roll i IS aktivism speglas också i propagandans identifikation av en speciell grupp motståndare som betecknas *murji'a*. Detta är

⁵⁷ Kohlberg, E., "al-Rāfiḍa", i *Encyclopaedia of Islam*, Second Edition, Edited by: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs; Olsson, Susanne, "Shia as Internal Others: A Salafī Rejection of the 'Rejecters'", i *Islam and Christian-Muslim relations*, 2017.

en anspelning på en klassisk teologisk konflikt i islamisk idéhistoria, en konflikt som rör förhållandet mellan tro och handling. Murji‘iter avser här de som var av åsikten att den person som yttrat trosbekännelsen också var muslim, oavsett hans handlingar. Huruvida dessa handlingar gjorde hen till icke-muslim var inte en fråga för människor, utan för Gud på den yttersta dagen. En sådan inställning avvisas av IS. Intressant i sammanhanget är att den grupp som i islamisk tradition är murji‘ernas motsats, kharijterna, inte fungerar som självbeteckning för IS. Kharijiter, *khawarij*, har nämligen i ett större, samtida islamiskt religio-politiskt språkbruk en negativ klang. Det betecknar här “separatism” eller “extremism” och särskilt då våldsbejakande extremism, och används nedsättande om bland andra IS av dess motståndare. Kharajiterna var, enligt islamisk historieskrivning, en grupp anhängare till den fjärde kalifen ‘Ali, som bröt med honom, förklarade honom “otrogen” på grund av att han hade syndat vid ett tillfälle, och mördade honom år 661. I IS propaganda återfinns också en mängd exempel där gruppen aktivt värjer sig mot beteckningen “khawarij”, alternativt pekar på den historiska kopplingen mellan kharajiter och shiiter (i stödet för ‘Ali). En lite pikant detalj i sammanhanget kan nämnas här. Inom salafistisk islam idag återfinns som ett religiöst ideal en praktik som benämns *al-wala’ wa al-bara’*, vilket kan översättas med “lojalitet och förkastande”. Denna tolkas som att en sant troende ska visa lojalitet med den egna gruppen och aktivt odla hat och fiendskap mot “den andre”. Det pikanta i sammanhanget är dels att den “förkastande” delen har sitt idéhistoriska ursprung bland kharajitiska grupper, men än mer att sammansättningen av lojalitet och förkastande, liksom framhävandet av det som ett ideal, har sina idéhistoriska rötter i *shiiitisk* tradition, det vill säga i den tradition som salafister i allmänhet förkastar.⁵⁸

4.5 Slutord

Islamisk religio-politiskt språkbruk präglas av en kamp mellan olika grupper om tolkningsföreträde om hur man ska förstå termer, koranverser, skeenden i historien och rättstraditionen. Denna kamp bör man ha i åminnelse vid en analys. Man bör vara observant på att ett element ur den islamiska korgen sällan förstås på ett enhetligt sätt av de som lyfter fram dem. Ord och handlingar betyder olika saker för olika människor i olika sammanhang, även om det kan bära på samma emotionella laddning (positiv eller negativ).

Det kan avslutningsvis vara på sin plats att påpeka risken att, i relation till grupper som IS, överbetona det religiösa språkbrukets faktiska konsekvenser i termer av vilka föreställningar och emotioner som det väcker hos mottagarna. Denna propaganda riktar sig åtminstone i delar till en publik som inte nödvändigtvis är särskilt bevandrad i den religiösa traditionen, eller i korgens

⁵⁸ Calmard, J. “Tabarru”, i *Encyclopaedia of Islam* II. Brill online.

innehåll. De korancitatspäckade texterna, samt det omfattande bruket av referenser till islamisk "urtid" och en helig terminologi har måhända en djupare mening för producenterna, men det är rimligt att tänka sig att flera dimensioner i språkbruket är otillgängliga för en yngre, eller islamiskt obevandrad, publik. Många av de som dras till IS som frivilliga stridande är ungdomar med mycket begränsad kännedom om detaljer i den religiösa traditionen. Detta innebär dock inte att propagandans form, och det religio-politiska språkbruket saknar betydelse även i relation till en mindre välinformerad publik. Det må så vara att idéinnehållet, och de implicita referenserna och anspelningarna går många läsare förbi. Det är här som den emotionella aspekten kommer in.

Även om texter i till exempel de av IS producerade tidskrifterna *Dabiq* och *Rumiyah* (analyser av både bilder och texter i dessa tidskrifter finns i kapitel 8 och 9) kan vara svåra att avkoda fullt ut idémässigt för någon utan djupare kunskaper om islamisk tradition, ger de även för den oinitierade läsaren en tydlig aura av religiositet och religiös övertygelse, en tydlig känsla av att det finns avgränsade "vi" och ett "dem", utan mellanlägen, en bild av en rättfärdig kamp och strävan mot ett mål. De rymmer ideal och teman av universell karaktär, som alla kan förstå, som kamp för det goda, gemenskap, äventyr, hjältemod, kamratskap, offervilja, kärlek och sex och klär genom ett urval ur korgen dessa i en religiös klädedräkt, med terminologi, Korancitat och referenser till islams urtid. Denna klädedräkt har en potential att appellera känslomässigt till en person som identifierar sig med islam som tradition, även om vederbörande inte har några omfattande kunskaper om densamma, eller om den variation som finns i korgen. I själva verket kan det senare vara ett hinder. Det finns spekulationer om att IS medvetet riktar in propagandan och missionen på unga personer med låg kunskap om islam.⁵⁹ Den målgruppen är lättare att forma eftersom de inte har resurserna att se hur IS, trots sina anspråk på att representera den "sanna" islam, bara är en i mängden av konkurrerande islamer, med sitt specifika, selektiva och i flera avseenden udda urval ur korgen.

⁵⁹ Se exempelvis Batrawy, Aya *Leaked Isis documents reveal recruits have poor grasp of Islamic faith* Independent 16/8 2016.

5 Produktion och spridning

Katie Cohen

5.1 Propaganda och interaktivitet i sociala medier

Propagandabudskap är sällan, om någonsin, enda orsak till radikalisering eller rekrytering till våldsbejakande extremistiska ideologier. För att en individ ska ta steget till att radikaliseras krävs vanligen också någon form av interaktion med andra.⁶⁰ Propagandabudskapen kan fungera som en del i processen, genom att fånga och hålla kvar individens intresse, och genom att utgöra ”bevis” för åsikter. Väl utformad propaganda gör också extremistiska organisationer mindre beroende av eventuella rekryterares förmåga att använda retorik och karisma.⁶¹

Propaganda i digitala kanaler innefattar dock mer än bara budskapet, i och med att de digitala kanalerna ofta inte fungerar enligt den traditionella sändare-budskap-mottagarmodellen för masskommunikation. Mottagaren kan istället ta en aktiv roll genom att gilla, dela eller kommentera material. Det är detta engagemang i propagandan som möjliggör så kallad online-radikalisering, där en individ motiveras att använda politiskt våld utan att fysiskt ha träffat företrädare för den ideologi de radikaliserats in i.

Filosofen och sociologen Jacques Ellul har i sitt verk från 1965, *Propaganda: the formation of men's attitudes*, studerat propaganda ur ett sociologiskt och psykologiskt perspektiv.⁶² Femtio år senare går det att se hur de digitala miljöerna har skapat de perfekta förutsättningarna för att propaganda ska kunna fungera optimalt enligt Elluls analys. Enligt Ellul handlar propaganda inte om att implantera nya föreställningar hos mottagaren, utan om att kultivera och utveckla redan befintliga föreställningar. Socialpsykologisk forskning visar att individer ofta har en tendens att i högre grad ta till sig information som bekräftar de egna uppfattningarna.⁶³ Denna tendens, kallad konfirmeringsbias, gör att individer själva söker sig till, och väljer att tro på, propaganda som utgår ifrån åsikter de redan har.

⁶⁰ Set ex Dunleavy, P. The Myth of Self-Radicalization. *IPT News*, 4 april 2012.

⁶¹ Winter, C. The virtual ‘caliphate’: Understanding islamic state’s propaganda strategy. *Quilliam* 2015.

⁶² Ellul, J. *Propaganda: the formation of men's attitudes*. Knopf, 1965.

⁶³ Nickerson, R. Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology* 2(2), 175–220. 1998.

På internet är det lätt att välja bort informationskällor som säger emot de egna åsikterna, så att man bara exponeras för argument som stöder ens åsikter, vilket i förlängningen förstärker åsikterna.⁶⁴ Kultiverandet av åsikter blir på så vis självgenererande.

Ellul menar att propaganda för att fungera optimalt bör rikta sig både mot individens privata och offentliga liv, så att den helt omsluter individen. I en värld där vi själva väljer och söker upp våra informationskällor, fungerar vår inneboende tendens till konfirmeringsbias som ett medel för att skapa denna omslutande effekt. Om propagandan lyckas hålla kvar och utveckla individens intresse för en viss typ av tankegods, kan det leda till att individens intressesfär blir snävare och andra informationskällor uppsöks i allt mindre grad. Individen alieneras alltmer från grupper med andra åsikter. Den isolering som uppstår leder till fördomar om andra grupper såväl som normalisering av sådant som mottagaren tidigare kan ha uppfattat som extremt. Framför allt binder den individen starkare till den aktuella ideologin.

Ett viktigt mål med propaganda är enligt Ellul att bygga en symbios mellan avsändare och mottagare. Sociala medier har med sin interaktivitet delvis suddat ut gränserna mellan mottagare och avsändare, vilket förstärker denna symbios.⁶⁵ Empiriska studier visar att individer som själva ofta aktivt argumenterar för en viss åsikt, tenderar att förstärkas i sin uppfattning mer än personer som förhåller sig passiva.⁶⁶ Aktivt deltagande i att reproducera propagandan kan alltså förstärka uppfattningen om att den är riktig. Vidare menar Ellul att kvantitet är viktigt, eftersom det är repetitionen, eller den konstanta strömmen av en viss typ av budskap som kan få en individ att i längden formas av budskapet. Detta gäller i högsta grad för IS propaganda. Som kommer att beskrivas senare i detta kapitel produceras och reproduceras dagligen stora mängder propaganda som sprids till ett stort antal plattformar.

⁶⁴ Sunstein, C. R. (1999). The law of group polarization. *University of Chicago Law School, John M. Olin Law & Economics Working Paper*, (91).

⁶⁵ Winter, C. The virtual 'caliphate': Understanding islamic state's propaganda strategy. *Quilliam* 2015.

⁶⁶ Brauer, M., Judd, C. M., & Gliner, M. D The effects of repeated expressions on attitude polarization during group discussions. *Journal of personality and social psychology*, 68(6), 1014.

5.2 Avsändare

Propagandan kan komma från, eller vara officiellt sanktionerad av, ledningen, eller från enskilda anhängare. Propaganda från enskilda har organisationen själv ingen kontroll över. Men genom att tillhandahålla mycket råmaterial underlättar IS för de enskilda att skapa egen propaganda som gynnar dem själva.⁶⁷

IS har en mångfacetterad mediaorganisation med begränsad insyn, och eftersom den dessutom tycks vara i ständig förändring, blir den mycket svår att kartlägga.⁶⁸ Därför presenteras här bara en ytterst översiktlig bild av den officiella propagandaapparaten, och även denna översikt kan vara daterad redan när texten skrivs. Mer fokus kommer att ligga på hur propaganda sprids och skapas i nätverket av enskilda anhängare.

I den centrala mediaorganisationen finns *Al-Furqan*, en stiftelse för mediaproduktion som producerar broschyrer, filmer, posters samt även internetmaterial och officiella uttalanden. Andra centralt organiserade mediacentrar är radionätverket *al-Bajan*, samt *Ajnad*-stiftelsen som främst publicerar *nasheeds*, traditionella arabiska acapella-sånger. IS skriver och producerar egna *nasheeds* som de använder som kampsånger. Sångernas texter handlar om ämnen som jihad, kalifatet, eller att svära trohet till al-Baghdadi, och förutom att spelas på radio används de bland annat för att tonsätta IS filmade material.⁶⁹ Ett annat viktigt mediacentrar är *Al-Hajat* som har funnits sedan 2014 och är specialiserat på att producera material på olika språk, det vill säga engelska, tyska, franska och ryska. Al-Hajat har bland annat producerat tidskrifterna *Dabiq* och *Dar al-Islam* som vänder sig till en internationell muslimsk publik. Sedan september 2016 tycks dessa ha ersatts av tidskriften *Rumiyah*.⁷⁰ Kapitel 8 och 9 i denna rapport kommer att fokusera specifikt på de engelskspråkiga upplagorna av *Dabiq* och *Rumiyah*.

Det finns också ett drygt trettioårigt officiella regionala mediebyråer, som byråkratiskt lyder under mediaministeriet.⁷¹ IS centrala mediaministerium har haft en tämligen övergripande kontroll över produktion och distribuering av mediaprodukter, men med tiden har mediaproduktionen decentraliserats. Ungefär

⁶⁷ Winter, C. The virtual 'caliphate': Understanding Islamic state's propaganda strategy. *Quilliam* 2015.

⁶⁸ Milton, D., Communication Breakdown: Unraveling the Islamic State's Media Efforts, *Combating Terrorism Center at West Point*, Oktober 2016.

⁶⁹ Schatz B., Inside the world of Isis propaganda music. *Mother Jones* 9 februari 2015.

⁷⁰ Milton, D., Communication Breakdown: Unraveling the Islamic State's Media Efforts, *Combating Terrorism Center at West Point*, Oktober 2016.

⁷¹ Milton, D., Communication Breakdown: Unraveling the Islamic State's Media Efforts, *Combating Terrorism Center at West Point*, Oktober 2016.

tre fjärdedelar av mediaproduktionen kommer från de regionala byråerna.⁷² När det gäller kopplingarna mellan de olika mediaorganen finns det enligt statsvetaren och terrorforskaren Daniel Milton många exempel som talar för att de lokala mediacentren inte är oberoende av varandra, utan sänder ut meddelanden som tycks koordinerade och centralt styrda. Milton beskriver hur 13 av IS olika mediabyråer under en tvådagarsperiod började släppa videor som uppmanade flyktingar att komma till Kalifatet, strax efter att media börjat cirkulera bilder på ett barn som drunknat under familjens flykt från regionen.⁷³

5.3 Målgrupper

Generellt kan sägas att det inte finns någon universell propaganda som passar alla. Även inom väldefinierade demografiska grupper kan det finnas individuella skillnader som kräver olika mottagaranpassade strategier. Därför är målgruppsanpassning en förutsättning för en effektiv propagandastrategi. I Säkerhetspolisens årsbok 2015 nämns tre olika ”strömmar” i IS propaganda: Den första riktar sig mot potentiella anhängare och rekryter, den andra fokuserar på att övertala mottagaren om att kalifatet existerar, är säkert och fungerar. Den tredje delen riktar sig mot meningsmotståndare med hot om terrorattacker i syfte att injaga skräck.⁷⁴

Även om den demografiska bakgrunden hos IS-krigare har undersökts i ett flertal studier,⁷⁵ har det inte gjorts några större studier som kan säga oss något om vilka motivationsfaktorer som driver individer att aktivt sympatisera med IS. Sett till de anekdotiska bevis som finns, kan det dock antas att det förekommer stora individuella variationer i hur mycket IS anhängare motiveras av religion, ideologi eller politik. Detta tycks återspegla sig i deras propaganda, som innehåller en mängd olika teman anpassade till de potentiella anhängarnas olika motiv, nationaliteter, ideologier och så vidare. Propaganda som är avsedd att locka till sig anhängare kommer i många olika former, och även på olika språk, och appellerar till olika drivkrafter som till exempel gemenskap, äventyr, aggression, moralisk plikt eller trygghet och tradition. Variationen av teman ger en bredare målgrupp. I kapitel 6 kommer teman i IS-propaganda att diskuteras närmare, och i kapitel 7 kommer propaganda anpassad till olika målgrupper att beröras.

⁷² Zelin, Aron. Picture or it didn't happen: A snapshot of the islamic state's official media output. *Perspectives on Terror*. 9, 2015.

⁷³ Milton, D., Communication Breakdown: Unraveling the Islamic State's Media Efforts, *Combating Terrorism Center at West Point*, October 2016.

⁷⁴ Säkerhetspolisens årsbok 2015.

⁷⁵ Se t ex van Ginkel, B. & Entenmann, E. (Eds.). *The foreign fighters phenomenon in the European Union: profiles, threats & policies*. International Centre for Counter-Terrorism, 2016.

IS har som bekant flera lokala, regionala och internationella fiender. Propaganda riktad mot fiender har vanligen som syfte att skrämja och demoralisera, men kan också söka att uppvigla, polarisera och provocera. Denna typ av propaganda kommer ofta i form av extremt våldsamma filmer med titlar som “*A message to David Cameron*” eller *A message to America*”. Den våldsamma propagandan riktas också mot en internationell, eventuellt neutral, allmänhet, i syfte att polarisera allmänheten, att få dem att aktivt välja sida, att pressa sina regeringar att engagera sig i konflikten, med det ultimata syftet att upprätthålla kriget.⁷⁶ Många av IS mest uppseendeväckande videos översätts till engelska innan de offentliggörs, vilket tyder på att de är ämnade att nå ut till en stor internationell publik. Vad gäller avrättningsfilmer är de ibland samtidigt riktade till potentiella anhängare då de ofta ramas in av en uppräknig av brott som offren har medverkat till eller underlättat. Med denna inramning framställs avrättningen som ett stiftande av rättvisa.

5.4 Spridning av propaganda

IS har effektivt utnyttjat sociala medier för att via olika kommunikationskanaler nå ut med sina budskap. Det är mer vanligt än ovanligt att samma meddelande sprids genom olika kanaler, exempelvis kan ett blogginlägg delas på Twitter och Facebook, eller en länk till en tidskrift publiceras i ett diskussionsforum. Dessutom skiftar ofta kanalerna som används över tid.⁷⁷

5.4.1 Kanaler för spridning

Twitter var under en tid den absolut mest använda plattformen av IS-anhängare, men användandet har minskat, och under 2016 har istället meddelandetjänsten Telegram blivit en vanlig plattform för IS-sympatisörer.^{78 79} I augusti 2016 rapporterade The Guardian att Twitter under de sex senaste månaderna stängt ner 235 000 IS-vänliga konton eftersom de överträtt företagets riktlinjer för spridning av terrorism och våldsbejakande hot.⁸⁰ För att ändå kunna sprida sitt material märker användarna upp materialet med hashtaggar så att följarna kan söka

⁷⁶ Winter, C, How the Islamic State makes sure you pay attention to it, *War on the Rocks*, 12 februari 2015; Berger, J.M., Can we win the war against ISIS by focusing on social media?, *Huffington Post*, 24 februari 2015.

⁷⁷ Fisher, A., How jihadist networks maintain a persistent online presence. *Perspectives on terrorism* 9.3, 2015.

⁷⁸ Telegram är en stängd kanal, och kommer därför inte att analyseras inom ramen för detta projekt.

⁷⁹ Prucha, N., IS and the Jihadist Information Highway – Projecting Influence and Religious Identity via Telegram. *Perspectives on Terrorism*, 10(6), 2016. och Russon, M.A., & Murdock, J., Welcome to the bizarre and frightening world of Islamic State channels on Telegram. *International Business Times*, 23 maj 2016

⁸⁰ Woolf, N., Twitter suspends 235,000 accounts in six months for promoting terrorism. *The Guardian*, 18 augusti 2016.

hashtaggar istället för att följa enskilda konton. Vanliga hashtaggar som är kopplade till IS-propaganda är #IS #Islamicstate, #khalafah och #ISIS, men ibland används även helt orelaterade hashtaggar för att locka nya följare. I januari 2016 användes till exempel hashtaggen #justinbieber för att locka några av Justin Biebers ungefär 74 miljoner följare till ett konto som visade IS-videos.⁸¹ Ett annat exempel på orelaterade hashtaggar är #blacklivesmatters som användes av IS i förhoppningen att nå ut med propaganda till afro-amerikanska muslimer.⁸²

Facebook och ask.fm⁸³ har också använts flitigt för att sprida IS-propaganda, men även där har avstängningar skett på daglig basis eftersom materialet bryter mot administratörens regler. Ett något mer livskraftigt sätt att sprida propaganda är via bloggar, och då i synnerhet på Tumblr, som är ett bloggformat fokuserat på bildinnehåll. Tumblr används framför allt av unga människor för att sprida underhållande bilder – i många fall anonymt. Jihadismforskaren Linda Dayan skrev 2015 att det var lättare för IS-propaganda att passera på Tumblr än på de större plattformarna, eftersom Tumblr har färre resurser med endast 318 personer anställda för att granska mer än 200 miljoner bloggar.^{84 85}

5.4.2 Media mujahidin

Det som framför allt gör IS mediestrategi effektiv är den snabba och vittomfattande spridningen av propaganda. IS propaganda sprids i stor utsträckning av ett antal självutnämnda medieaktivister, personer utan formell koppling till IS, som anser sig bedriva jihad via internet. Utöver att sprida IS-producerat material söker dessa aktivister ofta upp de senaste nyheterna för att sprida en omskriven, IS-anpassad, version av dem.⁸⁶ Dessa självutnämnda missionärer är nyckelkomponenter i IS propagandastrategi. Den jihad som IS står för handlar inte bara om väpnad kamp, utan också om att stödja kalifatet genom journalistiska gärningar.⁸⁷

Att sitta framför datorn och cirkulera propaganda kan med andra ord vara tillräckligt för att en person ska kunna identifiera sig som en mujahid. Känslan av att vara en viktig del av ett större sammanhang, tillsammans med uppmuntran

⁸¹ Islamic State hijack Justin Bieber hashtag to try and spread graphic video about the terror group. *News.com.au*, 22 januari 2016.

⁸² Vidino, L. & Hughes, S. *From Retweet to Raqqa, Program on Extremism*. The George Washington University, 2015.

⁸³ Ett socialt nätverk där användare skapar profiler och ställer frågor till andra användare.

⁸⁴ Dayan, L., *ISIS Social Media and the Case of Tumblr*. *BeeHive. Middle East Social Media*, 2015.

⁸⁵ Den 25 april 2017 har Tumblr nästan 345 miljoner bloggar och 404 anställda, det är oklart hur många av dem som arbetar med att granska innehållet. Se <https://www.tumblr.com/about>

⁸⁶ Winter, C. *The virtual 'Caliphate': understanding Islamic State's propaganda strategy*. *London: Quilliam Foundation* (2015).

⁸⁷ I'lāmī ('media man'), you are a mujahid too, *Salahuddin Province Media Office*, 19 maj 2015.

från följare på sociala medier, är en tillräcklig motiverande faktor för att många ska finna det värt att lägga ned tid på att skapa och sprida propaganda, även när den egna religiösa eller ideologiska övertygelsen inte är särskilt stark.⁸⁸ IS-aktivism på internet har utvecklats till något av en subkultur, där deltagandet i konsumtion och spridning av propagandamaterial är ett sätt att odla och stärka gruppsammanhållning. Denna gemenskap har också en gynnsam effekt på propagandans övertygelsekraft. När ett budskap sprids inom ett socialt nätverk, förstärks också dess trovärdighet av att det sprids av personer man litar på och upplever en gemenskap med.⁸⁹

Individuella interaktioner mellan sympatisörer växer till stora nätverksstrukturer och kollektiva beteenden som underlättar en pågående delning av material. Nätverkets medlemmar har ofta ett antal konton på olika plattformar som tycks vara i ständig förändring.⁹⁰ Detta sätt att kommunicera skiljer sig väsentligt från den typ av masskommunikation som präglar till exempel radio- och tv-medierna, framför allt i det att det inte längre finns en tydlig skiljelinje mellan avsändare och mottagare, ingen producent som har kontroll över hur materialet distribueras. Den som säkrar materialets tillgänglighet är inte producenten, utan nätverket av media mujahidin.

Trots ansträngningar från myndigheter och administratörer av sociala medieplattformar att stänga kanalerna för propagandaspridning fortsätter IS att tillhandahålla både nytt och gammalt material. Ali Fisher liknar nätverket av media mujahidin vid en bisvärm som kan skingras och omgrupperas vid behov.⁹¹ Den distribuerade nätverksformen har en motståndskraft mot avstängningar och blockeringar jämfört med ett nätverk där innehåll sprids via ett fåtal officiella konton. Medan ett centraliserat nätverk skingras vid avstängning av den centrala noden, kan ett distribuerat nätverk leva vidare även om flera av dess noder stängs av. Nätverket har också en förmåga att komma undan genom att byta till rätt plattform i rätt tid. Det gör det svårare för myndigheter att i tid lokalisera materialet på den nya plattformen och kontakta ägaren eller administratören. Ju längre tid detta tar, desto mer tid har media mujahidin att ladda ned och sprida materialet.

Innan ett utlagt material har tagits bort från internet har det hunnit laddas ned av tillräckligt många användare för att kunna spridas, snabbare, och i större

⁸⁸ Abdul-Rehman M., *Understanding and combatting terrorist propaganda under the broad CVE agenda*, Australia's Regional Summit to Counter Violent Extremism, Sydney, 11 juni 2015.

⁸⁹ Ingram, HJ., *Deciphering the Siren Call of Militant Islamist Propaganda*. ICCT Research Paper 2016.

⁹⁰ Carter, JA., Maher, S. och Neumann, PR. # *Greenbirds: Measuring Importance and Influence in Syrian Foreign Fighter Networks*. ICSR, 2014.

⁹¹ Fisher, A. How jihadist networks maintain a persistent online presence. *Perspectives on terrorism* 9.3, 2015.

utsträckning, än vad plattformsägare och myndigheter kan avlägsna det. En video är som mest sårbar innan den publiceras på internet, när den bara är lagrad på ett fåtal platser. Den behöver då distribueras på det mest effektiva sättet för att kunna bli nedladdad av tillräckligt många media mujahidin innan den tas bort. Det mest effektiva ur denna synvinkel är att lägga ut materialet på stora kanaler som når allmänheten. Vanligen dröjer det då inte länge innan myndigheter och plattformsägare tar bort materialet, men vid det laget är ofta materialet nedladdat på tusentals datorer, och kan när som helst delas på begäran. Till exempel kan en Twitter-användare fråga efter en specifik film, varefter en annan person kan lägga upp filmen på YouTube och länka via Twitter.

Ett exempel på hur delandet av filmer går till är när IS medieavdelning al-Furqan släppte videon *Salil al-sawarim*–SAS4⁹². Videon publicerades på medieavdelningen *al-I'tasimus* twitterkonto och på ett antal jihadistforum vid lunchtid lördagen den 17 maj 2014. Inom 24 timmar hade videon 56,998 visningar på YouTube. När videon avlägsnades från Youtube påföljande måndagsmorgon hade filmen mer än 150 000 visningar. Från det att videon publicerades tills den togs bort, nämndes videons arabiska namn i 32 313 tweets (drygt 800 i timmen) skrivna av 6 428 användare.⁹³ I dessa tweets fanns länkar till en mängd olika plattformar, främst YouTube där flera användare postat filmen, men också *justpaste.it* och *archive.org*. På *justpaste.it* fanns ytterligare länkar till andra plattformar där videon kunde laddas ned, till exempel *archive.org* och *gulfup.com*.⁹⁴ IS propaganda har på grund av sin förmåga att undkomma försök till avlägsnanden liknats vid en hydra, det månghövudade monstret från den grekiska mytologin, som fick två nya huvuden varje gång någon högg av ett.⁹⁵

⁹² Filmen, som på engelska heter ”clanging of the swords”, är en timme lång och visar IS operationer i Irak och avrättningar av fiender, blandat med redogörelser för hur en medborgare i kalifatet bör bete sig.

⁹³ Prucha, N., Is this the most successful release of a jihadist video ever? *jihadica.com*. 2014.

⁹⁴ Fisher, A., How jihadist networks maintain a persistent online presence. *Perspectives on terrorism* 9.3, 2015.

⁹⁵ Picart, CJS., “Jihad Cool/Jihad Chic”: The Roles of the Internet and Imagined Relations in the Self-Radicalization of Colleen LaRose (Jihad Jane). *Societies* 5.2:354-383, 2015.

6 Budskapen i IS propaganda

Katie Cohen, Eric Hartshorne, Tim Isbister, Lisa Kaati

6.1 Propagandans byggstenar

Innehållet i IS propagandabudskap kan beskrivas genom analys av olika teman. Det finns en mängd olika teman som man kan studera men på en övergripande nivå är propagandabudskap uppbyggda av tre samspelande budskap: identitet, kris och lösning. I det här kapitlet kommer två olika tematiska analyser och de centrala teman som analyserna bygger på att beskrivas.

Propaganda är strategiskt utformad kommunikation för att skapa mening, bygga trovärdighet och förändra beteenden. IS propaganda handlar om att genom att erbjuda ett alternativt sätt att se världen på forma uppfattningar, polarisera åsikter och att inspirera följare att begå våld.

De centrala byggstenarna i propaganda beskrivs av Haroro Ingram som *identitet*, *kris* och *lösning*, tre faktorer som är länkade till varandra.⁹⁶ Att förmedla bilden av att det föreligger en kris eller ett hot har främst syftet att stressa mottagaren. Individer under stress har svårare att förhålla sig till sakfrågor på ett resonerande sätt, utan blir mer benägna att söka snabba, absoluta lösningar, vilket gynnar totalitära organisationer som IS. Krisen som IS försöker förmedla handlar om utspädning av sann islam, attacker eller diskriminering mot muslimer, hotade traditioner och en dekadent meningslös tillvaro i väst.⁹⁷ Kris medför ett behov av lösning, vilket propagandan också behöver presentera. Hängivenhet till den egna gruppen och sammanhållning är enligt Ingram den lösning som IS erbjuder. Genom att ansluta sig till de som kämpar för ”den rätta” islam kan individen ta sig ur den meningslösa och förnedrande tillvaron de tvingats in i. Det är här frågan om identitet kommer in. Hur identitet visas i bilder kan man se ett exempel på i bild 6.1.

⁹⁶ Ingram, H.J., *Deciphering the Siren Call of Militant Islamist Propaganda*. ICCT Research Paper September 2016.

⁹⁷ Ibid.

Bild 6.1. Identitet.

För att skapa en gruppidentitet krävs en annan grupp att kontrastera mot. Vi lär oss vilka vi är genom att skapa en förståelse över vilka vi inte är. *Ingrupp* och *utgrupp* är socialpsykologiska begrepp som betecknar den grupp man själv tillhör respektive de man inte tillhör.⁹⁸ Att nedvärdera utgrupper är ett sätt att stärka en positiv social identitet. Det kan också vara ett sätt att söka acceptans från andra gruppmedlemmar.⁹⁹

För IS är skiljelinjen mellan ingrupp och utgrupp tydlig: alla sunnimuslimer som är beredda att ansluta sig till IS ideologi hör till ingruppen, och resten är utanför (mer om detta i kapitel 4). Utgruppen demoniseras och smutskastas med värdeladdade uttryck som "*filthy kuffar*", *murtaddin*, *takfir* eller *rafida* (dessa uttryck är förklarade i kapitel 4).¹⁰⁰ Propagandans element samspelar genom att krisen målas ut som ett hot från utgruppen, och lösningen på krisen blir att gå samman för att bekämpa utgruppen. Psykologiska studier visar att upplevelsen av att vara hotad av en annan grupp medför att man sluter sig tätare till den egna gruppen, och även betraktar utgrupper i allmänhet på ett mer generaliserande och fördomsfullt sätt.¹⁰¹ Upplevelsen av kris och hot tycks också kunna göra individer mer benägna att välja extrema och drastiska lösningar framför

⁹⁸ Turner, J. C., och Tajfel, H. The social identity theory of intergroup behavior. *Psychology of intergroup relations*, 7-24. 1986.

⁹⁹ Noel, J. G., Wann, D. L., & Branscombe, N. R. Peripheral ingroup membership status and public negativity toward outgroups. *Journal of personality and social psychology*, 68(1), 127. 1995.

¹⁰⁰ Ingram, HJ., Deciphering the Siren Call of Militant Islamist Propaganda. 2016.

¹⁰¹ Se text Tajfel, H., Social psychology of intergroup relations. *Annual review of psychology*, 33(1), 1-39, 1982. samt Brewer, M. B. The psychology of prejudice: Ingroup love and outgroup hate? *Journal of Social Issues*, 55, 429-444. 1999.

genomtänkta eller balanserade sådana.¹⁰²

Konstruktioner av kris, lösning och identitet korsbefruktar varandra i uppbyggandet av en propagandaberättelse. Ju starkare värderande budskap om grupperna, desto starkare upplevelse av konflikt, och starkare begär efter lösning, vilket i sin tur skapar ännu större skillnader mellan den onda och goda gruppen.¹⁰³ Det uppstår en kraftigt förenklad världsbild som i sig är lockande genom att den erbjuder en flykt från en alltmer komplex, mångtydig, ambivalent och oförutsägbar värld.

Att IS propaganda innehåller så många olika budskap kan, som tidigare nämnts, vara en strategi för att skaffa en bredare målgrupp, men de olika budskapen är enligt Ingram sammanlänkade på ett sådant sätt att den som accepterar ett av budskapen ofta accepterar även de andra, och de olika budskapen tillsammans skapar en heltäckande världsbild. Sammantaget kan alltså IS-propagandan genomsyra många olika aspekter av en individs liv, vilket enligt Elluls teori om propaganda (se kapitel 5) är nödvändigt för en effektiv påverkan. Varje typ av berättelse understryker någon aspekt av samspelet kris, lösning och identitet.

6.2 Tematiska analyser av propagandabudskap

Genom att identifiera och studera vilka teman propagandan handlar om kan vi lära oss mycket om hur IS uppfattar sina fiender och potentiella anhängare, vi kan också lära oss hur de vill bli uppfattade av omgivningen. Vi kan (som i kapitel 9) även se hur de reagerar på förändringar och kriser, och vilka förändringar de själva fokuserar på att genomdriva. Ett flertal studier har gjorts där man manuellt analyserat innehållet i olika stora mängder av våldsbejakande extremistisk propaganda och försökt skapa sig en bild över innehållet. Charlie Winter publicerade i oktober 2015 en rapport där en tematisk analys genomförts av 892 propagandahändelser som IS publicerat mellan 17 juli och 15 augusti 2015.¹⁰⁴ Analysen delade in propagandahändelserna i in i sex olika (delvis överlappande) teman; barmhärtighet (*mercy*), tillhörighet (*belonging*), brutalitet (*brutality*), offerskap (*victimhood*), krig (*war*) samt utopi (*utopia*). Det mest framträdande temat i propagandan, som till 72 procent bestod av bildmaterial, är utopi (52,57 %), tätt följt av krig (37,2 %). Endast en liten del av propagandan handlade om barmhärtighet (0,45 %), tillhörighet (0,89 %), brutalitet (2,13 %) eller offerskap (6,84 %). Dessa teman har även studerats i en datamängd från 2017,¹⁰⁵ och en jämförelse visar tydliga skillnader av fördelningen av teman

¹⁰² Hogg, M. A., Meehan, C., & Farquharson, J. The solace of radicalism: Self-uncertainty and group identification in the face of threat. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(6), 1061-1066. 2010.

¹⁰³ Ingram, H. J., *Deciphering the Siren Call of Militant Islamist Propaganda*. ICCT Research Paper September 2016.

¹⁰⁴ Winter, Charlie. Documenting the virtual 'caliphate'. *Quilliam Foundation*, 2015.

¹⁰⁵ Winter, Charlie. ICSR Insight: The ISIS Propaganda Decline. 2017.

mellan 2015 och 2017. Detta diskuteras mer i kapitel 9 då vi studerar förändringar i teman över tid.

Liknande studier har gjorts bland annat av mellanösternvetaren och terrorforskaren Aaron Zelin som studerat innehållet i en veckas propaganda från IS. I sin studie valde Zelin att kategorisera innehållet i elva olika teman. Bland dessa teman identifierade Zelin de sex viktigaste till militär (*military*), styrelseskick (*governance*), religiöst missionerande (*da'wa*), kontroll av efterlevnad av islamiska principer (*hisba*), marknadsföring av kalifatet (*promotion of the caliphate*), och attacker av fienden (*enemy attack*). Nästan hälften av propagandan som Zelin studerade handlade om militära operationer.¹⁰⁶ Att stå stor del av propagandan handlar om just militära operationer tyder på att det är viktigt för IS att visa framgångar i strid.

Att identifiera teman i propaganda hjälper oss att få en ökad förståelse för vilka budskap propagandan innehåller – något som är oerhört viktigt, speciellt om man är intresserad av att utveckla motbudskap. Det stora problemet med manuella studier som Winters och Zelins är att man endast kan analysera en liten del av det data som finns tillgängligt. För att kunna analysera större mängder data och exempelvis få en förståelse över hur propagandas innehåll har utvecklats över tid är det effektivt att använda olika former av datorstöd. Den studie som återges i detta kapitel inleds med en översikt om vad de vanligaste temana handlar om. Efter en beskrivning av de datorstödda metoder vi använt presenteras resultaten från två olika analyser av en större datamängd av skriftlig IS-propaganda. Den ena analysen är teoridrivna, och bygger på ordlistor konstruerade utifrån Winters teman. Den andra analysen är datadriven, vilket innebär att ett datorprogram själv har identifierat olika teman i vår datamängd. Ett flertal av de ord och begrepp som identifierades i de datadrivna analyserna har legat till grund för kapitel 4 där de förklaras i ett islamologiskt perspektiv.

6.3 Några centrala teman i IS propaganda

Vi har i den här rapporten delvis replikerat Winters analys genom att studera propaganda utifrån sex redan identifierade teman. I Winters studie var det bara två teman, krig och utopi, som upptog en större del än ett par procent av propagandamaterialet. Temana brutalitet och offerskap skulle dessutom kunna falla in under temat krig i en vidare mening, medan temat tillhörighet åtminstone

delvis hör till temat utopi. Vi kommer därför att betrakta krig och utopi som de två centrala temana i IS propaganda, och här nedan ge en beskrivning av vad de

¹⁰⁶ Zelin, Aron. Picture or it didn't happen: A snapshot of the islamic state's official media output. *Perspectives on Terror*. 9, 2015.

innebär. I kapitel 8 beskrivs förekomsten av dessa teman i bildmaterial.

6.3.1 Krig och konflikt

IS, liksom andra extremistiska grupper, hämtar sitt existensberättigande till stor del från utpekandet av en eller flera fiender, det vill säga grupper eller ledare som på något sätt anses vara i konflikt med den egna gruppen. Det är existensen av en sådan fiende som rättfärdigar politiska våldshandlingar.¹⁰⁷ Temat *krig*, som är det näst vanligaste i Winters analys från 2015, och det vanligaste från 2017, innefattar främst redogörelser för olika bataljer. Syftet med dessa propagandahändelser är att framställa sig själva som vinnare, vilket blir tydligt i och med att de offensiva momenten i IS krigföring återges betydligt mer frekvent än de defensiva.¹⁰⁸ Attackerna utanför Syrien och Irak presenteras på samma sätt som framgångarna i kalifatet. Ofta visas resultaten av attackerna, som bilder från flygplatsen i Bryssel, nedskjutna militärflygplan, döda motståndare, och IS-medlemmar som har utfört attacker. IS internationella terrorism faller alltså också in under temat krig. I tidskriften *Dabiq* finns till exempel återkommande inslag med namn som ”*Islamic State Reports*” eller ”*A selection of military operations across the Islamic State*” som återger militära framgångar från IS *wilayats*¹⁰⁹ men även i andra länder som i Egypten, Libanon och Frankrike, Tunisien, Belgien samt USA, Bangladesh och Somalia. Oftast består bilderna av stora explosioner genomförda av IS, avrättningar av tillfångatagna fångar, döda motståndare och förstört material, samt stridande IS-soldater.

Krigsinramningen är en viktig del av propagandan i det att den förbereder individen på att använda våld, men också placerar våldshandlingar i ett strategiskt och historiskt sammanhang. Krig innebär också en absolut och ultimata motsättning mellan ingrupp och utgrupp, vilket aktiverar identitetsskapandet, samtidigt som det är den kanske mest extrema krisen, med risk för våldsam död och förstörelse. Lösningen är då att mobiliera än fler stridande för att vinna kriget.

6.3.2 Brutalitet och offerskap

En särskilt uppmärksammas del av IS krigspropaganda är extremt grafiska återgivelse av hur IS behandlar sina fiender. Winter har valt att behandla denna del som ett eget tema, som han kallar *brutalitet*. Återgivelse av IS utövande av brutalitet är en kraftfull metod för att göra sig påmind hos motståndarna, hos vilka de förväntas väcka tillräcklig avsky och vrede för att öka polarisering och hat som kan elda på den pågående konflikten mot IS, men även kan leda till att

¹⁰⁷ McCauley C., & Moskalenko. S., Mechanisms of political radicalization: Pathways toward terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 20(3), 2008.

¹⁰⁸ Winter, C., Documenting the virtual ‘caliphate’. *Quilliam Foundation*, 2015.

¹⁰⁹ territorier

muslimer i västerländska samhällen blir så stigmatiserade att de upplever sig behöva ta sin tillflykt till IS.

Det är viktigt att påminna sig om att brutaliteten fyller funktionen som vedergällning för det offerskap som också är ett viktigt tema i IS propaganda. Berättelsen om hur IS hämnas för oförrätter följer ofta samma mönster; till exempel inleds avrättningarna av James Foley, David Haines, Alen Henning, Peter Kassig och Steven Sotloff med att de tillfångatagna (iförda samma sorts orangea fängelseoveraller som bärs av fångarna på USA:s Guantanamo Bay) läser upp ett meddelande riktat mot sitt lands ledare, t.ex. Barack Obama, eller David Cameron, där de påminns om sina oförrätter. Även avrättningsvideor med icke-västerländska offer inleds ofta med meddelanden riktade mot västerländska ledare som Obama och Cameron. I ett välredigerat och dramatiskt filmklipp avrättar IS-medlemmar 18 syriska militärer, efter att ha läst upp meddelandet:

“To Obama, the dog of Rome, today we slaughter the soldiers of Bashar and tomorrow we will be slaughtering your soldiers, and with Allah’s permission, we will break this final crusade and the Islamic State will soon, like your puppet David Cameron said: begin to slaughter people in your streets.”¹¹⁰

Offerskap förmedlas bland annat genom bilder på bombade IS-städer, eller barn som har dödats under motståndarens attacker. Syftet med att återge offerskap är att rättfärdiga IS handlingar och att uppvisa IS-anhängare att delta i kampen. Sett i detta sammanhang blir den egna brutaliteten ett svar på det som man själv blivit utsatt för. Ett offerskap utan påföljande vedergällning utövar inte någon lockelse, ingen vill strida för den förlorande sidan. Samtidigt ges brutaliteten en moralisk legitimitet av offerskapet. Samspelet mellan offerskap och brutalitet är ett tydligt exempel på samspelet mellan kris och lösning i propaganda.

6.3.3 Utopi – Kalifatet som en fungerande stat

En ofta förbisedd aspekt av IS propaganda är den som handlar om uppbyggnaden av det utopiska Kalifatet. Winters Utopi-tema handlar just om Kalifatet som en fungerande stat och tillflyktsort för ”rättrogna” sunnimuslimer världen över. Kalifatet är, med Ingrams terminologi, krisens lösning. Genom att presentera de IS-kontrollerade områdena som välskötta med avseende på rättsystem, sjukvård och administrativ styrning av gruppens områden (*wilayat*), ger IS bilden av att vara något annat än en terroristorganisation, de skapar en vision av det mål och syfte som de söker uppnå genom sitt våld, och visar sina framgångar genom att framhålla hur mycket av målet som redan är uppnått. Vid sidan av bilder med halshuggna fiendesoldater tar ämnen som brobyggen, gatustädning, äldreboenden

¹¹⁰ Farmer, B. & Spencer, R. Isil threatens slaughter in the streets of the West. The Telegraph 16, november 2014.

och avancerad barnsjukvård plats i propagandan.¹¹¹ Den här typen av propagandamaterial syftar till att legitimera bilden av kalifatet som en faktisk stat, snarare än en terrororganisation.

I Winters analys är temat utopi uppbyggt av återgivningar av socialt liv och gemenskap, religionsutövande, rättskipning och naturskildringar. Mest frekvent återkommande är dock beskrivningar av styrelseskicket (*governance*). Detta innefattar berättelser om byggandet och utvecklandet av nödvändig infrastruktur (sjukhus och sjukvård, broar, vägar, renhållning) och det allmänna styrandet av "staten", däribland det administrativa styrandet av olika regioner, eller *wilayat*.¹¹² IS olika regioner, *wilayat*, har en viktig roll i berättelsen om det allmänna styrandet och administrationen av staten. Etableringen av nya wilayat presenteras frekvent som ett bevis på hur Kalifatet expanderar.¹¹³

En annan viktig och återkommande del av berättelsen om Kalifatet är presentationen av sjukvårdssystemet. Redan i första numret av Dabiq återfinns en särskild "kallelse till hijrah" för just läkare.¹¹⁴ I olika reportage återkommer bilder på läkare och patienter som antingen genomgår någon undersökning eller är inlagda på IS sjukhus för behandling. Det kan vara bilder på barn som genomgår cancerbehandlingar (se bild 6.2) och operationer, eller vuxna vid den "fysioterapeutiska avdelningen". Det hävdas också att IS "sjukvårdsinfrastruktur" förutom sjukhus innefattar apotek som endast drivs av "kvalificerade och auktoriserade apotekare". Dessutom ska IS ha utvecklat två högskoleutbildningar i medicinska studier vid "Medical College in al-Raqqa" och "College for Medical Studies" i Mosul.¹¹⁵

¹¹¹ "...life goes on in the Islamic State." (Dabiq, Issue 4.p.27).

¹¹² Stern, J. och Berger, J.M., *ISIS: the state of terror*. New York: HarperCollins Publishers, 2015.

¹¹³ Dabiq, Sharia Alone Will Rule Africa, *The Announcement of Two New Wilayat in Iraq*, s.27; Dabiq, The Failed Crusade, "The Birth of Two New Wilayat", s. 18f.

¹¹⁴ Dabiq, The Return of the Khilafah, *A Call to all Muslim Doctors, Engineers, Scholars and Specialists* s.11.

¹¹⁵ Dabiq, The Failed Crusade, "Services for Muslims", s.28f; Dabiq, They Plot and Allah Plots, "Healthcare in the Khilafah", 24ff.

Bild 6.2. Dabiq nummer 4 sid 28. Ett barn som sägs få cancerbehandling på ett IS-kontrollerat sjukhus visar upp *the flag of Tawhid* – flaggan som är en symbol för IS.

En annan aspekt av Kalifatet som en fungerande islamisk stat är återgivelser av hur IS verkställer straff för olika former av brott. Straffen är bland annat beslagtalande och brännande av ”olagliga föremål” (såsom tobak, droger och alkohol), avrättningar för olika former av sexuella brott som otrohet och homosexualitet, samt amputering av händer för stöld.¹¹⁶ Genom att demonstrera konsekvenserna av otillåtet beteende, och visa hur vissa av Kalifatets medborgare agerar polis, domare och bödel, och även ser till att otillåtna föremål förstörs,¹¹⁷ förmedlar IS en kompromisslöshet och handlingskraft som utgör en stark kontrast mot de liberala västerländska samhällen där en stor del av

¹¹⁶ Förstörandet av förbjudna föremål: Dabiq, *The Laws of Allah and the Laws of Men*, s.60; Dabiq, *Remaining and Expanding*, s. 17; Dabiq, *The Call to Hijrah*, s.17. Avrättningar för sexuella brott: Dabiq, *Hypocrisy to Apostasy, "Clamping down on Sexual Deviance"*, s.42f; Dabiq, *The Flood*, s.36.

¹¹⁷ Shari'a-lagar upprätthålls i Kalifatet av *Hisbah*-grupper, moralpolis med befogenhet att döma och bestraffa de individer som inte lyder religiösa påbud. Se t ex Nance, M. *Defeating ISIS: Who They Are, How They Fight, What They Believe*. Skyhorse Publishing, Inc., 2016.

målgruppen som den engelskspråkiga propagandan riktar sig mot lever. Även utopin innehåller alltså, utöver välfärd och naturupplevelser, ett relativt stort mått av brutalitet.

6.4 Analysmetoder

Vi har studerat innehållet i propaganda från IS genom att teman har identifierats på två sätt: teoridrivet och datadrivet. I det teoridrivna tillvägagångssättet har vi utgått från tidigare forskning där propaganda delats in i olika teman och istället för att manuellt klassificera en propagandahändelse som ett tema har vi använt oss av nyckelordslistor som representerar de teman vi studerar. Genom att räkna förekomsten av nyckelorden i det data som analyseras kan vi skapa oss en bild av hur mycket (eller lite) det skrivs om de begrepp som nyckelorden representerar.

I det datadrivna tillvägagångssättet har vi låtit algoritmer avgöra vilka teman som är viktiga i en mängd data (till skillnad från en teoridrivna analys när man redan i förväg bestämt vilka teman som ska studeras). De teman som datorn anser vara väsentliga består av en mängd ord som används som nyckelord, och på samma sätt som i den teoridrivna analysen räknar vi förekomsten av nyckelorden för att få en uppfattning om i hur stor utsträckning de olika temana förekommer.

Det finns en mängd olika tekniker som kan användas för att automatiskt identifiera teman. Här har vi använt oss av ett så kallat semantiskt minne som läser texten och skapar sig en uppfattning om hur orden i texten har använts, och vilka ord som har använts på liknande sätt. Denna typ av modell kan ses som en form av *artificiell intelligens*, eller *oövervakad maskininlärning*, och grundar sig på antagandet att ord som har använts på liknande sätt har liknande betydelser. Det semantiska minnet lär sig alltså vilka ord som har en betydelsemässig likhet med varandra.

Ord som har en liknande betydelse ligger nära varandra i det semantiska minnet. Man kan alltså se det semantiska minnet som en slags karta över vokabulären, där olika betydelser utgör olika regioner på kartan. För att hitta teman i denna representation kan man titta efter särskilt täta regioner, där orden är särskilt tydligt grupperade. Vi har använt en så kallad *klustringsalgoritm* för att göra detta. De grupper av ord som denna algoritm identifierar utgör kandidater till teman. Kandidaterna bedöms av en mänsklig expert, och de mest intressanta grupperna används som teman. Skälet till att vi använder en mänsklig bedömare för de automatiskt identifierade temana är att vi vill hålla antalet teman på en rimlig nivå (den automatiska metoden tenderar att identifiera relativt många, och ibland inte alltid så intressanta, teman; exempel kan vara teman bestående av tidpunkter, av namn, av länder, osv). På samma sätt som med den teoridrivna analysen representeras varje tema som en mängd av nyckelord.

En av svårigheterna med nyckelordsbaserad analys är att komma på alla relevanta nyckelord. Om man ber ett antal mänskliga experter extrahera nyckelord ur någon given text kommer de troligen inte stämma överens till särskilt stor del. När man analyserar text på Internet, och speciellt i sociala medier, är detta problem särskilt påtagligt eftersom denna texttyp påminner om vardagligt talat språkbruk, som uppvisar en mycket större variation i ordval än vad som finns i standardiserat språkbruk i exempelvis nyhetstext. Nyckelordsproblematiken behöver dock inte bara bestå i att variationen i ordval är omfattande, utan den kan även bestå i att ordvalen är tydligt domänspecifika, vilket kräver en djup domänkunskap. Detta är ofta fallet med religiös extremism, där man tenderar att använda domänspecifik terminologi.

Ett sätt att hantera terminologisk variation (d.v.s. skillnader i ordval) är att använda just ett semantiskt minne som har läst den relevanta texten och därigenom skapat ett textberoende och domänspecifikt lexikon. Om man "slår upp" ett ord i det semantiska minnet kommer man få till svar andra relaterade ord som troligen är relevanta att inkludera som nyckelord. På så sätt kan man reducera subjektiviteten i nyckelordsvalen hos mänskliga experter, och även se till att man fångar domänspecifik terminologi. Även om nyckelordsexpansionen med hjälp av det semantiska minnet *kan* göras automatiskt är det ofta klokt att låta en mänsklig expert bedöma de förslag som genereras av det semantiska minnet, vilket vi har gjort i de följande analyserna.

6.5 Data

Vi har studerat IS propaganda från flera olika källor: Twitter, bloggar och tidskrifter. Vi har använt oss av ca 17 000 tweets som uttrycker stöd för IS som är inhämtade mellan den 6 januari 2015 och den 13 maj 2016. I vår studie ingår också 10 stycken bloggar som uttrycker stöd för IS. Bloggarna identifierades manuellt och kommer från olika plattformar. Mängden bilder och annat material som finns på bloggarna varierar stort och vi har i den här studien endast analyserat textuellt material från bloggarna. IS publicerar regelbundet propagandatidskrifter vars syfte är att attrahera västerlänningar. I vår studie har analyserat vi de engelska versionerna av Dabiq (15 nummer) samt Rumiyah (7 nummer). Precis som tidskrifterna är tweetsen och bloggarna också engelska vilket innebär att vi enbart studerar engelskspråkig propaganda som riktar sig till en engelsktalande mottagare. En sammanställning av datan som vi använder oss av finns i tabell 6.1.

För att få en uppfattning om hur svårlästa de olika datamängderna är kan man använda sig av automatiserade läsbarhetsmått. Det finns en mängd sådana mått, inklusive LäsbarhetsIndex (LIX) som introducerades av Carl-Hugo Björnsson

1968,¹¹⁸ och Flesch Reading Ease Score (FRES),¹¹⁹ som ursprungligen utvecklades på uppdrag av det amerikanska försvaret. LIX-mått mellan 40-50 anses något svårt, medan 50-60 anses svårt (över 60 anses vara mycket svårt). FRES-mått mellan 60-50 räknas som något svårläst medan 50-30 räknas som svårläst (under 30 räknas som mycket svårläst). Vi har testat läsbarheten i den data som vi analyserar för att få en förståelse över hur svårlästa de olika källorna är och om det finns skillnader i läsbarheten i användargenererat material jämfört med officiella källor.

Dabiq och Rumiya har LIX-mått på 49,9 respektive 49,0 och FRES-mått på 58,5 samt 59,2. Bloggarna och tweetsen har i sin tur ett LIX-mått på 40,9 respektive 42,9 och ett FRES-mått på 67,8 respektive 56,7. Det man kan säga utifrån denna analys är att bloggarna urskiljer sig från resten av datan med ett mycket svårläst språk (över 60 på FRES-måttet). Tweetsen är i sin tur mer svårlästa än de båda tidskrifterna Dabiq och Rumiya. Sammantaget kan man säga att propagandan som vi studerat har ett något svårt språk och kan inte räknas som lättläst. Resultaten visas i bild 6.3, där LIX-måttet och FRES-måttet för de olika datakällorna visas.

Läsbarhetsmått

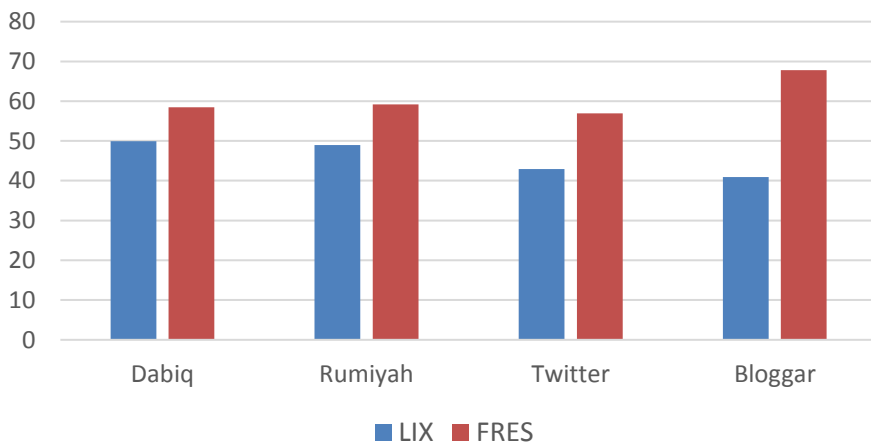

Bild 6.3. Läsbarhetsmått för de olika datakällorna som vi analyserar.

¹¹⁸ Björnsson, C. H. *Läsbarhet*. Stockholm: Liber., 1968.

¹¹⁹ Flesch, Rudolf. *How to Write Plain English*. University of Canterbury.

Tabell 6.1. Sammanställning av den data som används i analyserna.

Namn	Beskrivning	Storlek	Läsbarhet
Dabiq	IS tidskrift på engelska	15 nr, 402483 ord, 2,4 MB	LIX 49,9 FRES 58,5
Rumiyah	IS tidskrift på engelska	7 nr, 153004 ord, 901 kB	LIX 49,0 FRES 59,2
Twitter	Tweets som uttrycker stöd för IS ¹²⁰	17 000 Tweets, 243108 ord, 1,5 MB	LIX 42,9 FRES 56,7
Bloggar	10 bloggar som uttrycker stöd för IS	424813 ord, 2,4 MB	LIX 40,9 FRES 67,8

6.6 Analys av propaganda

6.6.1 Två tillvägagångsätt

Vi har valt att analysera propaganda på två olika sätt: dels genom att använda oss av befintliga teman (Winters' teman) och dels genom att låta datorn hitta egna teman (datadrivna teman). Var och ett av sätten beskrivs nedan.

6.6.2 Winters' teman

De teman som vi har valt att studera bygger på de teman som terrorforskaren Charlie Winter identifierat.¹²¹ Winter har identifierat sex olika (delvis överlappande) teman som innehållet i IS propaganda vanligtvis handlar om, vi har valt att utesluta temat barmhärtighet (*mercy*), dels eftersom det enbart

¹²⁰ Tweetsen finns tillgängliga på dataanalys sidan Kaggle: <https://www.kaggle.com/kzaman/how-isis-uses-twitter>

¹²¹ Winter, C. The virtual 'caliphate': Understanding islamic state's propaganda strategy. *Quilliam* 2015.

utgjorde 0,45 % av propagandahändelserna i Winters datamängd, och dels för att det inte fanns något skrivet material bland dessa propagandahändelser.

För att testa förekomsten av Winters teman i vår egen datamängd av skrivet material från bloggar, tidskrifter och Twitter, har vi skapat en ordlista för vart och ett av Winters teman. Genom att jämföra frekvensen av ord från de olika ordlistorna kan vi få en uppfattning om i vilken utsträckning de olika temana förekommer i vårt material.

I det material som Winter har studerat utgörs 78 procent av bilder, och endast 11 procent av skriven text. Våra datoriserade analyser görs enbart på skriven text (en manuell analys av en mindre mängd bildmaterial finns beskriven i kapitel 8). I tabell 6.2 finns de teman som vi studerat med några exempelord från varje kategori.

Tabell 6.2. Winters' teman och några exempelord från varje lexikon som representerar ett tema.

Tema	Exempelord
Brutality	beheaded, execute, punish, warning, admonish
Belonging	brotherhood, friendship, eid, collective, together, uniting
Victimhood	losses, survival, victim, victimhood, innocent, civilian
War	battlefield, operation, sniper, infiltration, survival, target
Utopia	culture, harvest, plenty, industry, agriculture, health care

För att kunna studera skillnader i olika digitala källor har vi mätt förekomsten av de olika temana i de olika datamängderna. I tabell 6.3 visas förekomsten av Winters' teman i de olika datamängderna.

Tabell 6.3. Förekomsten av Winters' teman i procent.

	Belonging	Brutality	War	Utopia	Victimhood
Blogs	0,16	0,03	2,96	0,83	0,17
Tweets	0,09	0,06	3,44	0,64	0,24
Rumiyah	0,2	0,06	2,75	0,64	0,27
Dabiq	0,13	0,08	1,95	0,76	0,48

I bild 6.4 visas förekomsten av olika teman i datamängderna. Som man kan se förekommer temana krig (war), brutalitet (brutalitet) och offerskap (victimhood) i större utsträckning i IS propagandan. Man kan också se att temat tillhörighet (belonging) förekommer i mycket större utsträckning i bloggarna och

tidskrifterna (framför allt Rumiyah) än i tweetsen. Krig (*war*) temat förekommer i störst utsträckning i tweetsen. Dabiq skriver mest om offerskap (*victimhood*) och brutalitet (*brutality*) av de datamängderna som vi studerat

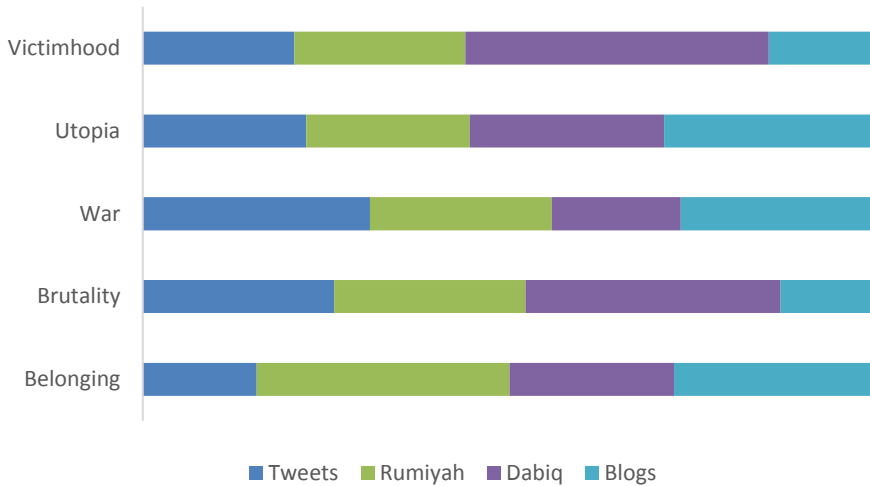

Bild 6.4. Fördelningen av datamängderna i Winters' teman.

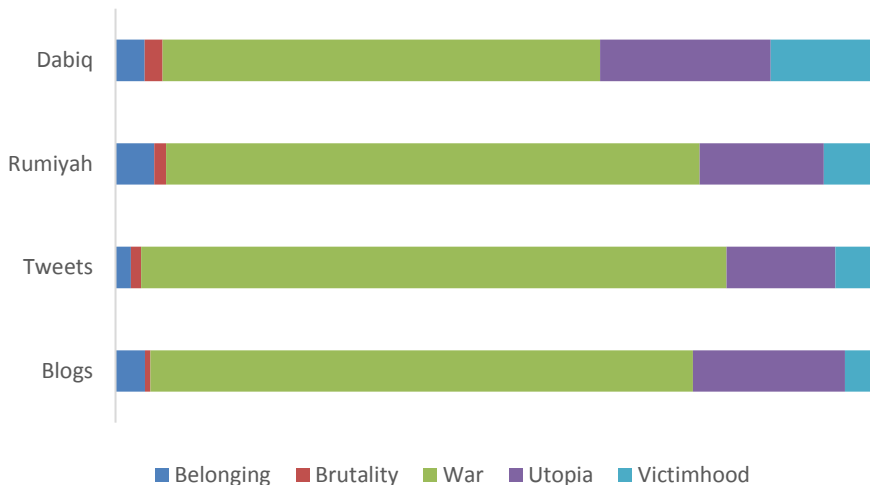

Bild 6.5. Fördelning av Winters' teman i datamängderna.

Temat krig (*war*) är det i särklass mest dominanta temat i all IS-data vi analyserat. Hur olika teman förhåller sig till varandra i de olika källorna för IS-propaganda visas i bild 6.5. Bilden visar att Dabiq handlar mer om utopi och

mindre än krig än Rumiya, bloggarna och tweetsen. Dabiq handlar också mer om offerskap än alla andra datakällor.

6.6.3 Datadrivna teman

I vår datadrivna studie av teman i IS-propaganda identifierade vi sju olika teman som alla är mer eller mindre relaterade till det överordnade temat krig. De teman som vi identifierade är: död (death), sprängämnen (explosive), familj (family), kniv (knife), förbud (prohibition), slaveri (slave) och fordon (vehicles).

Tabell 6.3 listar alla datadrivna teman som vi studerat tillsammans med några exempelord från varje tema. Tabell 6.4 visar förekomsten av respektive tema uttryckt i procent.

Tabell 6.3. Datadrivna teman som identifierats tillsammans med några exempelord från varje tema.

Tema	Exempelord
Death	killed, killing, wounded, wounding, injured, injuring, deaths, death
Explosive	explosive, explosives, detonated, belt, detonating, device, bomb
Family	daughter, girl, birth, born, wives, woman, marry, child, baby
Knife	cut, knife, knives, cutting, handle, blade, fixed, throat, stabbing, sharp
Prohibition	prohibition, fornication, drugs, ribā, fāhishah, cigarettes, sins
Slave	slave, master, concubine, servants, mastery, worshipper, slavegirl
Vehicles	bulldozer, vehicle, tanks, drive, armored, truck, hummers, 4wheel, car

Tabell 6.4. Förekomsten av varje tema i procent.

	Death	Explosive	Family	Knife	Prohibition	Slave	Vehicles
Blogs	0,0522	0,0318	0,0133	0,0037	0,0022	0,0095	0,0382
Dabiq	0,0207	0,0082	0,0153	0,0068	0,0047	0,0140	0,0140
Rumiya	0,0407	0,0153	0,0141	0,0082	0,0031	0,0135	0,0267
Tweets	0,0864	0,0283	0,0210	0,0093	0,0024	0,0031	0,0344

Hur datamängderna förhåller sig till varandra i varje datadrivet tema kan man se i bild 6.6.

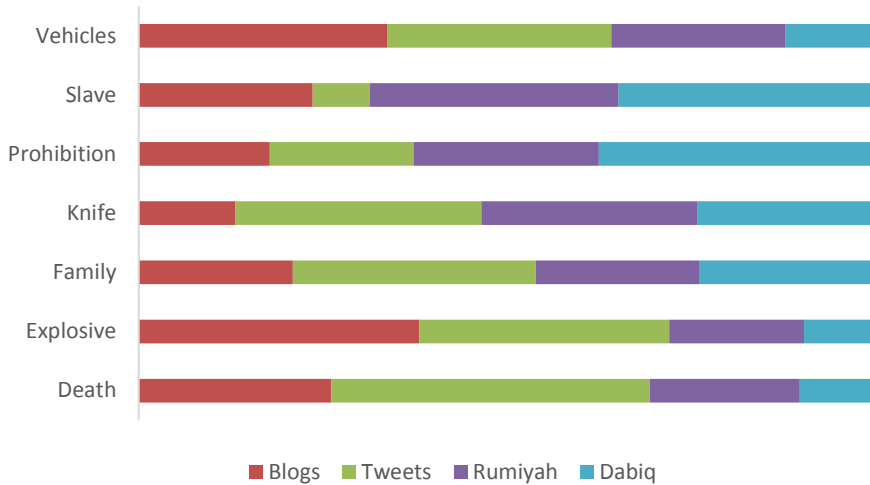

Bild 6.6. Fördelning av datamängderna i datadrivna teman.

Som man kan se diskuteras fordon mest i bloggar och tweets. Hur teman förhåller sig till varandra i respektive källa visas bild 6.7. I bilden ser man att tweetsen innehåller en stor mängd av temat död i jämförelse med både tidskrifterna och bloggarna. Man kan också se att temat familj förekommer mest i Dabiq.

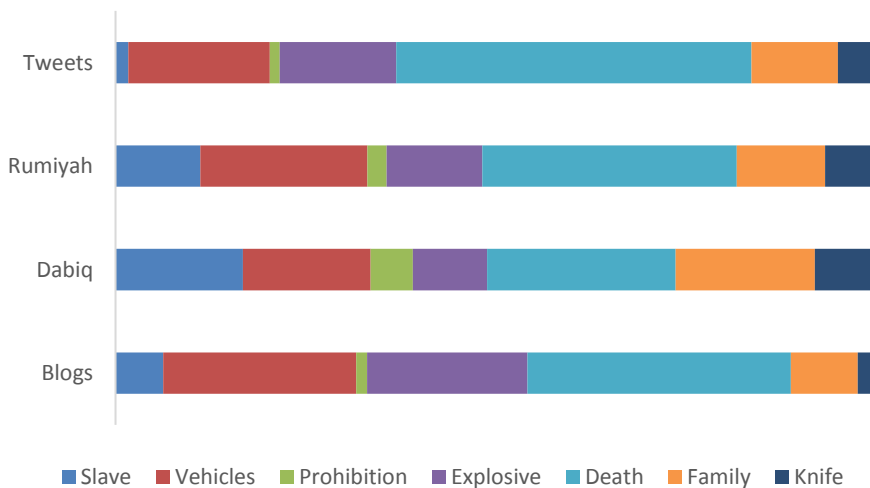

Bild 6.7. Fördelning av datadrivna teman i datamängderna.

6.6.4 Sammanfattning och diskussion av resultaten

Vi har i detta kapitel utfört två datorstödda tematiska analyser på en mängd textmaterial hämtat från bloggar, Twitter samt tidskrifterna Dabiq och Rumiya. Den ena analysen bygger på teman som Winter identifierade 2015, den andra bygger på teman som datorn själv har tagit fram.

En jämförelse mellan de olika källorna visar att temat tillhörighet förekommer i mycket större utsträckning i bloggarna och tidskrifterna (framför allt Rumiya) än i tweetsen. Temat krig förekommer i störst utsträckning i tweetsen. Detta skulle kunna förklaras av att tweetsen ofta utgörs av rapporter från slagfält, medan bloggarna och tidskrifterna har en större variation på ämnen. En annan möjlig förklaring är formatet. De längre texterna kanske lämpar sig bättre för beskrivningar av tillhörighet och gemenskap. En tredje förklaring kan ha med målgrupperna att göra. Åtminstone bloggar riktar sig till stor del till kvinnor, som inte förväntas delta i den väpnade striden.

När det gäller temana offerskap och brutalitet är det Dabiq som skriver mest om dem (i synnerhet offerskap, brutalitet är nästan lika vanligt på Twitter). Överhuvudtaget var andelen brutalitet mycket liten i allt material. Detta trots att extremt våld i form av halshuggningar, avrättningar och liknande på sätt och vis blivit IS varumärke i väst. Den extremt våldsamma propagandan produceras främst i form av filmer eller bilder, vilket skulle kunna förklara att den utgjorde en så liten del av vår analys. Men även i Winters analys som mestadels baserades på bildmaterial var andelen brutalitet liten. Just på grund av att de är så extrema och chockerande till sin natur, får dessa bilder större uppmärksamhet än till exempel de återgivelse av dagligt liv i Kalifatet, som egentligen utgör en mycket större del av propagandan. Det extrema våldet återges i större utsträckning av västerländska medier, och gör även ett större intryck i enskilda individers medvetande. Återgivelse av IS utövande av brutalitet är därmed en effektiv metod för att göra sig påmind, att skrämja och polarisera.¹²²

I vår datadrivna studie av teman i IS propaganda identifierades sju olika teman varav de flesta kan ses som underteman till det överordnade temat krig. De teman som identifierades var: död, sprängämnen, familj, kniv, förbud, slaveri och fordon. Temat död är dominerande på Twitter något återigen som kan antas hänga ihop med att IS propaganda på Twitter ofta innehåller rapporter från slagfält men kanske också att död har en viktig roll för IS genom martyrskap. En annan noterbar skillnad var att sprängämnen förekommer mer i bloggar än i

¹²² Winter, Charlie. The virtual 'caliphate': Understanding islamic state's propaganda strategy. *Quilliam* 2015.

någon av de andra kanalerna. Knivar, sprängämnen och fordon är vanliga

tillvägagångssätt för IS terrorattacker framför all de attacker som skett på senare tid i Europa varför framtida studier bör utföras för att mer på detaljnivå analysera i vilken form dessa teman förekommer i olika material, och vilka slutsatser som kan dras av resultaten. Det är inte omöjligt att exempelvis trender i tillvägagångssätt för terrorattacker kan upptäckas på ett tidigt stadie i propaganda.

7 Kvinnor, barn och ungdomar i IS

Katie Cohen, Eric Hartshorne, Lisa Kaati

7.1 Olika gruppers roll i propaganda

De flesta svenska medborgare som anslutit sig till IS är män mellan 18 och 30 år,¹²³ och det är också till dessa som mycket av propagandan riktas. Men det är givetvis inte bara män som sympatiserar med IS och det är inte bara män som vill ansluta sig till kampen. Både kvinnor och barn har en viktig roll i kalifatet eftersom de möjliggör nästa generations krigare. I den här delen kommer vi att ta upp kvinnor, barn och ungdomar i propaganda, dels som mottagare, men också hur de porträtteras och används i propagandabudskap.

7.2 Kvinnor i IS

Kvinnor har en viktig roll i IS och rekryteras aktivt av olika anledningar: Dels för att säkerställa att nästa generation krigare föds, men också för att skapa medial uppmärksamhet.¹²⁴ I en stor del av IS propaganda framhävs att kvinnans roll framför allt är att vara en bra hustru och föda upp nästa generations krigare.¹²⁵ För att marknadsföra rollen som fru och mamma romantiseras giftermål med IS-krigare via sociala medier där kvinnor som lever i kalifatet delar sina erfarenheter. Romantiska sagoföreställningar om bröllop mellan IS-krigare och deras fruar har lockat ett flertal kvinnor till kalifatet.¹²⁶ Kvinnors roll i spridning av propaganda kännetecknas av nära sammankopplade nätverk där IS kvinnor är aktiva i att ta kontakt med potentiella rekryter, och där vänner och bekanta som tidigare anslutit sig till kalifatet har en viktig funktion i rekryteringen.¹²⁷ Kvinnor som redan befinner sig i kalifatet spelar således en viktig roll eftersom de dels ska vara goda hustrur och föda barn, men också sprida propaganda och rekrytera nya kvinnor till kalifatet.¹²⁸

På grund av att det finns en stor spridning vad gäller ålder, etnicitet, relationer med familjen eller religiös bakgrund bland de kvinnor och flickor som valt att

¹²³ Säkerhetspolisens årsbok 2016.

¹²⁴ Spencer, Amanda, N. The Hidden Face of Terrorism: An Analysis of the Women in Islamic State. *Journal of Strategic Security* 9, no. 3 (2016): 74-98

¹²⁵ Women of the Islamic State: A Manifesto on Women by the Al-Khanssaa Brigade, Charlie Winter (trans.), Quillam Foundation, February 2015

¹²⁶ Peresin, A., Fatal Attraction: Western Muslimas and ISIS, *Perspectives on Terrorism* 9:3, 2015.

¹²⁷ Shackel, S., The London girls lost to Isis: what became of the "jihadi brides". *NewStatesman*, 6 oktober 2016.

¹²⁸ Saltman, E.M, Smith M., 'Till Martyrdom Do Us Part' Gender and the ISIS Phenomenon. Institute for Strategic Dialogue, 2015.

ansluta sig till kalifatet är det inte möjligt att skapa en profil över potentiella rekryter baserat på dessa faktorer.¹²⁹ Sammanfattningsvis är det tre faktorer som främst lockar västerländska kvinnor till kalifatet är enligt Saltman och Smith:¹³⁰

- 1) Idealistiska mål av religiösa plikter och lockelsen av att bygga ett kalifat
- 2) Tillhörighet och systerskap
- 3) Romantisering av äventyret

Bild 7.1 och 7.2 visar exempel på två av faktorerna: tillhörighet och systerskap och romantisering av äventyret i form av giftermål.

Bild 7.1. Tillhörighet och systerskap: En grupp kvinnor som poserar med vapen och en BMW, publicerad på Twitter på ett konto som påstås tillhöra australiensiskan Zehra Duman.

¹²⁹ Saltman, E.M, Smith M., ‘Till Martyrdom Do Us Part’ Gender and the ISIS Phenomenon. Institute for Strategic Dialogue, 2015.

¹³⁰ Ibid.

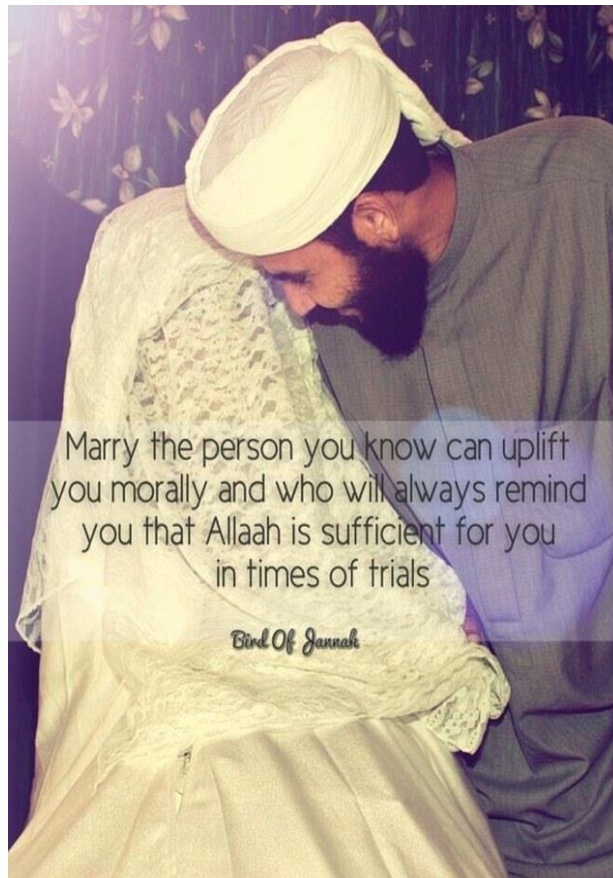

Bild 7.2. Romantik och äventyr: en bild från bloggen *Diary of a Muhajirah* som skrivs av en påstådd 26-årig malaysisk läkare som kallar sig själv Shams. I bloggen berättar Shams om sitt liv i kalifatet, om sitt bröllop och den starka kärlek hon känner för sin man.

7.2.1 Kvinnors roll i propaganda

Ett sätt att studera hur man talar om kvinnor i IS-propaganda är att undersöka hur ord som refererar till kvinnor används. Eftersom semantiska minnen (se avsnitt 6.4) är ett sätt att aggregera ordanvändning över större textmängder kan man använda dessa som en form av ett lexikologiskt verktyg. Om man "slår upp" ett ord i det semantiska minnet (frågar det semantiska minnet vad det kan om ordet) får man till svar andra ord som är relaterade till sökordet. Sådana relaterade ord kan vara ord som har använts på liknande sätt (som är nära synonymier till sökordet), eller ord som ofta förekommer i samma sammanhang som sökordet (som har en *associativ* relation till sökordet).

I detta avsnitt har vi valt att studera hur ord som representerar kvinnor har använts i tidskrifterna Dabiq och Rumiya. Som sökord har vi använt orden *female*, *women* och *woman*. Vi har använt ett semantiskt minne som läst all text i dessa tidskrifter, och tagit ut de mest relaterade orden till varje sökord. Vi har sedan manuellt klassificerat resultaten i olika kategorier. Resultaten visas i tabell 7.1. Analysen visar att kvinnor ofta förekommer i sammanhang som har att göra med just familj och giftermål, vilket inte är oväntat med tanke på den roll som kvinnor antas ha i IS. Kvinnor nämns också tillsammans med egenskaper som exempelvis hängiven, kysk, bräcklig och dåraktig. Avslutningsvis nämns också kvinnor i sammanhang som har att göra med förbud och slaveri – detta beror i stor utsträckning på att kvinnliga slavar som krigsbyten är något som IS anammade (mer om bakgrunden till detta finns i kapitel 4).

Tabell 7.1: Ord som är relaterade till kvinnor i IS-propaganda

Kategori	Ord
Giftermål	marry, marrying, married, marry, 'iddah
Familj	daughter, husband, sister, children, men
Förbud	harām, prohibited, gambling
Slaveri	slavegirl, enslavement, enslaving, servants, possess, captives, slaves
Egenskaper	dedicated, chaste, foolish, flimsy, vile

7.3 Barn i propaganda

I de undersökningar vi tagit del av eller genomfört har vi inte stött på någon IS-propaganda som är riktad mot barn. Däremot används barn i propaganda riktad mot vuxna. I detta avsnitt fokuserar vi på hur IS framställer barn i propaganda. Resultaten baseras på en manuell analys av bildmaterial.

Muslim children being raised in the lands of Islam

Bild 7.3. Glada barn i kalifatet. Dabiq 15, s.39.

Barn framställs i IS propaganda vanligen på ett av tre sätt: som soldater eller blivande soldater, som offer, eller som helt vanliga barn som får ett bra liv och en god uppfostran i Kalifatet. Quilliam Foundation har analyserat IS-propaganda innehållande barn under perioden augusti 2015 till februari 2016. Resultaten visade att barn främst presenteras i relation till våldsnormaliserade aktioner och/eller deltagande i våldsaktioner som till exempel avrättningar av fångar. Förutom detta presentas även barn i stor utsträckning i relation till det utopiska temat, och då främst vad gäller IS utbildnings- och sjukvårdssystem samt styrelseskick¹³¹

Att porträttera kalifatet som en bra plats för barn (exempelvis som i bild 7.3) blir för IS ett viktigt motbudskap till rapporter från västmedia om hur barn far illa och utnyttjas, till exempel som blodgivare till skadade soldater.¹³² Även om IS står för en kollektivistisk kultur där gruppen är viktigare än individen, är det ett faktum att de allra flesta föräldrar önskar sina barn ett gott och tryggt liv, där sjukvård, skola och förnödenheter finns tillgängliga, samtidigt som de växer upp i ett samhälle med goda värderingar. Bilder på barn har ett starkt sentimentalt värde, som IS utnyttjar genom att visa barn som har det bra i Kalifatet. Det sentimentala värdet hos barnbilder används också för att mobilisera mot motståndarsidan, till exempel genom avbildningar av döda barn, som påstås ha blivit dödade under militära aktioner.¹³³ Barn kan också, som i bild 7.4, framställas som offer för den sekulära västerländska livsstilen.

¹³¹ Benotman, N. och Malik, N. The Children of the Islamic State, *Quilliam Foundation*.2016.

¹³² Stern J. och Berger JM., 'Raising tomorrow's mujahideen': The horrific world of Isis's child soldiers. *The Guardian* 10 mars 2015.

¹³³ Dabiq, 4: 49f.

An example of the perversion the West seeks to spread

Bild 7.4. Offer för västerländsk livsstil, Dabiq 15, s.32.

Det tycks däremot inte finnas någon önskan att skydda ens de minsta barnen från krig, död och vapen. Tvärtom, på samma sätt som unga IS-anhängare postar Tumblr-bilder på gulliga kattungar med vapen (se avsnitt 7.4), visar IS-produktioner som till exempel Dabiq frekventa bilder på vapenbärande barn från ettårsåldern och uppåt. Det framställs ofta på ett lekfullt sätt när det gäller de yngsta barnen, men det finns också ett allvar i den moraliska övertygelsen om att barnen tidigt bör fostras in i det krig som är en så fundamental del av vad IS står för. Att barn i unga åldrar lär sig hantera vapen är helt enkelt en viktig del av barnuppfostran i Kalifatet.¹³⁴ Ett exempel på detta illustreras i bild 7.5.

¹³⁴ Stern, J. och Berger, JM. *ISIS: the state of terror*. New York: HarperCollins Publishers. 2015.

Bild 7.5. Det är en välsignelse att fostra sina barn i Kalifatet, Rumiya 2, s.16.

Barn som erhållit militärutbildning inom IS benämns som *cubs of the Caliphate*.¹³⁵ I sedvanliga välproducerade videos visar en av IS medieproducenter *Al Hayat* hur barn iklädda militärkläder och bärande pannband med *Tawhid*-emblemet genomgår militärutbildning och deltar i avrättandet av fångar.¹³⁶ I Dabiq finns återgivningar av hur barn är delaktiga i avrättningen av IS fångar. I åttonde numret av Dabiq visas ett uppslag två unga pojkar med pistol i hand där den ena enligt bilden och texten nyligen avrättat en person och den andra är på väg att avrätta en person. I texten beskrivs hur det är IS skyldighet att förbereda nästa generation för kampen mot *"the crusaders"* genom institutioner där barnen får utveckla sina militära kunskaper och delta i IS religiösa undervisning.¹³⁷ Enligt Norman Benotman och Nikita Malik vid Quilliam Foundation presenteras barns deltagande vid avrättningar som en ära, och något som gör barnen lyckliga.

¹³⁵ Det engelska ordet *cub* används ofta i bemärkelsen "ung och oerfaren person" för att beteckna en novis eller lärling. *Cub* kan också betyda djurunge, vilket i IS fall syftar på lejonunge, då IS-krigare ofta benämns som "lejon". Se t ex Dabiq 8; Dabiq 20.

¹³⁶ Träning: Khaleda, R., Rise of the mini-jihadis: ISIS releases chilling video showing children as young as FIVE being trained for battle in Syrian terror training camp for 'cubs'. *Daily Mail*. 22 februari, 2015.

Avrättning: Malm, S., Isis release new footage claiming to show a child executing two Russian 'spies' by shooting the in the back of the head. *Daily Mail*. 13 januari 2015.

¹³⁷ Dabiq 8, 20f.

IS propaganda visar bland annat barn som springer av glädje efter att de har avrättat syrianska fångar.¹³⁸ Bild 7.6 visar hur en grupp barn utrustade med vapen läser koranen tillsammans.

Att barn framställs på det här sättet är en naturlig konsekvens, och ett ytterligare inskräpande, av att våld och krig för IS inte är bara ett medel -och absolut inte ett nödvändigt ont- utan det enda rätta sättet att leva.

Bild 7.6. Lejonungar, Dabiq 12, s.35.

7.4 IS och ungdomskultur

Som fastställts i tidigare kapitel är mycket av IS propaganda riktad till och spridd av unga människor. Att ungdomar är mer benägna än andra att söka sig till extremistiska ideologier är inte något nytt. Orsakerna till att just ungdomar är mer mottagliga än andra har av olika teoretiker pekats ut som utvecklingsmässiga, biologiska eller sociala. Tonårstiden är en period i livet då formandet av en identitet tar stor plats i en människas liv.¹³⁹ Det är ofta en period av öppenhet för, och experimenterande med, olika sätt att tänka, uttrycka sig och konsumera. Enligt Thomas Ziehe är ungdomar i ett modernt sekulariserat samhälle friställda från gamla traditioner, vilket leder till frihet men också vilshenhet. För de unga individer som av till exempel socio-ekonomiska skäl har svårare än andra att utnyttja friheten återstår en ofta ångestskapande vilshenhet som kan skapa en längtan efter auktoritet och styrning.¹⁴⁰ För ungdomar som lever i en förortskultur där kriminalitet och diskriminering är alternativet, och

¹³⁸ Benotman, N. och Malik, N. The Children of the Islamic State, *Quilliam Foundation*.2016.

¹³⁹ Erikson, E. H., & Erikson, J. M., *The life cycle completed (extended version)*. WW Norton & Company. 1998.

¹⁴⁰ Ziehe, T., *Kulturanalysen: Ungdom, utbildning och modernitet*. Stockholm/Stehag: Symposium. 1989.

som kanske upplever en rotlöshet mellan två kulturer, kan organisationer som IS erbjuda en vision om ett bättre, meningsfullt liv, eller en meningsfull död.

Även om sökande efter identitet och mening är fundamentala mänskliga behov, som sannolikt kan driva radikaliserings i många fall, bör inte äventyrslystnad eller jakt på status i form av coolhet underskattas som viktiga drivkrafter för de unga människor som tar steget till att radikaliseras till våldsamt extremism.¹⁴¹ Som bland annat Oliver Roy påpekar, är samtida jihadism i stort sett en ungdomskultur, som är mer rotad i ungdomskultur överlag än i den religion eller kultur som ungdomarna härstammar ifrån¹⁴². Uttrycket *Jihadi cool*,¹⁴³ (ibland *Jihad cool*) dök upp i media runt 2014 för att beteckna det faktum att unga IS-anshängare tycktes uppvisa alla tecken på att utgöra en egen subkultur, med klädstil (se bild 7.7), musik och andra kulturyttringar. Trots att musikinstrument är förbjudna enligt de striktaste tolkningarna av islam, finns det en musikgenre kallad jihadi-rap, som är en form av gangsta-rap med våldsbejakande texter.¹⁴⁴ *Nasheeds* (se kapitel 5) som hyllar jihad är också populära inom subkulturen, och används ofta som bakgrundsmusik till olika IS-hyllande videoproduktioner.¹⁴⁵

Jihadi cool-subkulturen är skapad främst av amerikanska konvertiter som till exempel Omar Hammami som föddes i Alabama, men blev al-Shabab-ledare i Somalia och gjorde en rap-video som användes för rekrytering.¹⁴⁶ Att ha den närheten till västerländsk populärkultur är en förutsättning för att kunna skapa en för mottagaren trovärdig förening av till exempel rap och militant islamism. En viktig del av Jihadi cool-kulturen är att den visar förebilder som ungdomar kan relatera till och vill identifiera sig med. IS-krigare avbildas med husdjur, eller med välkända varumärken som Nutella eller Skittles.¹⁴⁷ På Tumblr-kontot al-Amriki finns ett bildgalleri där IS-krigare klappar, pussar eller sover med katter (se bild 7.8).¹⁴⁸ Många IS-vänliga konton har, som en variation på det populära internetfenomenet ”roliga kattbilder”, under hashtaggen #catsofjihad postat bilder på katter som håller i vapen, med bildtexter som ”little mujahid”.¹⁴⁹

¹⁴¹ Se t ex Bartlett, J.; Miller, C. The edge of violence: Towards telling the difference between violent and non-violent radicalization. *Terror. Polit. Violenc.* 2012, 24, 1–21.

¹⁴² Roy, O., *Jihad and death: the global appeal of Islamic State*. 2017.

¹⁴³ Uttrycket myntades ursprungligen av terrorforskaren Marc Sageman för att förklara al-Qaedas popularitet på internet.

¹⁴⁴ Smirke, R., Jihadi rap. Understanding the subculture. *Billboard* 10 oktober 2014.

¹⁴⁵ Hegghammer, T., The soft power of Militant Jihad. *Sunday Review*, 18 december 2015.

¹⁴⁶ Picart, C.J.S. “Jihad Cool/Jihad Chic”: The Roles of the Internet and Imagined Relations in the Self-Radicalization of Colleen LaRose (Jihad Jane). *Societies* 5.2: 354-383. 2015.

¹⁴⁷ Behn, S. Isis Militants Use “Jihadi Cool” to Recruit Globally. *The Voice of America (VOA)*, 5 September 2014.

¹⁴⁸ <https://al-amriki.tumblr.com/>

¹⁴⁹ al-Arabiya News: Cat got your gun? Iraq, Syria jihadist pictures go viral. 22 juni 2014.

Bild 7.7. Svart sweatshirt, baggy-byxor och sneakers (påminnande om västerländsk "street"-stil) är den vanliga klädseln vid självmordsbombningar, i avrättningsvideor och på parader.

Bild 7.8: Från al-Amrikis Tumblr. Bildtexten lyder: "Whoever is kind to the creatures of God; is kind to himself", vilket sägs vara ett Mohammed-citat.

Det motsägelsefulla i att IS lockar till sig medlemmar med hjälp av element från just den kultur som de vill förinta tycks inte uppmärksammas av anhängarna. Sannolikt beror detta på att ideologin är underordnad livsstilen för de personer som lockas av jihadi cool-propagandan. En undersökning av Olivier Roy visar att många unga IS-anhängare lever vanliga tonårsliv, festar, röker, dricker, har tillfälliga relationer och inte särskilt ofta besöker moskén. Ungefär hälften av dem har tidigare dömts för brott som narkotikahandel, våldsbrott eller rattonykterhet.¹⁵⁰ Det är enligt Roy inte den religiösa övertygelsen, utan nihilism och självdestruktivitet, som driver dessa individer. Just nihilism och självdestruktivitet är också ett av IS främsta vapen, eftersom det omöjliggör all förhandling och alla försök till lösningar på konflikten. Kalifatet är och förblir en fantasi, strategiskt omöjligt att uppnå. För många unga anhängare är det snarare revolten och våldet i sig som lockar. Romantiserandet och estetiserandet av våld, död och avståndstagande från den egna kulturen eller samhället, är något som IS har gemensamt med många former av radikala eller extrema ungdomsrörelser.

I grunden handlar Jihadi cool om ett romantiserande av revolt och avståndstagande från samhället, men också om maskulinitet. Enligt Alyas Karmani, imam och direktör för *the STREET project* (ett anti-radikaliseringsprojekt i Brixton, Storbritannien), är jihadi cool en del av en större kultur bland unga marginaliserade män, en sorts machokultur som Karmani kallar ”the Grand Theft Auto culture”, med referens till det våldsamma dataspel, där respekt uppnås av den som kan reproducera maskulinitet i form av orädd hänsynslöshet.¹⁵¹

¹⁵⁰ Roy, O., *Jihad and death: the global appeal of Islamic State*. 2017.

¹⁵¹ Citerad i: Pearson, E. Macho Cool: The Appeal of Violent Jihad. Available online: <http://www.connectjustice.org/blog.php?d=3>

8 Kraften i bilder

Erika Holmquist och Lisa Kaati

8.1 En bild säger mer än 1000 ord

Bilder är ett väldigt kraftfullt uttryckssätt som i många fall berör våra känslor och därför kan göra oss mer mottagliga till de budskap de förmedlar. Anledningen är att bilder talar direkt till vår högra hjärnhalva och aktiverar det som är hjärnans ”känslocentrum” (det limbiska systemet).¹⁵² Detta är något som IS utnyttjar i sin propaganda som är fyllt av bilder som använder ett bildspråk som anspelar på känslor på samma sätt som framgångsrik reklam gör. Att använda bilder som engagerar betraktaren och uppmanar till delaktighet samtidigt som man anspelar på kulturella referenser är ett sätt att framgångsrikt rekrytera västerlänningar. Många av bilderna i IS propaganda är dessutom kombinerade med effektfulla slogans som exempelvis ”we are all ISIS” (ett exempel på detta finns i bild 6.1) – en slogan som anspelar på inklusiviteten i religionen och att alla muslimer oavsett ursprung är välkomna att ansluta sig till IS.¹⁵³

8.2 IS tidskrifter

I det här avsnittet kommer bilder från IS engelskspråkiga tidskrifter Dabiq och Rumiya att analyseras.¹⁵⁴ Anledningen till att just dessa två tidskrifter har valts ut är att de har ett rikt bildspråk och riktar sig främst till potentiella anhängare i väst. Dabiq och därefter uppföljaren Rumiya har dessutom publicerats med jämna mellanrum sedan IS utropade kalifatet vilket möjliggör en studie av hur bilderna har skiftat över tid. Första numret av Dabiq publicerades i juli 2014 strax efter att IS erövrade Mosul, och det senaste numret av Rumiya (det vill säga det sista som undersöks inom ramen för den här studien) publicerades i mars 2017, vid en tidpunkt då det verkade allt mer troligt att IS kommer att förlora kontrollen över kalifatet.

Haroro J. Ingram har analyserat Dabiq¹⁵⁵ utifrån de tre tidigare identifierade typerna av propagandabudskap: identitetsbyggande budskap, krisförstärkande budskap och lösningsorienterade budskap.¹⁵⁶ Det identitetsbyggande budskapet ska övertyga läsaren om att världen kan organiseras i ett ”vi” och ett ”dem” (IS

¹⁵² Speckhard, Anne. *The Hypnotic Power of ISIS Imagery in Recruiting Western Youth*. International Center for the Study of Violent Extremism, 2016.

¹⁵³ Ibid

¹⁵⁴ Dabiq nr 1-15 samt Rumiya nr 1-7

¹⁵⁵ Analysen baseras på Dabiq nr 1-9

¹⁵⁶ Ingram, Haroro J. *An analysis of Islamic State's Dabiq magazine*, Australian Journal of Political Science, s.5, 2016.

kontra alla andra). Det krisförstärkande budskapet syftar sedan till att visa att ”de”, det vill säga fienden har orsakat en fundamental kris i världen. Poängen med det lösningsorienterade budskapet är slutligen att understryka att det enda alternativet är att bidra till IS kamp för att ställa allt till rätta (se även kapitel 6 för Ingrams typologi av propaganda). IS uttrycker detta lite mer färgstarkt och talar till exempel om att apokalypsen är nära eller att syndafloden är på väg, med anspelningen att IS representerar Noas ark.¹⁵⁷

Analyserna i detta kapitel kommer att kretsa kring två huvudteman: krig och utopi. Begreppet utopi¹⁵⁸ i det här sammanhanget syftar till IS egna föreställningar om kalifatet som en islamisk idealstat, som efter århundraden av global politisk och religiös stagnation har kunnat etableras tack vare IS.

8.3 Förändringar i bilder

Alla numren av Dabiq och Rumiya som analyserats innehåller stora mängder bilder. Alla bilder i tidskrifterna har kategoriserats under huvudtemana krig och utopi. Under dessa huvudteman har sedan ytterligare kategoriseringar gjorts (dessa kategoriseringar beskrivs i del 8.4 och 8.5). För att få en uppfattning om hur fördelningen mellan huvudtemana krig och utopi i tidskrifterna har antalet bilder per tema räknats om i procent, resultaten visas i tabell 8.1. Hur resultaten förändrats över tid visas i bild 8.2. Man kan i bild 8.2 se en ökning i antalet bilder i temat krig. Antalet bilder som illustrerar den utopiska staten är mycket färre och man kan notera en nedgång, utopitemat ges betydligt mindre utrymme från och med Dabiq 12 och framåt. Mängden bilder i kategorin övrigt är mer eller mindre konstant.

Detta korresponderar sannolikt mot en för IS negativ utveckling i kriget, med en svit förluster av territorium i både Syrien och Irak som började under senare halvan av 2015.¹⁵⁹ Denna trend håller i stort fortfarande i sig, i Irak har IS försvagats och går mot en förlust av Mosul. I ett nästa steg planerar den USA-ledda koalitionen att ta sig an IS-huvudstaden Raqqa.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Detta är också temat för Dabiq nr. 2, ”The Flood” som publicerades i juli 2014

¹⁵⁸ Svenska akademins ordlista: *utopi* - ouppnåeligt samhällsideal

¹⁵⁹ Strack, Columb. ”Islamic State loses 22 per cent of territory”, IHS Jane’s, 16 mars, 2016

¹⁶⁰ Gordon, Michael R. ”ISIS Leaders Are Fleeing Raqqa, U.S. Military Says”, The New York Times, 8 mars, 2017

Tabell 8.1. Hur bildmaterialet i Dabiq och Rumiya h är fördelat för respektive nummer.

Dabiq	Krig	Utopi	Övrigt ¹⁶¹	Publicering
1	71 %	16 %	13 %	2014 juli
2	46 %	33 %	21 %	2014 juli
3	67 %	19 %	14 %	2014 augusti
4	68 %	26 %	6 %	2014 oktober
5	70 %	20 %	10 %	2014 oktober/november
6	85 %	10 %	5 %	2014-2015 december/januari
7	81 %	16 %	3 %	2015 januari/februari
8	65 %	17 %	18 %	2015 mars/april
9	77 %	9 %	14 %	2015 maj/juni
10	69 %	18 %	13 %	2015 juni/juli
11	66 %	22 %	12 %	2015 augusti/september
12	81 %	3 %	16 %	2015 november/december
13	84 %	4 %	12 %	2016 januari/februari
14	79 %	1 %	20 %	2016 april/maj
15	79 %	3 %	18 %	2016 juli/augusti
Rumiya h				
1	73 %	6 %	7 %	2016 september
2	75 %	11 %	14 %	2016 oktober
3	50 %	9 %	41 %	2016 november
4	83 %	6 %	11 %	2016 december
5	77 %	11,50 %	11,50 %	2017 januari
6	87 %	6,50 %	6,50 %	2017 februari
7	76 %	8 %	16 %	2017 mars

¹⁶¹ Övrigt är en slaskkategori som innefattar allt möjligt som inte går att avläsa som del av våra två huvudteman. Exempel på bilder som sorterats in här är flaggor, kartor, oidentifierade landskapsbilder osv.

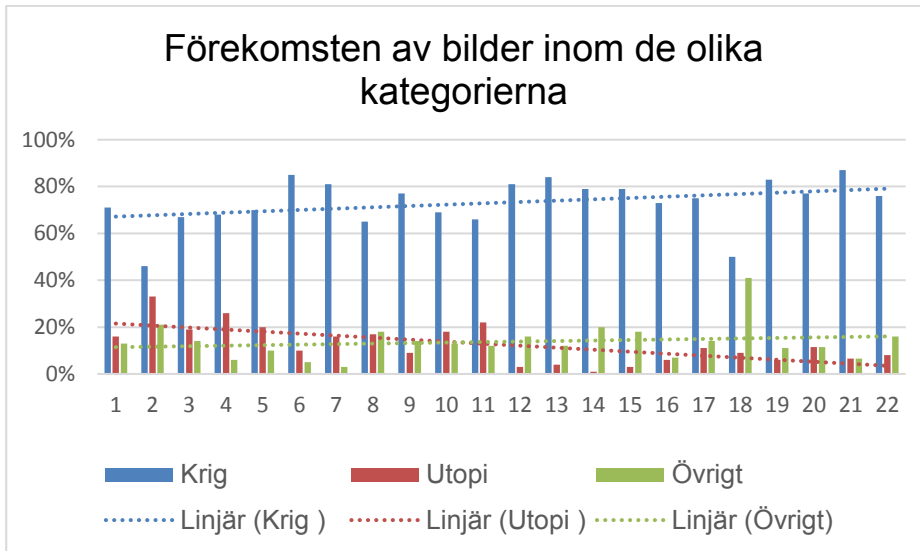

Bild 8.2. Förändringen över tid för de olika kategorierna av bilder. Dabiq utgör 1-15 och Rumiayah 16-22 i diagrammet.

8.4 Tema krig

I detta avsnitt kommer de bildmaterial som sorterats in under krigstemat beskrivas i mer detalj. IS budskap är tydligt, ”Islam är svärdets religion, inte pacifismens”. Både Dabiq och Rumiayah fokuserar alltså till största delen på budskap som legitimerar kriget i egenskap av verktyg för att upprätthålla kalifatet. Bild 8.2 är ett exempel på hur IS uttrycker detta.

Om man applicerar Ingrams tre budskapstyper som tidigare nämndes (identitetsbyggande, krisförstärkande och lösningsorienterade) på bilderna i Dabiq och Rumiayah kan man se att krigstemat innefattar bilder som förmedlar alla tre. Mycket av bildmaterialet fokuserar på att visa hur det går på slagfältet, och inom ramen för det är IS identitet som väloljad krigsmaskin något som man försöker framhäva. IS framställs oftast som segrare, även under tidsperioder då organisationen är starkt militärt pressad.

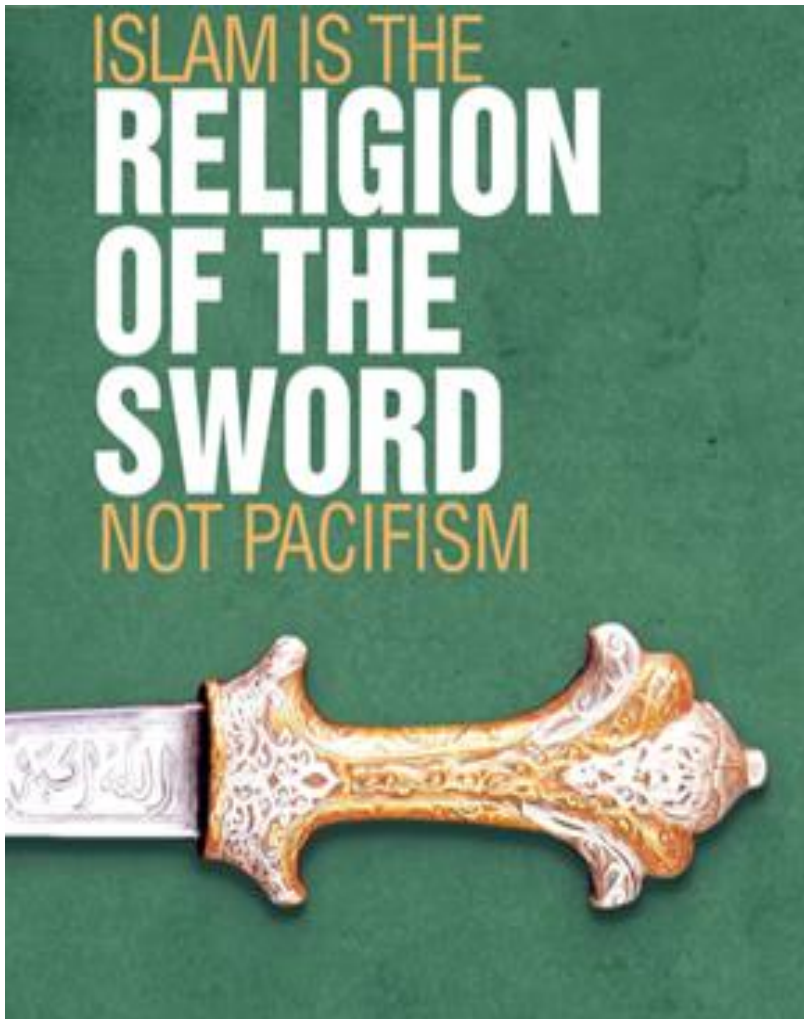

Bild 8.2. Bild från Dabiq 7 s. 20 som används till en text som protesterar mot att företrädare för muslimska samfund världen runt fördömer IS handlingar genom att hävda att modern islam är en fredlig religion

8.4.1 Seger

Seger- eller framgångsbilder förekommer i varenda tidskrift som studerats och kan vara av lite olika karaktär, men visar till exempel hur IS intar nya områden, hissar sin flagga vid officiella byggnader, tar krigsbyten, och tar krigsfångar, för att nämna några varianter. Poängen är att förmedla att IS är effektivt och kommer att lösa alla problem.

Bild 8.3. Karavan av IS-krigare, Dabiq 3, s. 7.

Bild 8.3 är ett exempel på en vanligt förekommande typ av segerbild som visar en firande karavan av IS-krigare som intar (eller befriar som IS själva skulle uttrycka det) ett nytt område.

En annan typ av bild som också syftar till att visa på IS framgångar är de som dokumenterar krigsbyten eller krigsfångar. Bild 8.4 är från ett reportage som visar hur exalterade IS-krigare tillfångatar den jordanska piloten Muath al-Kasasbeh. Han brändes sedan levande, och även det finns dokumenterat på bild i ett senare nummer av Dabiq.

Bild 8.4. Exalterade IS-krigare Dabiq 6, s. 37.

8.4.2 Slagfält

En del bilder har vi sorterat som mer allmänna slagfältsbilder, dessa föreställer till exempel IS-soldater som tränar, IS-soldater ute i fält, bilder på krigsmateriel, byggnader som sprängs eller brinner och så vidare. Dessa är återigen både menade att vara identitetsskapande och lösningsorienterade. Vissa av dem förmedlar en känsla av gemenskap och organisation. Bild 8.5 visar exempel på slagfältsbilder.

Bild 8.6 visar IS-soldater i samling på egyptiska Sinaihalvön. Denna bild har uppenbarligen ytterligare ett syfte vid sidan av att vara krigsförhållande, vilket är att visa att IS är lika organiserat i Egypten som i kalifatets kärnterritorium. Kläder och utrustning liknar de som används i kalifatet vilket ger ett enhetligt intryck.

Bild 8.5. Slagfältsbilder från Dabiq 6, s.12.

Bild 8.6. Ett organiserat IS Dabiq 5, s. 28.

8.4.3 Terrordåd

Ytterligare en kategori bilder som syftar till att framställa IS som framgångsrikt är de som hyllar terrordåd genomförda utanför IS kärnterritorium, detta förstärker också budskapet att IS är en global rörelse. I tidskrifterna finns specifika bildreportage om till exempel terrordåden i Paris och Nice, London, Tunis, Bryssel och Orlando, som visar dödsoffer, skador på egendom och i något fall de döda gärningsmännens kroppar. De flesta av bilderna är våldsamma och vi har därför valt att inte inkludera dessa. I flera av tidskrifterna finns också artiklar som uppmanar till och beskriver metoder för att genomföra olika typer av terrordåd, många under rubriken "Just terror tactics".¹⁶² "Just terror" är också temat och rubriken för Dabiq 12. Exempel på bilder som uppmanar till terrordåd och metoder för dessa finns i bild 8.7 och 8.8.

Bild 8.7. Ett exempel på uppmaning till terrordåd finns i Rumiyah 1, s.34.

¹⁶²Till exempel Rumiyah 2, s.12; Rumiyah 3, s.10; Rumiyah 4, s.8; Rumiyah 5, s.8

An affordable weapon

Bild 8.8. Exempel på lämpliga vapen finns illustrerade i Rumiyah 3, s.11

Det finns en annan aspekt av terrortemat också, och det är förekomsten av hyllningsreportage om IS-medlemmarna som genomförde dåden. Dessa leder oss in på nästa kategori av bilder som vi kallar krigarporträtt.

8.4.4 Krigarporträtt/hjältar/martyrskap

Mer eller mindre alla tidskrifter som vi studerat innehåller bilder på IS-soldater i olika situationer. Ofta framställs de som vanliga killar som gör sin plikt för kalifatet, och ibland visar man bilder på specifika IS-medlemmar som gjort något extraordinärt som förtjänas att lyftas upp. Personer som utfört terrordåd utanför kalifatet nämndes redan ovan, en annan variant är att porträttera personer som ska utföra eller har utfört självmordsattacker, en tredje är att porträttera personer som på annat sätt uppnått martyrskap. En bakomliggande tanke här är att signalera att vanliga personer kan utföra viktiga uppgifter i kalifatets tjänst och sedan hyllas som hjältar. Bilderna är därmed identitetsstärkande. Vem som helst har chansen att utmärka sig i kalifatet - om man bara ställer upp på kalifatets premisser. Bild 8.9 förmedlar att den vanliga människans betydelse, genom att antyda att den vanliga krigaren är den sanna religiösa auktoriteten.

Bild 8.9. Den sanna religiösa auktoriteten, Dabiq 11, s.36

Enligt en rapport från CTC West Point är fokuseringen på den vanliga krigaren något som skiljer IS från andra terrorgrupper som till exempel al-Qaida. Al-Qaida har ofta publicerat propaganda med komplicerat religiöst innehåll som främst intresserar teologiskt lärda anhängare.¹⁶³ Det är inte särskilt kontroversiellt att anta att många av IS rekryter saknar religiös utbildning på hög nivå, och propagandan är därför relativt okomplicerad med tydliga budskap. IS har behov av soldater i stor mängd, inte teologer. Bild 8.10 visar två stridande för IS som gör sin plikt för kalifatet.

¹⁶³ Milton, Daniel. Communication Breakdown: Unraveling the Islamic State's Media Efforts, Combating Terrorism Center at West Point s.47, 2016.

Bild 8.10. Två medlemmar ur IS i Kalifatet Dabiq 8, s. 3.

Vad gäller den andra typen av bilder som diskuterades tidigare, som på olika sätt visar eller hyllar extraordinära handlingar såsom självmordsattacker, eller personer som blivit martyrer på slagfältet så är det vanligt att man vid sidan av att visa en porträttbild också visar en bild på personens döda kropp. Ibland visas också resultatet av självmordsattacken.

8.4.5 Avrättningar/dödade fiender

En hel del av bilderna i både Dabiq och Rumiya visar personer som tack vare IS fallit offer för olika sorters våldshandlingar. Det flesta av de studerade tidskrifterna innehåller bilder på pågående eller genomförda avrättningar, vilket framförallt innebär olika varianter av bilder där man ser hur någons huvud huggs av eller hur någon skjuts. Vissa bilder har tagits före avrättningen så offrens rädsla eller ibland resignation inför döden syns i deras ögon, och vissa tas efteråt och visar deras livlösa och ibland lemlästade kroppar. Vissa av offren på bilderna föreställer till exempel kidnappade västerlänningar, eller tillfångatagna soldater och vissa föreställer fiender som dödats i strid. Även bilder av förestående avrättning uppfattas som skrämmande utan att vara explicit, i och med att man konsekvent odlat bilden av IS som en ultravåldsam organisation genom att publicera stora mängder bilder som visar just det grova våldet.

8.4.6 Fiendeporträtt

Fiendeporträtten utgör en kategori bilder som är både mycket viktiga och vanligt förekommande i de studerade publikationerna. Eftersom IS inställning är att alla som inte delar deras filosofi är fiender finns många möjliga fiender att porträttera. Fienderna som tas upp täcker in ett brett spann: shiiterna (som till och med fått ett helt nummer av Dabiq tillägnat sig),¹⁶⁴ al-Qaida och dess syriska gren (f.d. *Jabhat al-Nusra*, numera *Jabhat Fatah al-Sham*), den syriska regimen, den irakiska regeringen, den irakiska peshmergan, företrädare för västerländska regeringar och försvarsmakter, företrädare för regeringar i övriga Mellanöstern, journalister och analytiker med flera. Att ett sådant stort antal aktörer omskrivs och porträtteras i publikationerna syftar till att understryka att IS krigar mot hela världen. Världen kan delas upp i IS och resten, i ett ”vi” och ett ”dem”. Ett exempel på hur fienden porträtteras finns i bild 8.11 som visar Irans högsta ledare Ayatollah Khamenei.

Bild 8.11. Irans högsta ledare Ayatollah Khamenei, Dabiq 13, s.10.

¹⁶⁴ Dabiq nummer 13.

8.4.7 Offerskap

Den sista kategorin bilder inom krigstemat att tas upp här är offerskapet som fyller en mycket viktig funktion. Dessa bilder visar resultaten av fiendernas agerande, och syftar till att förstärka det budskap om världskris som motiverar hela IS kamp och existens. Många av bilderna är därför mycket våldsamma och kan till exempel föreställa barn som dödat i kriget i Syrien.

Ett exempel på en bild som syftar till att framhäva fiendens orättvisa agerande är en bild (som vi avstår från att visa här) som visar nedre halvan av fem personer som uppenbarligen har avrättats genom hängning, medan iranska poliser står och tittar på.¹⁶⁵ Iran är ett av de länder i världen som använder dödsstraff. Bildtexten låter oss förstå att de hängda är sunniter. För en utomstående ter sig IS upprördhet över bilden något ironisk eftersom även IS använder dödsstraff. Straffmetoden i sig är dock inte det som IS vänder sig emot, utan att de avrättade är sunniter och att deras bödlar är shiiter. Shiiterna är som tidigare nämnts IS främsta fiender och anses vara apostater.

8.5 Tema utopi

Det bildmaterial som kategoriserats under utopitemat syftar till att förmedla främst identitetsbyggande och lösningsorienterade budskap. Målet är att övertyga läsaren om att kalifatet är svaret på alla problem och orättvisor. Mycket av materialet fokuserar därför på att dels visa den gemenskap och välfärd som kalifatet kan erbjuda, och dels på att visa hur IS är kapabelt att styra kalifatet och implementera sin version av islamisk lag.

8.5.1 Gemenskap

Många bilder syftar till att illustrera den gemenskap som står att finna i kalifatet, bild 8.12 är ett exempel som visar barn och vuxna som bryter fastan under Ramadan tillsammans i Ninawa, Irak.

¹⁶⁵ Dabiq nummer 13, s.43

Bild 8.12. Bryta fastan under Ramadan, Dabiq 10, s. 38.

8.5.2 Vålfärd

Drömmen om kalifatet innefattar inte bara gemenskap med likasinnade, utan också en fungerande statsbildning som kan erbjuda medborgarna välfärd. En hel del av bilderna visar därför olika samhällsviktiga funktioner som matdistribution, renhållning, utbildning, hälsovård och så vidare. Ett exempel på detta är en bild från ett ålderdomshem som visas i bild 8.13.

Bild 8.13. Ett ålderdomshem i Ninawa. Dabiq 9, s. 25.

Ett annat exempel på välfärd kan man se i bild 8.14 som visar ett modernt utrustat sjukhus i Raqqa.

Bild 8.14. Barnavdelningen på sjukhuset i Raqqa, Dabiq 9, s. 25.

8.5.3 Rättskipning/lag och ordning

Vid sidan av att skapa välfärd åtar sig IS också att skapa rättvisa och upprätthålla lag och ordning i kalifatet, i enlighet med IS egen tolkning av shari'a. Detta förmedlas också i bilder som visar till exempel hur IS sedlighetspolis arbetar med att motverka syndiga laster som alkoholdrickande och rökning, eller hur man bestraffar personer som begått olika brott. Dessa straff utmätts ofta på den skyldigas kropp, i tidskrifterna finns bilder som dokumenterar bland annat amputation, stening, och att någon kastas ner från en byggnad. I det senare fallet misstänktes personen för att vara homosexuell. Bild 8.15 visar en bild där en glad polis enligt bildtexten är ute och ”påbjuder det goda och förbjuder det onda.” Bilden antyder en känsla av harmoni och förtroende mellan kalifatets representant och medborgarna.

Manifesting tawhid by commanding good and forbidding evil

RUMIYAH

Bild 8.15. Polis som pratar med kalifatets medborgare.

8.5.4 Kulturkorrigering

Den sista typen bilder som kommer att benämnas inom ramen för denna studie är en kategori som vi benämner som kulturkorrigering. Hela grundtanken med kalifatet är att något som varit fel ställs till rätta, och att IS är aktören som genomdrivar förändringen. Medan bilder under kategorin lag och ordning ovan syftar till att visa hur IS arbetar för att ändra folks beteende, visar denna kategori till att hur IS jobbar för att utplåna de fysiska spåren av vad de anser vara felaktig kultur eller religion. Den här typen av bilder förekommer flera gånger i tidskrifterna. Poängen med den här typen av agerande verkar både vara att stärka IS uppdelning av världen i vi/dem, och att visa IS handlingskraft. Ett exempel på kulturkorrigering visas i bild 8.16.

Bild 8.16. IS soldater förstör förislamiska kulturskatter i Irak.
Rumiyah 7, s. 23.

8.6 Sammanfattning av förändringar i bilderna

Utopitemat utgör en mindre andel av det totala antalet bilder i de studerade tidskrifterna. Det bör troligen inte tolkas som att detta är mindre viktigt, eftersom drömmen om kalifatet eller den perfekta islamiska staten är den huvudsakliga anledningen till att man krigar. Eftersom strategin för att både skapa och upprätthålla kalifatet bygger på att betvinga fiender såväl som undersåtar med brutalt våld, är det svårt att tänka sig att behovet av att propagera för krig och våld skulle minska.

Det är tänkbart att den tydliga övervikten av krigsrelaterade bilder i de sista numren av Dabiq och alla numren av Rumiyah, beror på att det fysiska kalifatet är på tillbakagång. IS möter mycket hårdare motstånd idag än de gjorde 2014. Mot bakgrund av detta kan man fråga sig hur propagandan kommer att påverkas och omformuleras efter det att IS förlorat sitt territorium helt. Med tanke på att al-Qaida som har varit betydligt sämre på att använda sig av propaganda ändå lyckats leva kvar som organisation under så många år är det inte osannolikt att IS också kan överleva som organisation och också hänvisa till kalifatet som man en gång hade.

9 Propagandans förändring över tid

Katie Cohen, Erika Holmquist, Eric Hartshorne, Tim Isbister,
Lisa Kaati

9.1 Teman över tid

Sedan mitten av 2015 har IS förlorat mycket av sina territorier, färre personer har anslutit sig och flera viktiga ledare har blivit dödade. För att undersöka hur denna förändring avspeglar sig i IS propaganda har Charlie Winter undersökt ett stickprov av material som IS officiella kanaler producerat under månaden *Jumada al-Awwal*, det vill säga 30 januari till 28 februari 2017.¹⁶⁶ Undersökningen visar att produktionen av propaganda har minskat med 36 procent sedan sommaren 2015, från 892 propagandahändelser till 570. Andelen välproducerade videor har också sjunkit markant, liksom andelen material innehållande extremt våld. I takt med att kalifatet har krympt tycks också andelen material från andra platser än Syrien och Irak (exempelvis Libyen, Nigeria, Egypten eller Afghanistan) ha sjunkit till nära noll. En analys av de teman som materialet innehåller visar att temat utopi minskat markant jämfört med 2015 (från 53 till 14 procent av materialet), medan temat krig har ökat från 39 till 80 procent av materialet. I IS mer högprofilerade videomaterial är dock utopi fortfarande det centrala temat.

I detta kapitel presenteras datorstödda analyser av hur de teman som introducerades i kapitel 6 förändras i de olika numren av tidskrifterna Dabiq och Rumiyah. Dabiq kom ut med 15 nummer mellan juli 2014 och juli 2016, och Rumiyah har hittills kommit ut med sju nummer mellan september 2016 och april 2017. Det finns alltså 22 mätpunkter i tidsserien, där den vertikala streckade linjen markerar övergången mellan Dabiq och Rumiyah.

Bild 9.1 visar hur förekomsten av Winters teman (se avsnitt 6.5.1) förändras över tid. Mätningarna är gjorda på ordfrekvens, det vill säga den andel av det totala antalet ord som kommer från respektive tema. Vår analys visar ett mönster i utvecklingen liknande det som Winter noterar i sin manuella analys. Temat krig ökat markant i Rumiyah, även om varje utgåva av tidskrifterna har individuella skillnader.

¹⁶⁶ Winter, Charlie. ICSR Insight: The ISIS Propaganda Decline, 2017.

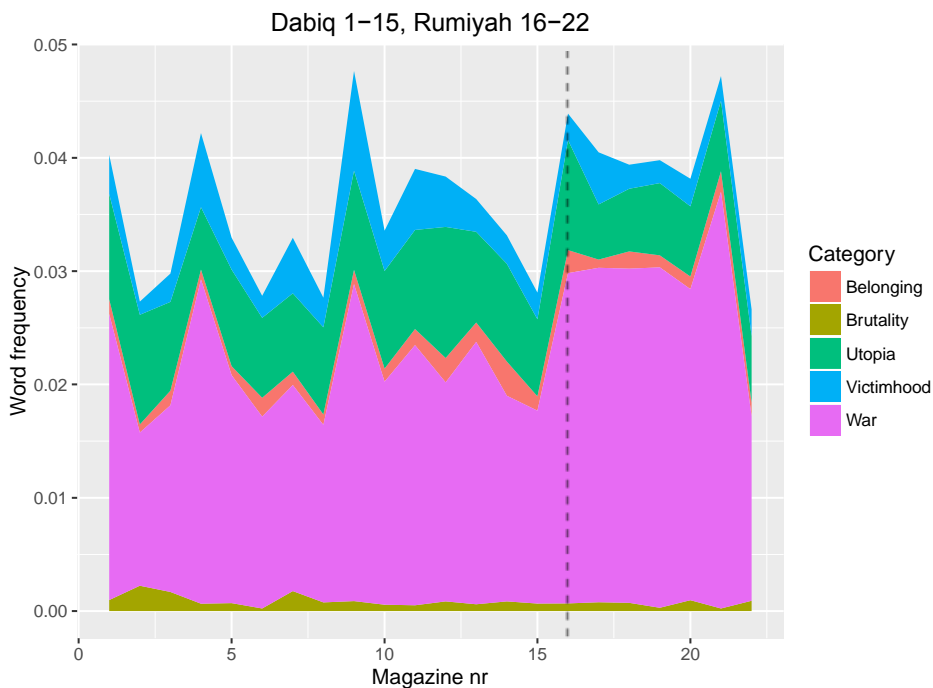

Bild 9.1. Hur Winters teman förändras över tid i Dabiq och Rumiya.

På samma sätt har vi också studerat datadrivna teman (se avsnitt 6.5.2) och hur förekomsten av dessa förändras över tid. Flertalet av de datadrivna temana är underkategorier till temat krig och att vi därför ser en ökning i dessa är således en naturlig följd av att temat krig ökat. I de datadrivna temana ser vi också variationer av förekomster i de olika utgåvorna av tidskrifterna. Exempelvis har temat slaveri tydliga uppgångar i Dabiq nummer 4 och nummer 9. Detta beror på att det i dessa utgåvor förekommit artiklar om slaveri. I Dabiq nummer 4 finns det en artikel som rättfärdigar att ha kvinnor som sexslavar.¹⁶⁷ I Dabiq nummer 9 finns också en artikel där IS både erkänner att de har sexslavar och rättfärdigar detta. I samma artikel hotar IS med att sälja USAs dåvarande presidents hustru Michelle Obama som sexslav.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Abdelaziz, S. *ISIS states its justification for the enslavement of women*, CNN, 13 Oktober, 2014.

¹⁶⁸ Harris, D. *The Islamic State's (ISIS, ISIL) Magazine*. CLARION project, 10 September, 2014.

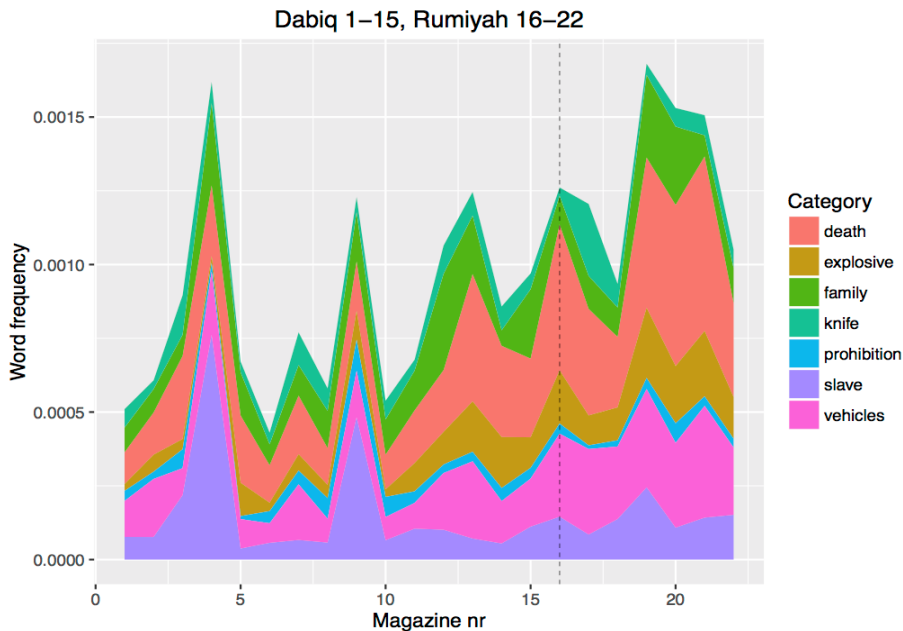

Bild 9.2 Hur datadrivna teman förändras över tid i olika nummer av Dabiq och Rumiya.

Bland de datadrivna temana syns en ökning i temat död, men också i temana knivar, fordon och explosiva ämnen. Ökningen kan bero på att de första numren av Rumiya handlar mycket om att legitimera terroristattacker i andra länder, inklusive beskrivningar av hur sådana attacker kan gå till. Ökningen av dessa teman sammanfaller också med en faktisk ökning av terrorattacker där tillvägagångssättet har innefattat just fordon, knivar och explosiva ämnen. Det krävs dock mer ingående undersökningar för att fastställa hur sambandet ser ut mellan dessa förändringar och faktiska terrorattacker. Detta är en fråga för framtida forskning.

9.2 Förändringar i teman

En läsning av Dabiq och Rumiya visar, i linje med våra analyser, att Rumiya, till skillnad från framför allt de tidiga numren av Dabiq, fokuserar mindre på att presentera en bild av byggandet av kalifatet och den islamiska staten. Istället ligger fokus på de militära aspekterna, med en särskild betoning på internationella operationer. Att upprätthålla bilden av kalifatet som en fungerande, expanderande och blomstrande stat är svårt när motgångarna inte går att dölja. Budskap med militära undertoner, som visar de egna offensiverna och

manar till kamp och mobilisering, är styrkedemonstrationer som fyller funktionen att höja anhängarnas kämparanda och samtidigt skrämma motståndarna. Denna förskjutning av fokus, som vi i detta kapitel har observerat i flera olika typer av analyser (och även i bildanalysen i kapitel 8), anknyter till frågan som ställdes i slutet av kapitel 3: Vad händer med IS när kalifatet faller?¹⁶⁹ Den tendens som framträtt här är att IS ökar sin våldspropaganda, men i allt mindre uppfattning fokuserar på kalifatet som mål för sin strävan. Det återstår att se om det behövs ett sådant mål för att locka till sig anhängare, eller om konflikten helt enkelt kan upprätthålla sig själv.

Studier av hur teman i propaganda förändras över tid är värdefulla för förståelsen av hur grupperna som producerat propagandan förändras och utvecklas. Datorstödda analyser är användbara för sådana studier eftersom de snabbt skapar en bild över vad som skrivs i stora mängder text. Som vi har visat här kan datorstödda analyser användas både för att hitta generella utvecklingstrender som till exempel ökningen av temat död, eller tillfälliga förändringar som till exempel i temat slaveri. Att ökningarna i slaveritemat går att se på det här sättet innebär att den som vill bilda sig en uppfattning om IS syn på slaveri bara behöver läsa Dabiq nummer 4 och 9 istället för att gå igenom alla 20 nummer av tidskrifterna. I denna relativt lilla datamängd blir det alltså 90 procent mindre material att gå igenom. Samma tillvägagångssätt på större datamängder sparar ännu mer tid och arbetskraft.

¹⁶⁹ Frågan har givetvis ställts på många andra håll också, se t ex *Säkerhetspolisens årsbok 2016*, 2016.

10 Slutord och framtida forskning

Lisa Kaati

I den här rapporten har fokus varit att beskriva och analysera propaganda från IS. Den digitala propagandan är en viktig del av IS framgångar, eftersom organisationen och dess anhängare har lyckats så bra med att producera och sprida propaganda som framför allt talar till unga människor. Syftet med rapporten har framför allt varit att belysa olika aspekter av IS propaganda. I rapporten har vi inkluderat en kort introduktion till IS och dess historia från ett säkerhetspolitiskt perspektiv. Framtida forskning behöver dock utreda ytterligare hur IS är uppbyggt och organiserat samt hur organisationen utvecklas, speciellt med tanke på de militära nederlag som IS har haft under senare tid. Nyligen indikerade EU:s brottsbekämpande organisation Europol att IS utvecklat sin egen sociala medieplattform för att undvika störningar i spridandet av propaganda.¹⁷⁰ Det kanske är ett försök att bygga ett digitalt kalifat som kan leva kvar även om inte det fysiska kalifatet gör det.

När man studerar IS propaganda är det svårt att inte slås av de många religiösa begrepp och hänvisningar som görs. Det är inte alltid enkelt att förstå vilka kopplingar IS propaganda har till religion och hur olika religiösa begrepp kan tolkas på olika sätt. En del av rapporten beskriver därför hur ett religio-politiskt språkbruk kan användas för föra fram olika typer av budskap. Den religiösa traditionen Islam rymmer en uppsättning med kulturella resurser som olika aktörer kan använda på olika sätt i försök att övertyga andra som delar samma religiösa tradition. Det är viktigt att förstå att det finns flera olika tolkningar och användningar av religiösa begrepp och att de kan användas på olika sätt av olika avsändare.

Grunden till IS digitala kalifat är den skickliga produktionen och effektiva spridningen av propaganda, som framför allt talar till unga människor som dessutom kan ansluta sig till det fysiska kalifatet. Från Sverige uppskattas antalet resenärer till 300 personer, de flesta unga män mellan 18 och 30 år. För att kunna studera propagandan har vi delat in den i ett antal centrala teman: krig, tillhörighet, utopi, brutalitet och offerskap. Vi kan i våra analyser tydligt se att propagandan handlar mer om krig än vad den gjorde för några år sedan, då utopi var det centrala temat. Bilder har en central roll i IS propaganda, och genom att studera de bilder som IS publicerat i sina tidskrifter kan vi skapa oss en förståelse över hur IS vill framställa sig själva och livet i kalifatet. Även i publiceringen av bilder kan vi se en ökning av bilder på temat krig och en nedgång i bilder som visar på utopi och det lyckliga livet i ett välfungerande kalifat.

¹⁷⁰ Holden, M. Islamic State militants developing own social media platform: Europol, Reuters, 3 maj 2017.

Vi har också studerat vilken roll kvinnor och barn har i IS propaganda. Kvinnans roll i IS är framför allt att vara en bra hustru och föda upp nästa generation IS-krigare, och en annan viktig funktion är också att locka nya kvinnor till Kalifatet. I våra studier av propaganda kan vi se att kvinnor ofta nämns i sammanhang som har med giftermål, familj, förbud och slaveri att göra. Temat slaveri är något som förekommer i flera av våra analyser – detta beror med stor sannolikhet på IS positiva inställning använda (kvinnliga) krigsfångar som slavar. Barnen är viktiga för IS eftersom de är framtidens IS-krigare. I IS propaganda visas hur de tidigt får lära sig hantera vapen och delta i strid. En uppgift för framtida forskning är att studera hur fler grupper nämns i olika källor för IS propaganda.

Vi har flera av våra analyser använt datorstöd för att kunna analysera stora mängder data. Den mängden data som ligger till grund för analyserna i det här projektet är dock endast en mycket liten del av all den IS-propaganda som finns på Internet. Vår förhoppning är att våra analyser ska öka förståelsen och kunskapen om IS propaganda och att dessa kunskaper kan vara till hjälp i arbetet mot våldsbejakande extremism. Vår förhoppning är även att de metoder vi utvecklat kan användas för att kontinuerligt följa propagandans utveckling.

Den här rapporten, och de analyser som presenterats, utgör ett delmål för projektet att kartlägga och analysera våldsbejakande extremism. Under återstoden av projektet kommer datorstödda analyser av ett flertal olika digitala miljöer att utföras med målet att uppnå ökad förståelse och kunskap om fenomen som relaterar till hatbudskap och våldsbejakande extremism. Vilka miljöer och organisationer som är relevanta att analysera kan förändras snabbt, varför det finns en öppenhet inför vilka typer av analyser och miljöer som kommer att göras inom ramen för det här projektet.

ISSN1650-1942

www.foi.se